

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vladimir Bizovičar

Pogoji za nastanek politične satire
Politična satira v prvem slovenskem humorističnem listu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Vladimir Bizovičar

Mentor: izr. prof. dr. Marko Milosavljević

Pogoji za nastanek politične satire

Politična satira v prvem slovenskem humorističnem listu

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Pogoji za nastanek politične satire – Politična satira v prvem slovenskem humorističnem listu

Politična satira je v literaturi prisotna najmanj od časov atenske demokracije. Tudi v slovenski literaturi ji lahko sledimo pri nekaterih pomembnejših literatih. V področje novinarstva in periodičnega tiska pa je politična satira pri nas vstopila s prvim satiričnim listom "Brencelj v lažnjivi preobleki" leta 1869.

Od propada "Brencelja v lažnjivi preobleki" je bilo politične satire v specializiranih medijih pri nas razmeroma malo. Da lahko ugotovimo razloge za to, pa je potrebno preučiti pogoje, v katerih se sploh lahko prične. Poskušali smo identificirati pogoje, pri katerih se lahko pri nas pojavi politična satira v množičnih medijih.

Po analizi zgodovinskih razmer, v katerih je izhajal Brencelj, smo lahko identificirali predvsem kombinacijo izoblikovanega kulturnega sloja naslovnikov, obstoja periodičnega in neperiodičnega tiska, ki zagotavlja kanale komuniciranja, določene stopnje svobode izražanja in konstituirane politične javnosti.

Ključne besede: pogoji za nastanek politične satire, Brencelj, svoboda izražanja, množični mediji, politična satira

Conditions for the Emergence of Political Satire – Political Satire in the First Slovenian Humoristic Journal

Political satire has been present in literature at least since the times of Athenian democracy. There are also traces of it in Slovenian literature in some of the more important Slovenian writers. However, the political satire was introduced in the field of journalism and periodicals in 1869, when the first satire journal "Brencelj v lažnjivi preobleki" was published.

After the demise of "Brencelj v lažnjivi preobleki" there was relatively small number of political satire in specialised media in Slovenia. In order to identify the reasons for the latter, we need to examine the conditions in which it can be started. We have tried to identify the conditions for occurrence of the political satire in mass media in Slovenia.

After analyzing the historical situation in which Brencelj was published, we were able to identify particularly the combination of the formed concept of the cultural layer of addressees, the existence of periodic and non-periodic press, which is providing channels of communication, and certain degrees of freedom of expression and constituted political public.

Key words: conditions for the emergence of political satire, Brencelj, freedom of expression, mass media, political satire.

KAZALO

UVOD	6
1 TEORETIČNA IZHODIŠČA	10
1.1 Satira v literaturi in novinarstvu.....	10
1.1.1 Literarnoteoretske opredelitve satire	10
1.1.2 Novinarskoteoretske opredelitve satire	11
1.1.3 Razmerje humor–satira–sarkazem–ironija	14
1.1.4 Politična satira – politološka opredelitev satire.....	16
1.2 Množični mediji in satira	19
1.3 Svoboda izražanja	20
1.4 Politična javnost.....	21
2 ANALIZA POGOJEV ZA NASTANEK POLITIČNE SATIRE V SLOVENIJI V 19. STOLETJU	23
2.1 Zgodovinske okoliščine v 2. polovici 19. stoletja.....	23
2.1.1 Politične razmere v Sloveniji v 2. polovici 19. stoletja.....	24
2.2 Politična razhajanja Slovencev v 2. polovici 19. stoletja.....	26
2.2.1 Svoboda izražanja v Sloveniji v 2. polovici 19. stoletja.....	29
2.3 Politična usmeritev časopisja v 2. polovici 19. stoletja	30
2.3.1 Slovensko humoristično časopisje v 19. stoletju	33
3 “BRENCELJ V LAŽNJIVI PREOBLEKI“	35
3.1 Analiza časnika	35
3.2 Analiza Brencljevih politično-satiričnih vsebin.....	38
3.2.1 Tabori	38
3.2.2 Šolstvo	41
3.2.3 Jezik kot komponenta narodnega oblikovanja in statusni simbol	43
3.3 Odnos do Brenclja.....	45
3.3.1 Oblast.....	45
3.3.2 Odnos žurnalistike in javnosti do Brenclja.....	46
3.4 Razlogi za prenehanje izhajanja.....	49
ZAKLJUČEK	51

LITERATURA	53
PRILOGE.....	56

UVOD

Politična satira v množičnih medijih je tesno povezana z novinarskim sporočanjem, ki ga odlikuje aktualnost – ravno aktualnost veča učinek satiri. Teme satire namreč izhajajo iz aktualnega družbenopolitičnega dogajanja. V polju novinarstva satiro drži tudi angažiranost pisca, komentatorska drža, posredovanje sodbe ali ocene in njen cilj – boj za pravičnost, resničnost in poštenost (Slavković 1981).

Za razliko od humorja in komike nima namena izzvati smeha, temveč ogorčenje in jezo, z željo, da bi se razmere ali stanje spremenilo. V osnovi je satira na videz podobna norčavemu humorju, vendar je aktivistična, saj se nanaša na aktualno družbeno življenje v določeni skupnosti in na njene vodstveno izpostavljene predstavnike (Štern 1995). Humor je torej zgolj zabaven, ko pa ima angažirane prvine, ga lahko opredelimo kot satiro.

Politične satire je v Sloveniji razmeroma malo – nekaj rubrik v časopisju (Mladina – Rolanje po sceni, Delo – karikature ...), oddaj na televiziji (RTV Slovenija – Bučke, Planet TV – Godler show ...) in radiu (Val 202 – Toplovod, Radio Ga-Ga ...) ter na nekaterih spletnih portalih.

Od osamosvojitve dalje v Sloveniji ne izhaja noben slovenski satirični časopis ali revija. Med leti 1943 in 1992 je izhajal humoristični in satirični list Pavliha ter dosegal visoke naklade. Zaradi novih tržnih razmer je ob osamosvojitvi zamenjal lastnike in sprva nehal izhajati. Kasneje, maja in junija 1999, se je spet pojavil, vendar nekdanje visoke branosti ni dosegel. Tudi humoristično-satirični list Osa ne izhaja redno, enako velja za dve številki revije Sršen ali revijo Aritas.

Po Janezu Cvirnu v eseju "Najbolj smešna je politika", je pri nas "mnogo satire, malo ali nič humorja" (1995, 81), Evgen Bavčar meni, da je slovenski humor skozi satiro "upor hlapca zoper politično institucijo" (1995, 141), Vid Pečjak pa, da Slovenci pravega, "odrešilnega, vzvišenega humorja ne zmoremo" (1995, 8).

Zastavlja se vprašanje, zakaj je na področju politične satire tako malo zapisanega in izdanega. Da lahko ustrezno analiziramo sodobne pogoje, v katerih danes nastaja – ali ne nastaja – politična satira, moramo ugotoviti, kakšni so zgodovinski pogoji, v katerih se sploh pojavi na določenem jezikovnem ali političnem področju. Cilj dela je osvetliti pogoje

za nastanek politične satire skozi analizo primera časnika "Brencelj". Raziskali bomo zgodovinske in druge pogoje, zaradi katerih se politična satira sploh vzpostavi oziroma bomo ugotavljali, kako je razvoj politične satire vezan na družbene in politične dejavnike ter razmere.

Politična satira, ki zasmehljivo, ostro in duhovito napada družbeno življenje, človeške napake in moralno sprevrženost, je na Slovenskem vzniknila leta 1869 s časnikom "Brencelj v novo-uradni obleki", ki je tudi predmet pričujočega diplomskega dela.

V diplomskem delu smo ugotovili, da so morali biti za pojav politične satire v Sloveniji in drugod izpolnjeni določeni ključni pogoji: prisotnost množičnih medijev, konfliktna politična klima v javnosti in minimalna svoboda izražanja.

Glede na podhranjenost slovenskega prostora s politično satiro je relevantnost pričujočega dela v tem, da zgodovinski pregled in analiza teh pogojev postavlja temelje za primerjavo s sodobnimi pogoji, v katerih je politična satira obstajala in obstaja v časovnih/zgodovinskih obdobjih od konca 19. stoletja do danes.

V diplomskem delu smo kontekst nastanka in razvoja politične satire na Slovenskem preučili s pomočjo kombinacije teoretske in zgodovinske analize. Metoda, s katero smo prišli do zaključka, je teoretsko-zgodovinska analiza.

V teoretičnem delu definiramo teoretične pojme, kot so humor in satira, množični mediji, svoboda izražanja in politična javnost.

Nadaljnja poglavja namenimo zgodovinskim okoliščinam druge polovice 19. stoletja, v katerem je izhajal "Brencelj". Posvetili smo se političnim idejam tistega časa na Slovenskem in razhajanju med njimi, posebno poglavje pa smo namenili svobodi izražanja na Slovenskem v 19. stoletju ter časopisju in humorističnemu časopisju tistega časa.

Sledi analiza primera, torej medija, ki velja za prvo specializirano publikacijo s politično satiro na Slovenskem. V analizi časnika "Brencelj" smo prebirali in primerjali prispevke v številkah "Brenclja", ki jih hranijo v NUK, in se osredotočali na odzive na politično klimo tistega časa. Urednik Alešovec je v Brenclju zagovarjal politiko združitve Slovencev in

uveljavitve enakopravnosti med narodi monarhije. Kljub očitnemu nasprotovanju liberalcem predlaga slogu klerikalcev in liberalcev kot prepotrebno politično odločitev. Posebej izpostavlja pogled na pojav taborov, šolstva in jezika, torej uporabo slovenščine, ki so tudi ključne teme programskih razlik političnih taborov tistega časa.

V poglavju “Odnos do Brenclja” smo se posvetili odnosu oblasti, žurnalistike in javnosti do tega satiričnega lista, o odzivih nanj in zgodovinske vidike ocenjevanja urednika Alešovca in časnika Brenclj s strani njegovih sodobnikov in literarnih teoretikov.

Ker Brencljeve vsebine spominjajo na današnje tabloide, smo se lotili tudi vprašanja zasebnosti v Brencljevih besedilih. Med preučevanjem smo ugotovili, da je “Brenclj” oziroma njegov urednik Alešovec mestoma stopal proti temam, ki bi jih danes označili za tabloidne. To mu je očital tudi njegov sodobnik Josip Jurčič. Tudi satira lahko posega v področje zasebnosti in s tem tabloidnosti, vendar ji potem ne moremo reči politična satira, pogosto pa tudi satira ne, saj izgubi svojo ključno funkcijo – boj za spremembe v družbi ali ravnanje vladajočih. Nekateri tabloidi, pa tudi mediji nasploh, se sicer poslužujejo nekaterih zabavljivih zvrsti pisanja, vendar popolnoma brez kritične osti, ki jo prinese satira, pogosto pa tudi brez preiskovanega resničnega ozadja – včasih gre za popolno fikcijo, zato jih zelo težko uvrščamo med novinarske zvrsti.

Orožje satire je besedna igra, usmerjena proti negativnim pojavom (Propp 1984) in njen namen ni osebna razžalitev.

O razlogih za prenehanje izhajanja lahko zgolj sklepamo po političnih tokovih leta 1886.

Raziskovalni vprašanji in metodologija

Svoboda izražanja je ena od temeljnih političnih svoboščin, humor in satira kot pravica do smešenja pa sestavna dela svobode izražanja. Kljub temu, da sta bila skozi zgodovino podvržena restrikcijam s strani oblasti, npr. omemba akterjev določenih škandaloznih ravnanj med oblastniki (Stephen Halliwell 1991), sta vseskozi prisotna v množičnih medijih, zato v diplomskem delu obravnavamo “Brenclja” kot prvi tovrsten specializiran časopis na Slovenskem. Politično-satirični prispevki so se pojavljali že poprej, vendar samo kot rubrike v časnikih.

Analizirali smo zgodovinske okoliščine političnega prostora druge polovice 19. stoletja, v katerem se je na Slovenskem že formirala politična javnost čitalnic, zletov in taborov. Analizirali smo zgodovinske okoliščine medijskega prostora druge polovice 19. stoletja, predvsem prispevke drugih medijev ali piscev o "Brenclju". Preučili smo vse številke časnika Brenclj, ki so na voljo v NUK na nivoju analize medija, da bi ugotovili način humorja, ključne tematike in politično satiro urednika Jakoba Alešovca.

Relevantna teoretska izhodišča, ki opredeljujejo ključne pojme v teoretičnem delu diplomskega dela, so literarnoteoretska, novinarskoteoretska oz. komunikološka in politološka.

Z zgodovinsko analizo, s pomočjo analize časopisa "Brenclj", prispevkov, dostopnih dokumentov iz 2. polovice 19. stoletja, predvsem prispevkov drugih medijev ali piscev o "Brenclju", v teoretičnem delu pa z analizo literature o temeljnih pojmi, smo poskusili odgovoriti na vprašanje in podvprašanje:

"Kateri pogoji morajo biti vzpostavljeni, da pride do pojava in razvoja politične satire na Slovenskem?"

"Kako je pojav medijev na ravni tematik, v našem primeru politične satire, vezan na splošne družbene in politične pogoje z vidika svobode izražanja?"

1 TEORETIČNA IZHODIŠČA

Humor, satiro, sarkazem in ironijo opredeljujeta literarna teorija in teorija novinarskih vrst. Ponekod se razhajata, večinoma pa dopolnjujeta.

1.1 Satira v literaturi in novinarstvu

Satira je v osnovi prikazovanje življenja na oster in zbadljiv način. Običajno gre za oblikovno svobodno knjižno delo, ki zasmehljivo, ostro in duhovito napada družbeno življenje, človeške napake in moralno sprevrženost. S posmehom, karikaturο in zbadljivostjo napada socialno ali moralno škodljive ideje, pojave ali osebe, da bi jih razvrednotila. Satira naj bi z zasmehovanjem pripomogla k odpravljanju slabosti, zato je vedno družbeno in etično zavzeto pisanje. Posledic satire ne moremo napovedati, saj so učinki nemerljivi in nepredvidljivi. Posluži se predvsem ironiziranja, karikiranja, parodiranja in travestiranja. Pogosto beseda "satira" po Evropi označuje pisanje ali govor, ki nekoga napada ali kritizira, se iz njega norčuje v pisni obliki in kot pojav, ki namenoma orisuje absurde okoliščine, stališča in vedenje, uporabo smešenja, pretiravanja, sarkazma in ironije za izpostavljanje, napadanje in kritiko nemoralnosti, norosti in pokvarjenosti.

1.1.1 Literarnoteoretske opredelitve satire

Satira je možna v vseh literarnih zvrsteh in oblikah (epigram, sonet, ep, roman itd.).

V literarni teoriji je satira oznaka za delo, ki z ironijo, karikaturο in posmehom napada socialno ali moralno škodljive ideje, razmere, pojave ali osebe, da bi jih razvrednotila. Josip Jurčič je zapisal: "Satira se imenuje vsaka didaktična pesem, ki slabosti človeštva ostro graja in poboljšati skuša, ali pa norčije sveta šegavo obira in jih na smeh postavlja."

Kritika je pomemben element satire, saj jo ravno ta ločuje od humorja. Ko satirik čuti, da je njegova svoboda ogrožena, da jo utesnjujejo mnoge človeške napake, nasilje, pohlep, kupljivost in sovraštvo, skuša te napake odpraviti. Sodi jim, obsodi jih in se jim posmehuje. Satira združuje komičnost in kritično napadalnost, "je torej kritika na komičen,

posmehljiv način” (Kmecl 1983, 169)¹. V literarni teoriji je predmet satire fikcija in je kritična do večnih, moralnih človeških slabosti. V tem primeru govorimo o npravstveni satiri. Satira je s svojo vezanostjo na politične razmere ožjega okolja bolj od drugih knjižnih vrst omejena na nacionalne, področne in časovne okvire in je brez natančnega poznavanja določenega zgodovinskega trenutka ni mogoče razumeti. Kadar se osredotoča na minljive, časovno omejene napake na določenem področju, jo imenujemo zgodovinska ali časovna satira (Kmecl 1983). Aktualnost za literarno teorijo v povezavi s satiro ni ključnega pomena.

Matjaž Kmecl o satiri govori kot o etološki književni vrsti (Kos 1994, 158; 1996: 166), kar pomeni, da s svojim notranjim slogom, torej tipično, ponovljivo perspektivo, ne določa nobene zunanje oblike, na primer števila vrstic.

Janko Kos v Očrtu literarne teorije (1994, 158) poudarja, da: “satiro v osnovi določa vsebina, torej satirično razmerje do pojavov v družbi, kulturi, moralnem življenju in zasebnosti”. Ironija naj bi bila po Kosu pglavlitna značilnost satire².

Satira biča estetske in etične pomanjkljivosti v družbi in v napadu uporablja sredstva, s katerimi smeši nasprotno stran, pojav ali problem, tako da rezultat napada ni smeh, ampak posmeh, ki napadane iznakazi, spači in deformira, jim pripisuje vse porogljive značilnosti, za katere se zdi, da jim dejansko pristajajo. Satira ima vedno dovolj žrtev in lahko nenehno kritizira (Pollard 1970).

1.1.2 Novinarskoteoretske opredelitve satire

Ljubomir Rajnvajn in Marin Mladenov v učbeniku Oblici novinarskog izražavanja satirične vrste glede na druge oblike novinarskega izražanja uvrščata nekam med literaturo in novinarstvo: v novinarsko-književni oziroma beletristični rod kot oblike, v katerih prevladuje opisovanje atmosfere, ozračja, ambienta dogodkov ali pojavov (Rajnvajn in dr. Mladenov, v Košir 1988).

¹ Kmecl opredeljuje komično kot obnašanje v svetu, ki je popolnoma nasprotno tragičnemu, tako po smislu, načinu in posledicah. Komičnost temelji na svobodi možnosti, brez podrejenosti, na samozavestnem in kratkovidnem obvladovanju sveta. Besedo komično uporablja kot sinonim ali tehnični termin za humor.

² O razmerju med ironijo in satiro kasneje.

Tudi Ivan Šinkovec v članku Novinarsko poročanje (v Mulec, 2001:10) zavzema podobno stališče do satiričnih vrst v novinarstvu. Uvršča jih med novinarsko-literarne zvrsti, saj tovrstni prispevek govori o aktualnih temah, kar je značilnost novinarstva, poleg tega pa je avtorski izdelek, ki vsebuje novinarske in literarne prvine.

Teorija novinarstva najbolj pogosto opredeljuje satiro kot komentatorsko zvrst, nosilko nekega subjektivnega mnenja, vendar le pod določenimi pogoji: v časopisu mora biti nujno tudi grafično ločena od ostalih novinarskih prispevkov. V sodobnosti se to udejanja z okvirjem ali črto. Če so na eni strani obravnave teorije novinarstva torej oblike, namenjene objektivnemu poročanju, so satirične vrste oblike s subjektivnim pristopom do obravnavane tematike.

Dušan Slavković v jugoslovanskem Novinarskem leksikonu (Marković 1979) satirične vrste opredeljuje kot angažirane oziroma analitične vrste, ki v zavesti sprejemnika informacije predajo kot sporočilo z ideološko in moralno-politično orientacijo novinarja. Po novinarski definiciji avtor izpostavlja posmehu ljudske slabosti, obsoja negativnost posameznikov in skupin ali družbenih pojavov. Cilj satire je boj za pravičnost, resničnost in poštenost. Lahko je sicer zasnovana na komiki, toda njen namen ni izzvati smeh, ampak ogorčenje in jezo, z željo, da bi se opisano stanje spremenilo. To je pozitivna stran satire, ki ruši slabosti, da bi dosegla dobro, ter neprizanesljivo šiba negativne osebe in ideale, zahtevajoč istočasno vračanje k idealu.

Satiričen pogled na družbo je torej pogled, ki izraža določene značilnosti časa, saj govori o aktualnih problemih, zato ga lahko razumemo kot novinarski proizvod. Slavković satiro uvršča v komentatorsko zvrst, saj posreduje sodbo in oceno. Gre za angažirano pisanje, s katerim izražamo individualno mnenje (Marković 1979).

1.1.2.1 Satirične vrste

Klasifikacij satiričnih vrst je malo. V edini pri nas dostopni Nataša Mulec (2001) v svojem diplomskem delu omenja naslednje satirične vrste v časniku Delo od leta 1959 dalje:

- karikatura;
- glosa;
- basen;
- kozerija;

- humoreska.

Karikatura

Literarni teoretik Matjaž Kmecl jo opredeljuje kot risbo, v kateri avtor pretirava pri napakah, slabostih ali lastnostih tako, da postanejo grde oziroma smešne, učinkujejo pa komično, posmehljivo in satirično (1996). Od prefinjene šale za kratkočasje je s pojavom tiska postala močno družbeno orožje proti tistim posameznikom, ki simbolizirajo moč. Preko tem iz domačih in tujih aktualnih, konkretnih in preverjenih novic je postala oblika novinarskega komentarja.

Glosa

Glosa je komentar, ki ne osvetljuje nujno ozadja najbolj aktualnih, večjih dogodkov, temveč obravnava na videz manj pomembne (Košir 1988). Ima enako shemo in strukturo kot komentar³, odnos do predmeta obravnave pa je satiričen, ironičen, zajedljiv in humoren. Tudi jezik, ki ga uporablja glosa, je ironičen in duhovit.

Basen

Splošna literarnoteoretska opredelitev basni je: basen je kratka didaktična zgodba v verzih ali v prozi s tipiziranimi, večinoma živalskimi, lahko pa tudi s človeškimi liki (Dolinar 1987). Teme so v povezavi s praktično-moralnimi spoznanji o dejanskih življenjskih možnostih, nujnostih in zahtevah (Kos 2001).

Kozerija

Kozerija je relativno razširjena vrsta, milejša od ostalih satiričnih vrst. V kozeriji v literarnem smislu je vse lahko izmišljeno, praviloma nosilci dogajanja nikoli niso dejanske osebe, kar je tudi pogoj, da sporočilo spoznamo kot novinarsko (Košir 1988). Namenjena je hahljanju in ne napadu.

³ Komentar je vrsta novinarskega sporočanja interpretativne zvrsti, ki pojasnjuje ozadje večjega dogodka z večjim številom prvin, ki se po objavi v vesti naslovniku kaže kot nepredvidljiv in nedoumljiv, tako da dogodek uvrsti v logiko naravnega reda vzroka in posledic. Je preprosto strukturirana vrsta s klasično shemo:

- z glavo, ki nikoli nima vodila;
- sledi uvod s predstavitvijo dogodka;
- jedro z analizo ozadja;
- in zaključek s poanto ali napovedjo nadaljnjega poteka zadeve (Košir 1988, 84).

Humoreska

Po literarni teoriji jo opredeljuje humorno vedenje, večinoma je kratka, ljubezniva in šaljiva pripoved v prozi s končnim komičnim preobratom v poanto (Kmecl 1983). Novinarsko besedilo postane, ko govori o konkretnih osebah v določenem času.

1.1.3 Razmerje humor–satira–sarkazem–ironija

“Definirati humorizem je enako kot želeči prebosti metulja, kot iglo pa uporabiti telefonski drog” (Santarcangeli 1989, 14).

Podobno bi lahko dejali za satiro. Definicij in razumevanj pojma “satira” je veliko, najpogostejše pa se pojavlja vprašanje razmerja med pojmom satira in humor.

1.1.3.1 Razmerje humor/satira

Literarni teoretiki so pri opredelitvi satire mnenja, da je satira nasprotje humorja. Na splošno je satira razumljena kot nekaj negativnega, humor pa ji je postavljen nasproti kot pozitivni vidik istega fenomena. Vid Pečjak enačenje humorja in satire ali njuno premočno povezovanje zavrača, saj satira po njegovem ni nasprotni pojem humorju. Satira je bližje ironiji, oboje pa gre mimo humorja, ni mu niti nasprotno niti z njim skladno (Pečjak 1995).

Humor se od satire v osnovi loči po tem, da gre pri njem prvotno, v skladu z nauki antične in srednjeveške medicine, za razpoloženje človekovega duha (Dolinar 1987). Obstaja vprašanje, koliko humorja vsebuje satira in ali je satira lahko celo brez humorja. Večina teoretikov opredeljuje humorista kot neke vrste kritika, vendar le, če ne vplete v svoja dela preveč močnih čustev. V tem trenutku se humor spremeni v eno izmed svojih oblik in imamo opraviti s satiro, parodijo, z ironijo, paradoksom ali sarkazmom. Lahko seveda v pozitivnem ali negativnem smislu enkodiranja humornega sporočila (Santarcangeli 1989). Satirično pisanje je od nesatiričnega težko ločiti predvsem zaradi tega, ker pisec lahko prehaja iz enega razpoloženja v drugega in ker je lahko satiričen ton tako blag, da ga komaj opazimo (Mulec 2001).

Tudi literarni teoretik Luigi Pirandello loči humorista od ironika in satirika. Trdi, da se razlikujejo v načinu predstavljanja realnosti. Vsakdo lahko odkrije to “spontano, iluzorno kontradikcijo ... Satirik se bo nad njo razjezil, humorist ne, skozi smešnost tega odkritja bo

videl resno in bolečo stran realnosti” (Pirandello 1963, 87). Glavno ločnico med humoristom in satirikom vidi v prisotnosti jeze pri satiriku. Potreba po jezi pa pri satiriku narašča z večanjem občutka lastne nemoči.

Za razumevanje satire je pripravljalni odbor Aritas⁴ zapisal, da “satira opozarja, obvešča in duhovno bogati širok in pomemben segment življenja” (Slovenski trienale satire 1995, 29). Drugi pisci pa ugotavljajo, da “na Slovenskem (skorajda) ni pravega humorja, je le satira” (Cvirn 1995, 81) ter da je v slovenski humoristični publicistiki vedno prevladovala satira kot oblika kritike, mnogokrat zelo brezobzirna, neprizanesljiva in celo žaljiva. V svoji izvornosti je zelo malo podobna norčavemu, osvobajajočemu humorju. Satira je aktivistična, saj se najbolj pogosto nanaša na trenutno socialno življenje v določeni skupnosti in na njene vodstveno izpostavljene predstavnike (Štern 1995). Pobudnik trienala Stane Jagodič je zapisal, da je humor lahko zgolj zabaven, ko pa ima angažirane prvine, ga lahko opredelimo kot satiro (Slovenski trienale satire 1995). Vse to so, kljub namenu trienala, da strokovno definira, analizira, označi in ustvari preglednost satirično-humorističnih zvrsti, le mnenja piscev esejev v zborniku Satira multi.

1.1.3.2 Razmerje ironija/satira

Ironijo največkrat razumemo kot napadalen posmeh, mnogokrat zakrit v dvopomenskem govoru, ki je na videz resen in dostojanstven, v resnici pa kritično smešen (Kmecl 1983). Ironija lahko prehaja v jedkost in sarkazem. Pisec, ki se posmehuje, je nad objektom svojega pisanja, od njega je neodvisen in svoboden in do njega kritičen.

Ironija je pojav, pri katerem je tisto, kar je z izjavo mislil govorec, nasprotno tistemu, kar v resnici pomeni. Kaj natančno hoče z ironično mišljeno izjavo sporočiti govorec, je odvisno od okoliščin izjavljanja, od konteksta. Vsebuje namig pisca bralcu, da misli nasprotno od tistega, kar izjavlja. Pri tem lahko izrecno poudarja, da je mislil “tisto in samo tisto”, kar je napisal. Najbolj absurdnim trditvam daje videz premišljenih, trdnih argumentov; zaničevanje, ogorčenje ali kritičnost izraža neosebno ali pa jih tudi lahko obrne v hvalo, navdušenje in odobravanje. Na svojevrsten način sporoča svoje dvome in ogroženost v okoliščinah, kjer ni več trdnih vrednosti. Ironija je torej uspešna, kadar bralec ugotovi razliko med tistim, kar avtor sporoča in tem, kar hoče resnično povedati. Ironija kaže

⁴ Pripravljalni odbor so sestavljali: Jože Volfand (predsednik), Jože Čakš (podpredsednik) in Tone Kompuš (podpredsednik).

pozitiven odnos do nečesa, razume pa se kot nekaj popolnoma nasprotnega, negativnega (Propp 1984). Ironija je oblika posmeha.

Ironizirati torej največkrat pomeni norčevati se na posreden način. Prejemnik hvalo razume kot grajo, ironijo kot izražanje negativnega, odklonilnega odnosa do česa. Pri ironiji je ključnega pomena, da gre za skriven posmeh, smešenje pod krinko resnosti. Za to se uporabljajo silna sredstva, kot na primer evfemizem, izraz, ki zastre, omili ali olepša drug, neprijeten ali spotakljiv izraz; hiperbola – retorična figura, ki izraža pretiravanje; litota – trditev, ki je zanikanje nasprotja, npr. “nemalo” namesto “veliko”.

1.1.3.3 Razmerje sarkazem/satira

“Sarkazem pa je zelo negativen, največkrat jedko posmehljiv, poniževalen odnos do nečesa” (Petejan 1999). Literarna teorija ga opredeljuje kot smeh hudobnih, kot nehumoristično komično vrsto, humor tistih, ki so se izgubili v strasteh in žalitvah. Sarkazem je pretiran, žalosten in ga uporabljajo posamezniki, polni jeze in razočaranj zaradi storjenih krivic, namišljenih ali resničnih. Sarkazem je pogojno opravičljiv le v pogojih, ko gre za skrajni obup in bes (Santarcangeli 1989).

V politični satiri je nujno prisotna ironija, katere nujna sestavina je kritičnost in napadalnost. Kadar je napadalnost prevladujoča, prehaja v sarkazem (Kmecl 1983).

1.1.4 Politična satira – politološka opredelitev satire

“Satira opozarja, obvešča in duhovno bogati širok in pomemben segment življenja” (Slovenski trienale satire 1995, 29).

Politična satira je kot izraz nestrinjanja s političnim dogajanjem lahko tudi politično orodje v družbi. Politična satira postaja vse bolj kritična, če komentator ocenjuje, da je ogrožen, nemočen, počuti pa se podprtega z družbenim konsenzom neke širše skupine somišljenikov, ki so prav tako brez vzvodov oblasti.

Ne moremo mimo prepričevalne vloge politične satire. S poenostavljanjem tem, protipropagandnimi učinki, izpostavljanjem nasprotnikovih šibkih točk ali smešenjem v javnosti je lahko politična satira orodje v rokah skupine političnih aktivistov. Ti kot

manjšina vseh volivcev, ki jih politika pravzaprav ne zanima, preko lahkotnejših vsebin in zabavnosti ustvarjajo negativne sodbe ali predsodke

Predmet politične satire je politika. Če se satira na splošno rodi zaradi jeze in občutka lastne nemoči, je politična satira izraz nestrinjanja s političnim dogajanjem v danem trenutku in jeze zaradi tega, predvsem pa rezultat jeze zaradi lastne nemoči. Politika je brez dvoma področje, na katerem je veliko različnih interesov in zato nujno prihaja do nestrinjanja in jeze. Predvsem pa je prisotno zavedanje subjektov o nezmožnosti vplivanja na politiko in s tem seveda občutek popolne nemoči.

Lahko torej sklepamo, da je glavni element politične satire kritika, vezana na politične razmere realnega okolja. Je odziv na aktualno realnost, nefikcijo. Kritičnost politične satire narašča sorazmerno z občutkom ogroženosti in nemoči. Satira postaja vse ostrejša, humor pa izginja, ko pisec ugotavlja, da je povsem nemočen in se v realnosti nič ne spremeni. Z ostro kritiko in sarkazmom želi opozoriti na razmere. Pisec se počuti podprtega z družbenim konsenzom, ki ima osnovo v kolektivnih razmerah. S tega stališča je satira vedno družbena in politična kritika, ne osebna. Lahko sicer izvira iz razžalitve nas samih ali naših čustev in ni dobrohotna. Orožje satire je besedna igra, usmerjena proti negativnim pojavom (Propp 1984).

“Glavna motivika politične satire so dejanja prestižne politične figure ali absurdnih profesionalnih zahtev, razrednih privilegijev ali institucionalnih pravil” (Hargie 1986). Satirik pa naj bi osvetljeval motive za takšna dejanja.

1.1.4.1 Politična satira kot oblika politične propagande

Foot ima satiro celo za posebno, propagandno obliko humorja (1986). Politična propaganda je oblika komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano ali organizirano oblikujejo propagandne projekte in sporočila, z njimi pa oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na njihovo spremembo. Propagandist skuša spodbuditi odgovor sprejemalca, ki podpira in pospešuje želene namere propagandnega delovanja. Propaganda je torej namenski, sistematski poskus oblikovanja zaznav, spoznanj, mnenj, stališč, vrednot in vedenj sprejemalcev propagandnega sporočila (Vreg 2004). To seveda velja tako za navduševanje nad stranko ali osebo, kot tudi za vzbujanje negativnih čustev.

Kandidati za politične funkcije naj bi poskušali ustvariti svojo osebnost, tako kot proizvajalci poskušajo ustvariti imidž svojih izdelkov (Kotler in Kotler 1999)

Kot piše France Vreg (2004, 26), je propagandna manipulacija “neboleče prepričevanje”, v katerem ljudje ne občutijo razsežnosti represije in moči – niti države ali politike niti policije, vojske, cerkve ali množičnih medijev. Propagandna sporočila vsebujejo elemente iracionalnosti in emocionalne naboje, s katerimi vplivajo na podzavestne procese ljudi.

Francoski teoretik Domenach je izoblikoval pravila propagandnega delovanja (v Vreg 2004, 28):

- pravilo poenostavljanja – politični program poenostavimo na učinkovito geslo, slogan ali parolo;
- pravilo povečevanja ali defiguracije enega vidika političnega programa, nezaželena dejstva pa zamolčimo (sistem polresnic, dezinformacij);
- pravilo “orkestriranja”, ki temelji na ponavljanju istih tem, vsebin ali idej;
- pravilo protipropagande, ki je preračunano na uničenje nasprotnika. To pravilo ima podpravila:
 - odkriti teme in strategijo nasprotnika;
 - odkriti in napasti nasprotnikove šibke točke;
 - naglasiti protislovja nasprotne propagandne kampanje z realnimi dejstvi in argumentacijo;
 - osmešiti nasprotnika v očeh javnosti;
 - mistificirati situacijo, kot da v vsem tem vlada neko predimenzionirano ozračje sile in moči.

Za dosego navedenih ciljev lahko uporabimo tudi politično satiro.

Politično satiro lahko razumemo kot nekako nasproten in nasprotujoč proces smešenja lastnosti, ravnanj ali besed vplivnih posameznikov in skupin. Politična arena je namreč običajno izjemno nabita z verovanji in čustvi ter s konflikti, ki izhajajo iz pripadnosti različnim strankam. Hkrati pa so politični aktivisti, ki gojijo močna čustva, manjšina vseh volivcev. Večina državljanov se izogiba politiki, zaradi česar imajo volivci malo podrobnih informacij o strankah in kandidatih. Pomembno vlogo pri ustvarjanju podob politikov ali

strank ima lahkotnejši tisk, pri ustvarjanju negativnih predsodkov ali sodb pa tudi politična satira, ki je zaradi svoje zabavnosti bližja tudi ljudem, ki politike sploh ne spremljajo. Koncept politične propagande tako ukinja utopijo o avtonomni javnosti.

Propagandno ali antipropagandno funkcijo satire lahko dokazujemo tudi z dejstvom, da je mnogo lažje oblikovati javno podobo sloga vodenja predsednika vlade ali drugega politika, prikazovanje usmeritve stranke s podobo vodilnega in prikazovanje njegovih sposobnosti, ki jih lahko posplošimo na obče vrednote stranke (Vreg 2004). Seveda lahko političnosatirično prikazovanje v funkciji politične (anti)propagande stranke ali osebe tudi razvrednoti.

1.2 Množični mediji in satira

Izraz “množični mediji” se nanaša na sredstva komuniciranja, ki delujejo v velikih razsežnostih in so prostor za javno predstavljanje idej in interesov (Splichal 2005).

Časopisi so množični medij postali s pojavom industrijske proizvodnje, torej tiskalnih strojev, ki so časopisu odprli pot k množicam (Amon in Erjavec 2011).

Tiskanje časopisov je najzgodnejši primer množične proizvodnje.

Časopisni tisk, ki je nastajal in počasi rasel v 17. stoletju, je že v 18. stoletju vse bolj postajal sila v družbenem in političnem življenju, v 19. stoletju pa pomembna, vsesplošno priznana sila z globokimi učinki, “šesta” ali “sedma” sila, kot jo bahavo imenujejo; s svojo strašansko močjo pa se bo morda razkrila šele v sedanjem (20.) stoletju (Tönnies 1998, 73).

Slovensko časopisje je zaradi cerkvene in upravne razdrobljenosti sprva ostajalo v okvirih, katere so narekovala tuje oblasti, ki so določale tudi vsebinsko in programsko usmerjenost.

Prvi slovenski časopis, Lublanske novize, je začel izhajati leta 1797 in izhajal do leta 1800. Pobudo zanj je dal baron Žiga Zois (Amon in Erjavec 2011).

Poleg nadzorovanja, interpretativne funkcije in vloge prenosa kulture, imajo množični mediji tudi funkcijo razvedrila (Wright 1999).

Politična satira je sprva zrcalila družbo in teme na političnem prizorišču predvsem v literarnih delih, vključno s Cankarjevimi ali Prešernovimi. Politično satiro v množičnih medijih pa odlikuje ravno povezava z novinarskim sporočanjem, katerega odlikuje aktualnost, ki veča učinek satire. Teme satire namreč izhajajo iz aktualnega družbenopolitičnega dogajanja.

Danes se pojavlja v vseh vrstah množičnih medijev, tako na televiziji – pri nas je primer političnosatirične oddaje Godler Show na Planet TV – kot na radiu, kjer se s politično satiro ukvarjajo tako Sašo Hribar kot Miha Šalehar in drugi. Tudi tiskani mediji in internet še vedno premorejo nekaj politične satire – npr. spletni portal Politikis ali rubrika Rolanje po sceni v Mladini.

1.3 Svoboda izražanja

Od iznajdbe tiska v Evropi v 15. stoletju je bil tisk v rokah obstoječe družbene elite. Država in cerkev sta imeli nadzor nad izmenjavo mnenj in informacij na vseh področjih družbenega življenja. Tisk je bil predvsem sredstvo izvrševanja in krepitev moči, ideologije in legitimnosti dominantnih elit. Obstoječa oblast je javno komuniciranje nadzirala s cenzuro, dovoljenji za tiskarje in založnike, davščinami in zaplembo, uničenjem, zaporno kaznijo in drugimi represivnimi ukrepi (Voorhoof 1998).

Konec 18. stoletja sta svoboda izražanja in tiska, kot rezultat političnega in socialnega boja zoper oblast, začeli biti pravno spoznavani kot temeljni pravici v demokratični družbi, tako v Evropi kot v ZDA (Voorhoof 1998).

Svoboda izražanja je pogosto omenjena kot bistvena sestavina za delovanje demokracije (Harris in drugi 1995).

John Stuart Mill (1994) je v eseju iz leta 1859 "O svobodi" odločno nasprotoval omejitvam svobode izražanja, saj je menil, da je mogoče spoznati resnico samo s soočenjem različnih mnenj. Mill je bil vnet zagovornik pravice do različnosti, posebej svobode mišljenja in izražanja.

Ni pa upošteval obstoja umetniškega, etičnega in političnega izražanja, katerega namen ni odkrivati resnico, pač pa zabavati, šokirati, povečevati, obsojati in navdihovati. Zanimaril

je tudi domnevo o obstoju množice nedokazljivih resnic, katerih zagovorniki ne morejo miroljubno živeti skupaj (Keane 1992).

Tonnies je imel moč tiska in časopisje za "... najuporabnejše in tudi največkrat uporabljeno sredstvo za seznanjanje z mnenji, za njihovo uveljavljanje, za njihovo javno oznanjanje in obrambo, za napadanje nasprotnih mnenj in za ustvarjanje sovraštva do njih ..." Izpostavil je povezavo med svobodo tiska in javnega govora ter nemočjo vlade, da omejuje kritiko (Tonnies 1998).

Brez določene mere svobode izražanja politične satire ni. Dokler vladajoči sloji, ne glede na politično ali družbeno ureditev niso dopustili, da avtorji kritično presojujejo ravnanje, odločitve, vedenje predstavnikov oblasti, politična satira pravzaprav ni obstajala.

Z vzpostavitev svobode tiska, izražanja misli, govora, so oblastniki sprva še vedno vršili nadzor nad razpečevanjem pisanja s pomočjo cenzure, konfiskacij oz. zaplemb in sankcijami zoper izdajatelje, urednike in avtorje. Vseeno je bila minimalna svoboda izražanja dovolj za vzpostavitev in razvoj satire in politične satire.

1.4 Politična javnost

Z razvojem javne sfere in javnega mnenja se je pojavil nov politični akter, javnost. V poprej nedostopno, skoraj tajno politično življenje, vstopi javnost kot načelo v smislu dostopnosti, transparentnosti, obveščenosti, propagiranja in tako naprej (Splichal 2005).

Vreg javnost opredeljuje kot socialni prostor, kjer se javno soočajo politične stranke in drugi subjekti politične prakse. V politični sferi se tako kot na trgu srečujejo različni akterji, ki vsi nimajo enakega dostopa do "mnenjskega trga" in tudi njihova mnenja nimajo enake "teže" (Vreg 2004). Politično-satirično smešenje ali komentiranje potez ene ali druge stranke ravno zaradi razhajanja, nestrinjanja med njima, je osnova tem, s katerimi se satirik ukvarja.

Civilna družba je prostor, ločen (ali različen) od države (Igličar 1997), v splošnem pa jo je mogoče opredeliti kot skupek različnih oblik samoorganiziranja družbe; ekonomske organizacije, prostovoljne organizacije – društva, klubi, ustanove ipd. – ter različne aktivnosti posameznikov in skupin, nad katerimi država nima neposrednega nadzora (Pičman Štefančič in Teršek 2005).

Dejansko imajo vse te organizacije z dostopom do množičnih medijev in ob minimalni svobodi izražanja možnost izdajanja vsebin s politično satiro.

Množični mediji kot prostor za javno predstavljanje idej in interesov ter svobodno razpravljanje, so postali tudi temeljni pogoj konstituiranja civilne družbe (Splichal 2005).

Z obstojem politične javnosti, ki je pogosto razklana na tabore, se torej vzpostavijo razmere za (tudi) satirični diskurz, sistem komunikacij s posredniki, torej političnimi strankami, šolami in interesnimi skupinami ipd. (Grimm v Pičman Štefančič in Teršek 2005).

Z javnostjo, ki je bolj ali manj nesoglasna, razklana v svojih političnih prepričanjih, v svetovnem nazoru ali odnosu do določenih tem družbeno-političnega življenja, satira iz enega ali drugih mnenjskih taborov dobi svoj smisel, ostrino, komentatorski naboj ter funkcijo prepričevanja ali smešenja.

Politični satirik piše kot ogrožen in nemočen posameznik, podprt z družbenim konsenzom neke širše skupine somišljenikov, ki so prav tako brez vzvodov oblasti, torej dela javnosti.

2 ANALIZA POGOJEV ZA NASTANEK POLITIČNE SATIRE V SLOVENIJI V 19. STOLETJU

2.1 Zgodovinske okoliščine v 2. polovici 19. stoletja

Zgodovinsko je bilo 19. stoletje za Slovenijo zelo pomembno. Melik (1994a) navaja, da so slovenski rodoljubi uporabili ime Slovenija v prvi polovici 19. stoletja. Pomenilo je prostor, kjer so živeli Slovenci, upravno pa Slovenija ni obstajala.

Leta 1844 je bilo v Novicah zapisano, da je Ljubljana srce Slovenije (Benedik 1994b). Pomembno je bilo že obdobje marčne revolucije leta 1848, ko so skupine Slovencev in nekateri posamezniki sestavili in tudi objavili slovenski narodnopolitični program Zedinjene Slovenije. Glavna zahteva programa je bila ukinitvev zgodovinskega razkosanja na dežele in združitev slovenskega ozemlja po jezikovni meji v eno deželo in s tem koncentracijo v en narod v okviru habsburške monarhije. Slovenci v tem obdobju niso imeli nobene politične moči ali političnega zastopstva in še desetletja niso uspeli uresničiti svojih zahtev.

Z dualizmom, leta 1867, je bila izvedena tudi nova parlamentarna ureditev monarhije. Dunajski državni zbor je s pristankom na dualizem izsilil veliko do tedaj ozko odmerjenih političnih pravic. Tako so bili sprejeti zakoni o skupnih zadevah vseh dežel monarhije, o državnem zastopstvu, o izvajanju vladne in izvršilne oblasti, o sodniški oblasti in o splošnih pravicah državljanov. Zadnji je bil za Slovence najpomembnejši, saj je 19. člen zakona razglašal enakopravnost vseh narodov, nedotakljivo pravico do varovanja in negovanja narodnosti in jezika, enakopravnost deželnih jezikov v šoli, uradih in javnem življenju. Temeljni zakoni so bili izdani 12. decembra 1867 in sestavljajo tako imenovano decembrsko ustavo. To je prineslo mnoge spremembe v kulturnem in političnem življenju Slovencev. Začeli so ustanavljati svoja društva. Istočasno pa se je pojavljala vse večja nestrpnost med slovenskim in nemškim prebivalstvom. Slovenski politični program se je nadaljeval z zahtevami po enakopravnosti narodov in uvedbi slovenskega jezika v šole, urade in sodišča.

Ustavno obdobje v letih od 1860 do 1870 je sprožilo v slovenski javnosti živahno politično življenje. Slovenci so se vse bolj množično vključevali v društva, čitalnice in tabore. Oblikovala se je politična javnost. Aktivno vlogo pri oblikovanju politične javnosti je imel tudi pojav slovenskega političnega tiska. Vendar so bili ves čas prisotni tudi konflikti med

vladajočim nemškim prebivalstvom in Slovenci ter konflikti med deklarativno in dejansko enakopravnostjo narodov na tem ozemlju. Prišlo je tudi do razkolov znotraj slovenskih mnenjskih taborov. Zato ne preseneča pojav politične satire v tem času, saj so bili za to dani številni pogoji. Vse večja sta bila tudi jeza in razočaranje nad dogajanjem in ravnanjem tako vlade kot narodnih voditeljev.

2.1.1 Politične razmere v Sloveniji v 2. polovici 19. stoletja

Za Slovence je bil pomemben že konkordat med Cerkvijo in Avstrijo leta 1855. Med drugim je konkordat podredil šolstvo cerkvi, jezik v osnovnih šolah je bil enak kot jezik bogoslužja v določenem kraju in tako so Slovenci dobili nekaj slovenskih šol, zlasti na Koroškem (Inzko 1991).

Po odpravi absolutizma leta 1861 so bile izvedene spremembe v političnem življenju z volitvami v deželne zbore in državni zbor. Že v novembru 1860 pa so bile razpisane občinske volitve.

Oživitev ustavne ureditve je slovensko narodno gibanje, ki je dobilo politično vsebino šele leta 1848 s programom Zedinjene Slovenije, presenetila. Volitve so potekale v smislu izbiranja osebnosti in ne strank. Med Slovenci so bili takrat najpomembnejši konservativno usmerjeni javni delavci – staroslovenci, npr. Bleiweis, Toman in škof Slomšek.

Mladoslavenci, ki politično še niso bili izoblikovani, so bili usmerjeni liberalno, svoj položaj v družbi pa so si morali še priboriti. Mladoslavenska pobuda bolj odločne nacionalne politike je opozorila nase v prvi polovici 60-tih let. Narodnostna stališča so najbolj poudarjali Levstik, Jurčič, Vilhar in Einspiller. Svoja politiko so zavestno naslonili na najštevilčnejši sloj, na slovenskega kmeta. Zaradi konservativizma staroslovenskih prvakov so se nekateri liberalno misleči Slovenci odrekli narodnemu gibanju in prešli v nemški ustavni tabor (nemškutarji).

Slovanom nenaklonjene razmere v monarhiji so narodnjake silile v skupno delovanje. Skupaj so ustanavljali čitalnice, telovadno društvo Južni sokol, Slovensko matico in pričeli načrtno razvijati slovensko gledališče (Marjan Javornik, Voglar in Dermastia 1987).

Leta 1867 je bila v državi uvedena dualistična ureditev. Ker so bili slovenski narodnjaki na deželnozborskih volitvah zelo uspešni in je imel kranjski deželni zbor prvič slovensko večino, je dunajska vlada raje kot s Slovani sklenila sporazum z Madžari.

Uvedba dualizma je zahtevala ustavno preureditev. Temeljni zakoni so bili izdani 12. decembra 1867 in sestavljajo tako imenovano decembrsko ustavo (Marjan Javornik, Voglar in Dermastia 1987). To je prineslo mnoge spremembe v kulturnem in političnem življenju Slovencev. Začeli so množično ustanavljati politična in kulturna društva. Istočasno pa se je pojavljala vse večja nestrpnost med slovenskim in nemškim prebivalstvom. Slovenski politični program se je nadaljeval z zahtevami po enakopravnosti narodov in uvedbi slovenskega jezika v šole, urade in sodišča. Te zahteve so se zlasti poudarjale v obdobju slovenskih taborov (1868–1871). Slovenci so se za svoj narod borili s sklicevanjem na 19. člen Decembrske ustave, ki je določal naslednje:

“... vsi narodi države (Avstro-Ogrske) enakopravni in nobenemu narodu se ne sme kratiti pravica, da sme braniti in gojiti svojo narodnost in svoj jezik. Država priznava enakopravnost vseh deželnih jezikov v šoli, uradu in v javnem življenju. V deželah, kjer živi več narodov, je treba javne učilnice tako urediti, da dobi sleherni teh narodov sredstva, da se more izobraževati v svojem jeziku, ne da bi se smel kdo siliti, da bi se učil drugega deželnega jezika ...” (Inzko 1991, 128).

Stopnjeval se je spor med mladoslovenci in staroslovenci (liberalci in konservativci), v katerega je po koncu obdobja taborov vstopil tudi katoliški politični tabor. Vsi pa so nastopali proti socialističnemu gibanju, ki se je začelo krepiti v 70-tih letih 19. stoletja.

Nemška liberalna stranka je leta 1873 dosegla reformo za državnozborske volitve. Volitve so postale neposredne, niso več volili deželni zbori, ampak neposredno volivci. Ohranili so volilne kurije⁵, kar je večalo število nemških poslancev.

Po vstaji proti Turkom v Bosni in Hercegovini leta 1875 se je v liberalnem krogu pojavilo upanje, da bo na turških ruševinah nastala velika slovanska država, vlogo pri formiranju te države pa bi imela Srbija. V slovenski javnosti pa se je pojavila misel, da naj bi Avstro-

⁵ Kurija je bila volilna skupina za deželni ali državni zbor. Temeljila je na družbenih razredih. To je omogočalo, da je 100 do 200 veleposestnikov volilo četrtno vseh poslancev, 80 % kmečkega prebivalstva pa je izvolilo samo dve petini deželnih poslancev (Božič 1969, 81).

Ogrska zasedla večji del Bosne in Hercegovine (Gestrin in Melik 1966). V priključitvi so videli povečanje moči slovanskih narodov v monarhiji. Spor velesil se je končal na berlinskem kongresu⁶ leta 1878, ki je priključil Bosno in Hercegovino k Avstro-Ogrski.

Za svoje koncesije je vlada od slovenskih politikov zahtevala zmernost v politiki in popuščanje do Nemcev. Liberalnih zagovornikov vladne zmerne politike se je leta 1883 prijel ime elastiki. Njihova opozicija so bili liberalni radikali, ki so zahtevali odločno narodno politiko. Spora v liberalni struji je bilo konec leta 1886, "ker jim je pretila skupna nevarnost od katoliškega tabora" (Gestrin in Melik 1966, 209). V celoti je zmagalo oportunistično stališče. S takim pristopom elastikov so Slovenci dobili od vlade precej drobtin – ugodila je zgolj posameznim slovenskim zahtevam, da so slovenski poslanci ostali na njeni strani, slovenske zahteve po enakopravnosti pa niso bile uresničene. Kljub temu je zadnja tretjina 19. stoletja pomenila čas vsestranskega in hitrega razvoja. Politična organiziranost se je udeleževala v političnih taborih, ki so bili različni glede na socialno bazo in idejno-politično usmeritev.

Ob koncu stoletja torej lahko govorimo o slovenski javnosti, ki je bila že močno politično izoblikovana.

2.2 Politična razhajanja Slovencev v 2. polovici 19. stoletja

Politična, verska in socialna razhajanja so bila na Slovenskem prisotna tudi v obdobju začetka izhajanja časnika "Brenclj", torej v 2. polovici 19. stoletja. Čas intenzivnih političnih razhajanj je še eden od razlogov za pojav politične satire.

"V 60-tih letih 19. stoletja so slovenski krogi, z Janezom Bleiweisom⁷ in Luko Jeranom⁸ na čelu, narodno vprašanje povezovali s katoliško vero" (Božič 1969, 119). Kmalu se jih je

⁶ Berlinski kongres je bila konferenca evropskih velesil in Turčije v Berlinu. Razglasili so kneževino Bolgarijo, avtonomno Vzhodno Romunijo, povečali Srbijo in Črno goro in odločili, da Bosno in Hercegovino zasede Avstro-Ogrska (Gestrin in Melik 1969, 201).

⁷ Janez Bleiweis (1808–1881), politik, pisec, veterinar in medicinski strokovnjak. Leta 1843 je postal urednik Kmetijskih in rokodelskih novic. V času izhajanja Brenclja je opravljal naslednje funkcije: deželni poslanec slovenskega kmečkega okraja, deželni odbornik, predsednik ljubljanske čitalnice in predsednik Slovenske maticе. Glede slovenskih zahtev je bil za postopno in zmerno pot. Bil je najbolj priljubljen predstavnik slovenstva, oprijelo se ga je tudi ime "oče slovenske domovine". Po volilni zmagi leta 1867, za katero je imela velike zasluge duhovščina, je v program vključil obrambo vere. Zelo aktiven je bil v taborskem gibanju. Prizadeval si je tudi vzgojiti kmeta in obrtnika v gospodarsko sposobnega, nacionalno osveščenega in politično trdnega človeka (Enciklopedija Slovenije, 1987, 286, 187).

prijelo ime staroslovenci. Njihova politika je bila umirjena, previdna, nagnjena h kompromisom, z velikim strahom pred vsakršno revolucionarnostjo in ekstremnimi stališči. Njihovi pripadniki so bili večinoma cehovski malomeščani, ki so bili pod vplivom cerkve in monarhije. Njihove politične zahteve so bile: uvedba slovenščine v šole, urade in sodišča in prepričanje, da je obstoj in razvoj slovenskega naroda mogoč le v okviru habsburške monarhije.

Mladoslovenci, med njimi tudi Fran Levstik⁹, so bili liberalno usmerjeni. “To so bili meščanski krogi, ki jih je cehovstvo oviralo pri svobodnem pridobivanju in bogatenju” (Božič 1969, 120). Razkol v političnih taborih je postajal vedno globlji. Najbolj se je kazal na shodih mladoslovencev, ki jih je omogočil zakon o društvih in zakon o pravici do združevanja in zborovanja, sprejet novembra leta 1867.

Tabori so bili prispevek k združevanju in političnemu življenju Slovencev. V tem obdobju (1868–1871) je ideja slovenstva dobila podporo najširših ljudskih množic. Oblikovala se je politična javnost. Tabori so razglašali zahteve in voljo slovenskega naroda. “Po tisoč letih imamo zopet postavno pravico zbirati se pod milim nebom in posvetovati se o vseh stvareh, katere se nam pomembne in imenitne zdijo” (Benedik 1994c, 204) je pisalo na vabilu za žalski tabor 6. septembra 1868. Zedinjena Slovenija je bila v času taborov program vseh Slovencev.

Na študentskem shodu v Ljubljani leta 1868 so za voditelja razglasili Frana Levstika in izoblikovala se je ideja o organizaciji zborovanj na prostem. Začeli so organizirati politične tabore¹⁰. Na prvem taboru v Ljutomeru so udeleženci sprejeli resolucijo, ki je postala politični program mladoslovencev. Obsegala je šest točk, med katerimi so bile temeljne zahteve: slovenski jezik naj postane uradni jezik, slovenščina naj se uvede v bogoslužje in

⁸ Luka Jeran (1818–1896), pesnik in nabožni pisatelj. Bil je kaplan v Poljanah, Horjulu in Ljubljani, od leta 1869 papežev komornik, od leta 1882 pa stolni kanonik. Med leti 1852–1896 je urejal Zgodnjo danico, kjer je objavljaj vzgojne, nabožne in verskopoliitične članke. Zagovarjal je verske dogme in utrjeval katoliško ideologijo (Enciklopedija Slovenije 1990, 289).

⁹ Fran Levstik (1839–1887), pisatelj, kritik, jezikoslovec in časnikar. Za to raziskavo je pomembno njegovo sodelovanje pri pripravi na ustanovitev Slovenske matice. Takrat se je proti njemu začelo močno nasprotovanje prvakov. Občasno je sodeloval pri Slovenskem narodu, kar je bil njegov edini dohodek. Zato je leta 1870 izdal zbadljivo-saljivi list Pavliha (7 števil). Zaradi svoje ostrine se je zameril staroslovencom in mladoslovencom. Pomembno je njegovo delo v zvezi s taborskim gibanjem. Bil je svobodomislec, njegovi politični nazori so bili povsem nasprotni staroslovenskim. Zahteval je odločen boj za slovenski jezik in narodnost. Leta 1870 je prišel v spor z Valentinom Zarnikom in mladoslovinci, zato so ga izločili iz slovenskega političnega življenja (Enciklopedija Slovenije 1992, 159–161).

¹⁰ V letih od 1868 do 1870 so bili tabori v Ljutomeru, Žalcu, Šempasu, v Biljani, Sevnici, na Kalcu, Vižmarjih, Ormožu, Tolminu, Sežani, Cerknici, Kapeli pri Radgoni, Kubedu, Bistrici pri Pliberku, Žopračah na Koroškem in v Vipavi.

šole, Slovenci naj se združijo v Zedinjeno Slovenijo in dosledno naj se izvaja 19. člen decembrske ustave, ki je poroštvo za obstanek slovenske narodnosti (Božič 1980). Najštevilčnejši je bil tabor v Vižmarjih, ki se ga je udeležilo 30.000 ljudi.

Leta 1870 je vlada prepovedala tabore in mladoslovenci so postali mlačni in omahljivi ter so brez protestov sprejeli vladno politiko.

Nemški liberalci so bili v 70. letih 19. stoletja prepričani, da bodo zatrli narodno gibanje. Nemški kapital je preprečeval rast slovenskega kapitala, slovensko meščanstvo na Štajerskem in Kranjskem pa je vse bolj prehajalo v vrste nemškutarjev¹¹.

Zaradi nemških pritiskov so bili spori med staro in mladoslovenci, med konservativci in liberalci potisnjeni na stran. Ostra nemškonacionalna usmeritev vlade je sredi osemdesetih let pripeljala do slogaštva med njimi. Slogaštvo je zahtevalo opustitev skrajnih stališč.

V 80. letih je prišlo do diferenciacije med pripadniki slovenskih taborov. Med slovenskimi radikalcami se je pojavila smer, ki je zagovarjala vladno politiko prilagajanja. Pomemben predstavnik te smeri je bil Franc Šuklje¹². Zagovorniki njegove smeri so podpirali vladno politiko popuščanja in zmernosti v slovenskih narodnih zahtevah. Poimenovali so jih elastiki in proti njim so nastopali predvsem mladi liberalni radikali z Ivanom Tavčarjem¹³ in Ivanom Hribarjem¹⁴, ki so zahtevali odkrito narodno politiko in zavračali vsako paktiranje z Nemci. Spor v liberalnih vrstah se je končal leta 1886, ko jim je grozil vse močnejši politični nasprotnik – katoliški tabor. Cerkev je vse bolj krepila svojo politično dejavnost proti liberalizmu in vse močnejšemu delavskemu gibanju.

¹¹ Nemškutar je slabšalnica za pripadnika slovenske narodnosti, ki se zavzema za germanizacijo (Slovar slovenskega knjižnega jezika 1994, 652). V Brenclju v lažnjivi obleki zasledimo naslednji opis nemškutarja: "Kdor je Slovenec, pa se izneveri in sovraži svoj jezik, ter drži se tujih in hoče biti Nemec." (1873, 22–24).

¹² Franc Šuklje je bil znan kot fanatik oportunizma. Izhajal je iz liberalnih vrst, ki so podpirale Taaffejevo vlado in slogaški koncept. Menil je, da je potrebno opustiti boj za Zedinjeno Slovenijo in se zadovoljiti s politiko majhnih korakov in postopnega izboljševanja narodnega položaja v obstoječi ureditvi (Gestrin, Melik 1969, 208)

¹³ Ivan Tavčar (1851–1923), pripovednik, odvetnik, poslanec in ljubljanski župan (Veliki splošni leksikon 1998, 432).

¹⁴ Ivan Hribar (1851–1941), politik. Eden glavnih radikalcev in nosilcev vseslovanske ideje na Slovenskem (Enciklopedija Slovenije 1990, 52).

V drugi polovici 19. stoletja se je stopnjeval propad kmeta, industrija pa se je razvijala in naraščalo je število delavstva. V 70. letih je Matija Kunc¹⁵ kot predsednik ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva postavil temelje za razvoj delavskega gibanja. Člani društva so bili preganjani vse od ustanovitve avstrijske socialdemokratske stranke. Delavsko gibanje je ob katoliškem in liberalnem postajalo tretji politični tabor.

2.2.1 Svoboda izražanja v Sloveniji v 2. polovici 19. stoletja

V drugi polovici 19. stoletja je materialna cenzura zamenjala duhovno, predstavljala pa je javno represijo v obliki kavcij (Splichal 2005).

Po izbruhu francoske revolucije 1848 so postajale zahteve po svobodi tiska glasnejše tudi drugod. Zvezni zbor Nemške zveze je posameznim zveznim državam podelil pravico do odprave cenzure po lastni presoji. Po odpravi cenzure je vlada izgubila vsakršen nadzor nad tiskom. Kasneje je sicer poskusila poseči v anarhične razmere v tisku in časnikarstvu, ko je vsakdo objavljaj, kar je želel, z odredbo proti zlorabi tiska. Ukinili so tudi koncesije, zato je za začetek izdajanja novega časnika zadoščala prijava oblastem in plačilo kavcije. Na predlog instituta državnega pravdnika je lahko sodišče zaplenilo posamezno številko časopisa ali rokopise, namenjene objavi. Obravnava tiskovnih deliktov pa je postala javna in ustna, za razliko od poprejšnjih skoraj inkvizicijskih postopkov. Med težje tiskovne delikte je sodilo žaljivo pisanje o vladarski družini, religiji, cerkvi, ustavi, pozivanje k nemirom, sporna npravstvena besedila in pisanje o zasebnem življenju, ki presega javni interes.

S tem da se je vlada skoraj popolnoma odrekla nadzoru nad tiskom, ko izdajatelji ali uredniki niso bili več primorani dostavljati vsebin cenzorjem, je vlada 22. maja 1848 morala zaposliti "bralca časopisov".

Po izdaji osvobajajočih majskih ukazih se je izrazito povečalo število časopisov, tudi na Slovenskem (Cvirn 2010).

¹⁵ Matija Kunc (1853–1922) politik in krojaški mojster, v letih 1871–74 predsednik ljubljanskega delavskega izobraževalnega društva. Bil je delavski voditelj, ki se je zavedal pomembnosti delavskih društev za izboljšanje socialnega položaja industrijskih in obrtniških delavcev. Leta 1880 je bil iz društva izključen, ker ni več aktivno sodeloval. Potem se je posvetil vprašanjem obrtništva in obrtnega šolstva (Enciklopedija Slovenije 1992, 74–75).

Veselje je bilo kratkotrajno. Omejevalni ukrepi so se vrnili s porazom oktobrske revolucije, 18. decembra 1848 pa so suspendirali javne obravnave pred poroto, prepovedali oglaševanje in kolportažo, od izdajateljev pa zahtevali predložitev tiskovine pred izdajo.

Leta 1852 so kavcijo za izdajatelje spet povišali, leta 1858 pa uvedli še časopisni davek – “kolkovino”.

Posebej se je položaj časnikarjev, urednikov in piscev izboljšal s sprejemom zakona dne 9. marca 1869, s katerim so za vse tiskovne delikte uvedli porotna sodišča, kjer se porotniki običajno niso strinjali s stališči tožilcev. Jakoba Alešovca so npr. kar dvakrat oprostili očitanih dejanj (Cvirn 2010).

V času liberalne Auerspergove vlade (1871–1879) se je zaostрила cenzura do slovenskih časnikov. Zlasti na Kranjskem so oblasti menile, da je treba “vsak slovenski list že kot tak konfiscirati” (Jurčič 1961, 285).

V času konservativne vlade Eduarda Taaffeja (1879–1893) je število zaplemb začasno upadlo, nato pa ponovno naraslo (Cvirn 2010).

2.3 Politična usmeritev časopisja v 2. polovici 19. stoletja

V 60. letih 19. stoletja so se v slovenski politični in kulturni javnosti izoblikovali trije tabori: katoliški, konservativni in liberalni. Vsak tabor je imel svoje časopisje v slovenskem jeziku, ki je predvsem zastopalo posebne ideje posameznega tabora. Z novinarskega stališča obdobje označujemo kot boj političnega časopisja. Dnevni tisk je tako očitno zagovarjal eno politično usmeritev, da vsekakor še ne moremo govoriti o neodvisnem, uravnoteženem ali nepristranskem novinarstvu. Do tega je prišlo šele, “ko so se v javnih razpravah začeli obravnavati obči družbeni problemi, predvsem tisti, ki so se nanašali na delovanje oblasti, in se je vzpostavila politična javnost (Bašić-Hrvatina 1996).

Strankarsko, mnenjsko časopisje, je postalo nosilec in voditelj javnega mnenja ter orožje strankarske politike, časopisni založniki pa trgovci z javnim mnenjem. Tisk ima funkcijo posrednika in ojačevalca javne diskusije (Habermas 1989). Slovenski časopisi tega časa so bili namenjeni predvsem promociji lastne usmeritve in so žalili in blatili nasprotni tabor,

njihove ideje in politike. O tem piše tudi Brencelj v članku, kjer Krišpin Krišpinovič v rubriki z istim imenom govori o dobrih in slabih listih (priloga A). Vsem pa je bilo skupno pisanje proti nemškemu prebivalstvu in poveličevanje vsega slovenskega. Slovenski časopisi pa so seveda imeli nasprotnike v nemškem časopisju.

Po spremembah v političnem in družbenem življenju in gospodarstvu se je razširil tudi tisk v slovenskem jeziku. K temu so pripomogle tudi javne razprave v čitalnicah¹⁶. Čitalnice so nastale po vzoru čeških in so združevale različne namene: čitalnice, kavarne, gostilne, predavalnice, koncertne in gledališke dvorane. Druženje v njih je pripomoglo k oblikovanju bralne publike. Vendar so čitalnice še poglobile razliko med tistimi, ki so lahko brali in pisali in tistimi, ki tega niso mogli. Literarna ne/pismenost se je začela uporabljati kot ločnica med tistimi, ki lahko politično delujejo, in tistimi, ki so iz tega izključeni (Bašić-Hrvatin 1996). Vse bolj je vodilno mesto v javnem življenju prevzemalo mesto, v katerem so se širile napredne ideje, podeželje pa je ostajalo podrejeno cerkvenemu vplivu in nabožni literaturi.

Pravica do združevanja in komuniciranja je vzpostavila avtonomijo javnosti in spremenila vlogo časopisov, ki so postali sredstvo in vzrok mnenjskih konfliktov. Zaradi nespoštovanja enakopravnosti slovenskega jezika in neenakopravnosti med narodi so bile pogoste zaplembe slovenskih časopisov, sodne preiskave in zaporne kazni za urednike. O tem piše tudi Brencelj v zgodbi "Pred nebeškimi vrati" (priloga B).

V slovenskem tisku tedanje dobe sta se sprva najhuje spopadala staroslovenski in mladoslovenski tabor, kasneje elastiki in radikali, v obdobju slogaštva pa jim je zelo agresivno nasprotoval nemški tabor. Kronološki pregled izhajanja časopisja slovenskih političnih usmeritev povzemamo po Šlebingejevem bibliografskem pregledu. Brenceljev pregled slovenskega časopisja v letu 1872 pa je podan v članku "Pogovor dveh domoljubov" (Priloga C) in govori o težavah z naročniki in dvoličnosti rodoljubov.

Najbolj brani in vplivni časopisi tistega časa so bili:

¹⁶ Čitalnice so bile središče slovenstva, ki so dale zagon ideji slovenstva, ki je svoj vrh dosegla na taborih. Bile so hram slovenske besede. Prva je bila ustanovljena v Ljubljani, 30. avgusta 1861. Alešovec jo je obiskal takoj po ustanovitvi, še kot študent gimnazije. Ljubljanska čitalnica je bila vzor vsem poznejšim mestnim in trškim čitalnicam in je imela leta 1863 nad 300 članov. Nekaj let pozneje je bilo že več kot 60 čitalnic, ki so imele 4000 članov (Božič 1980). V njih se je družila slovenska inteligenca, mestna in trška gospoda, obrtniki, trgovci, vaški mogotci in maloštevilni kmetje (Benedik 1994a).

Kmetijske in rokodelske novice (1843–1902), urednik Janez Bleiweis. Izhajale so v Ljubljani, zasnovane so bile kot tedenski strokovni list, bile so zelo razširjene in desetletja osrednje glasilo konservativne, staroslovenske politične skupine. Bleiweis je bil pristaš zmernega konservativizma. Bil je zagovornik avstroslavizma¹⁷ in sloge med Nemci in Slovenci, do programa Zedinjene Slovenije pa je bil zadržan.

Slovenski narod (1868–1943) je bil osrednji časopis liberalcev (mladoslovencev). Pomemben je bil Fran Levstik, ki je v časnikarstvo uvedel načelnost, odločno je zavračal potujčevanje, oportunizem in kompromisarstvo. V letu 1873 je Slovenski narod postal prvi slovenski dnevnik in si s tem pridobil vpliv v širši slovenski javnosti. Javno je zahteval Zedinjeno Slovenijo. Ker je imel med bralci premalo kmečkih naročnikov, je začel izdajati še Slovenski tednik (1873–1875), politični in gospodarski list za kmečko prebivalstvo. Eden od urednikov je bil tudi Josip Jurčič¹⁸.

Jakob Alešovec¹⁹ je v Brenclju pisal proti Slovenskemu narodu in Slovenskemu tedniku, ker sta v svojih prispevkih zagovarjala liberalne ideje in nasprotovala staroslovenskemu taboru (prilogi Č in D). Prav tako je Brenclj obračunal z obema urednikoma, Josipom Vošnjakom²⁰ (priloga E) in Josipom Jurčičem (priloge E, F in G).

Politični in leposlovni list Slovan (1884–1887) je pričel izhajati po ločitvi liberalnega tabora na elastike in radikale. List sta urejala Ivan Hribar in Ivan Tavčar, ki sta zagovarjala odločno narodno politiko in bila proti vsakemu paktiranju z Nemci.

¹⁷ Avstroslavizem je nazor, ki je zagovarjal idejo o avstrijski državi, v kateri bi bili Slovani enakopravni (Gliha Komac in drugi 2014).

¹⁸ Josip Jurčič (1844–1881), pripovednik, dramatik in časnikar. Leta 1868 je postal poklicni časnikar pri Slovenskem narodu, leta 1871 pa je prevzel mesto glavnega urednika, ki ga je opravljal do smrti. S svojim časopisom je bil nenehno sredi političnih bojov, vendar mladina ni bila zadovoljna z njegovo spravljivostjo, del politikov pa ga je napadal, češ, da je preveč oster. Bojeval se je proti nemški politiki, moral pa je skrbeti, da mu časnika niso prevečkrat zaplenili. Njegovi pogledi so temeljili na mladoslovenski politiki in Zedinjeni Sloveniji. Bil je privrženec jugoslovanske ideje. Deloval je tudi kot ljubljanski mestni odbornik (Marjan Javornik, Voglar in Dermastia 1987).

¹⁹ Jakob Alešovec (1842–1901), v slovenski literarni zgodovini velja za polliterata. Bil je pripovednik, dramatik in satirik. Vse svoje življenje je živel na robu eksistence, preživljal se je s pisanjem in slep umrl v ljubljanski hiralnici. Najprej je pisal v nemščini, nato je sodeloval pri Slovencu in Novicah. Glavno ustvarjalno obdobje njegovega življenja je čas izhajanja humorističnega lista Brenclj v lažnjivi obleki. Njegovi literarni izdelki ne sodijo v vrh literature, so pa pomemben zgodovinski dokument, saj je opisoval razmere tedanjega časa.

²⁰ Josip Vošnjak (1844–1911), politik in pisatelj, v letih od 1873 do 1895 poslanec v dunajskem državnem zboru, od leta 1877 do 1895 tudi poslanec kranjskega deželnega zbora. Deloval je v čitalnicah in taborih in bil med ustanovitelji Slovenske matice, slovenskega pisateljskega društva, Glasbene matice in Ciril-Metodove družbe (Marija Javornik 1998).

Nasproti njim je pričel izhajati Ljubljanski list (1884–1885), glasilo slovenske vladne stranke. Izhajal je kot priloga deželnega uradnega časopisa Laibacher Zeitung, odgovorni urednik pa je bil Franc Šuklje.

Časopisje katoliškega tabora se je začelo širiti po letu 1873, delavsko gibanje pa je svoj periodični tisk dobilo šele v začetku 20. stoletja.

2.3.1 Slovensko humoristično časopisje v 19. stoletju

V politično razgibanem političnem življenju so svoje mesto dobili tudi humoristični časopisi. Zlasti so se razširili v mladoslovenskem oz. liberalnem taboru.

Razen Brenclja v lažnjivi obleki (1869–1875, 1877–1886) so izhajali še drugi slovenski humoristični listi. V Trstu je izhajal liberalno usmerjen list Jurij s pušo, ki ga je urejal Gašper H. Martelanc. Izdanih je bilo 24 števil, humoristični list pa je izhajal kot mesečnik.

Leta 1870 je Fran Levstik na Dunaju izdal sedem števil zbadljivo šaljivega lista Pavliha. Martelanc pa je ponovno pričel izdajati humoristični mesečnik z imenom Petelinček, vendar so izšle le tri številke.

Leta 1871 je v Ljubljani izšel list Škrat, izšlo je 22 števil (Amon in Erjavec 2011).

Pri branju Brenclja lahko ugotovimo, kaj je bil razlog, da so vsi humoristični časopisi izhajali tako kratek čas. Problem nerednega plačevanja naročnine, je, poleg cenzure, glavni vzrok za propad tiskanih humorističnih listov (priloga H).

Po analizi razmer, v katerih je izhajal Brenclj, lahko ugotovimo, da morajo biti za uveljavitev satire v javnosti izpolnjeni določeni pogoji. Priti mora do kombinacije naslednjih okoliščin, ki odpirajo politični satiri pot do naslovnika:

- izoblikovan kulturni sloj naslovnikov, ki zagovarjajo neka gibanja, ideje ...;
- obstoj množičnih medijev, periodičnega in neperiodičnega tiska, ki zagotavlja kanale komuniciranja na eni in stopnjo pismenosti javnosti na drugi strani;
- določena stopnja svobode izražanja;

- konstituirana politična javnost z akterji, ki niso poenoteni v svetovnih ali političnih nazorih..

Zavedamo se, da ne moremo z gotovostjo trditi, da so to vsi pogoji, glede na to, da so osebni viri nedostopni po 200 letih.

Kroženje javnih sporočil mora zagotoviti zadostno vključitev članov civilne družbe v javne komunikacijske procese. Habermas meni, da se v javnosti izjave uredijo po temah in po zavzemanju pozicije strinjanja ali nestrinjanja. Filtriranje in sintetiziranje javnih komunikacijskih tokov povzroča, da se izražena mnenja na specifične teme zgostijo v tematsko strukturirano mnenje. Tisto, kar povezana mnenja napravi za javno mnenje, je način njihovega nastanka in široko soglasje, ki jih nosi (Habermas 1988)

3 “BRENCELJ V LAŽNJIVI PREOBLEKI”

3.1 Analiza časnika

Poskusni izvod Brenclja v novo-uradni obleki je izšel 9. januarja 1869, naslednja številka pa 15. januarja 1869 z imenom Brencelj v lažnjivi obleki. Izhajal je kot polmesečnik do leta 1875, potem pa je do leta 1877 prenehal izhajati. Nato je leta 1880 izhajal kot mesečnik, od leta 1882 pa ponovno kot polmesečnik. V letu 1884 je Alešovec preimenoval list v Novi Brencelj v zbadljivi in šaljivi obleki. Brencelj je prenehal izhajati leta 1886 – zadnja številka je izšla 10. januarja tega leta.

Podatki o izhajanju lista niso zanesljivi. Pred 1. številko je Alešovec izdal brez štetja in datuma (9. januar 1869) posebno številko: “Brenclj v novo-uradni obleki. Izhaja kedar zahaja leto. Odgov. urednik: Slovenski duh. Natisnila pl. Kleinmayr & F. Bamberg. 4. str. 40. Za izdajo tiskanega Brenclja je Alešovca spodbudil Fran Levstik, ki je za sokolske veselice in večerne zabave pisal zbadljivo-šaljivi list istega imena (Prim.: Slovenski Narod 1894, št. 297.). Navedba leta se pojavi prvič šele pri XII. letniku (1880), štetje dni pa z “Novim Brecljem” od 10. junija 1884 dalje, ki je poleg starega štetja letnikov označen še z novim: I-II.

Letnik VII, leta 1875, je s 7. številko začasno prenehal in začel z IX. letnikom meseca julija 1877 zopet izhajati. Letnik VIII. menda sploh ni izšel. Zaradi pomanjkljivega datiranja in mnogih zaplemb so natančne ugotovitve o izhajanju lista nemogoče (Šlebinger 1937). Za nekatere zaplenjene izvode lahko izvemo iz vsebin Brenclja (priloge I, J, K, L, M, N, O, P, R).

V članku nepodpisanega novinarja Slovenskega naroda (1894 297, 14) piše, da je v začetku Brenclja pisal Levstik in to v rokopisu. Z njim je na Sokolskih²¹ družabnih prireditvah zabaval udeležence. Smešil je dogodke v slovenskem javnem življenju in se norčeval iz nasprotnikov slovenstva.

²¹ Južni Sokol, združevanje slovenskih telovadcev, ki so se združevali brez dovoljenja že od leta 1862 na pobudo Bernarda Jentla. Potem so se pričeli združevati tudi nemški telovadci, ki so ustanovili svoje društvo Laibacher Turnverein in so dobili vladno dovoljenje pred Slovenci. Sokolova pravila so bila potrjena leta 1868, predsednik pa je postal Edvin H. Costa (Kladnik 1996).

Levstik je domnevno tudi spodbudil Alešovca k izdajanju tiskanega Brenclja, to domnevo je prevzel tudi Fran Vatovec²², ki je objavil članek ob, po njegovih besedah, stoletnici izida prvega slovenskega satiričnega lista. V članku predvsem časti Levstika kot očeta slovenske satirične publicistike. Po njegovem naj bi prav Levstik spodbudil Alešovca, da je začel izdajati tiskanega Brenclja. V članku je Vatovec tudi zapisal: "Jakob Alešovec, ki je stal nekje ob ločnici ljudsko pisateljske in časniške publicistike, je odprl namreč na stežaj vrata robati, surovi satirični besedi. Ščipal in sikal je neizprosno, brezobzirno. Ta nekulturni, vulgarni časniški stil je zbujal v prizadetih krogih ogorčenje." Napisal je tudi, da je z Alešovčevo smrtjo:

"...usahnila vsa tista publicistična nekvaliteta, ki bi jo lahko upravičeno zajeli v pojem "brencljščine", saj je bil Alešovec nedvomno bolj strupen zbadljivec kot duhovit šaljivec. Vsekakor je Brenclj utrl pot razvoju in tradiciji slovenske satirične, humoristične ter z ironijo obarvane periodične publicistike" (Vatovec 1969, 17).

Tudi Slovenec (1930) je pisal o Brenclju in njegovem dolgoletnem karikaturistu ter finančnem podporniku, župniku Frančišku Zorcu²³, in o tem, da je ob tistem času, ko je bil objavljen prvi Alešovčev slovenski spis v Slovencu, začel zahajati v čitalnico in med Sokole, kjer so brali Levstikovega rokopisnega Brenclja.

Alešovec je v svoji avtobiografiji napisal, da je "spisoval za sokolske večere tudi berila "Brenclj" imenovana" (Alešovec 1973). Vsekakor je dejstvo, da je Alešovec pisal, urejal in izdajal prvi slovenski tiskani humoristični in satirični list. Materialnih dokazov o obstoju Levstikovega Brenclja nimamo, imamo pa izvide Brenclja, ki jih hranijo v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani. Kot je zapisal Alešovec, se je z izdajanjem Brenclja končala "zgodovina slovenskega trpina, ki se je likal po nemških šolah in drugje ... Potem je nastopila druga doba, politična doba" (Alešovec 1973, 351).

Prvo številko tiskanega Brenclja je Alešovec izdal 9. januarja 1869, v času mladoslovenskih taborov in glasnih zahtev za Zedinjeno Slovenijo. List je izšel pod imenom Brenclj v novo-uradni obleki, bil je brez datuma in oznake štetja. Pred tem je

²² Fran Vatovec, slovenski novinar in publicist, analitik slovenskega in jugoslovanskega novinarstva. Pred drugo svetovno vojno je bil urednik Slovenca, Jutra in Večera.

²³ V Slovencu je 12. februarja 1930, zapisano: "... že leta 1875 sta se našla Alešovec in Zorec in ostala nerazdružna sotrudnika Brenclja do njegovega konca. Nekaj let je bil Zorec edini risar in skoraj vse slike so njegovo delo."

Alešovec delal pri Bleiweisovih novicah in pri njihovem nemško pisanem Triglavu, kjer je bil tudi urednik. Kot novinar je sodeloval še pri Slovincu in občasno pisal za kranjski uradni list Laibacher Zeittung ter politično glasilo Laibacher Tagblatt.

Prva številka je bila natisnjena na štirih straneh v Kleinmayr-Brambergovi tiskarni²⁴. V uvodu bralcem je Alešovec napisal:

“Dosedaj je izhajal Brencelj le v prosti humoristični obleki; v ožjem krogu svojih poslušalcev se je čital. Ta tiha in obskurna eksistencija ni mu všeč, tedaj se oglasi danes prvič na oficijelnem odru in poskuša nar važniše vprašanja rešiti a la Laibacher Zeittung. Člane ima vse izvirne, feljton je pisan s slavno znanim peresom in novice izve po nalašč najetih zanesljivih pisateljih” (priloga S).

Vsebina je razdeljena po območjih, prevladuje dogajanje v Ljubljani. Tvorijo jo politične novice, feljton, pisan v obliki pisma teti (priloga Š), zadnja stran je namenjena kratkim vestem, vremenski napovedi, pismom bralcev in rubriki Naznanila (oglasni prostor). Na zadnji strani sta pod črto napisana založnik in ime tiskarne (prilogi T in U).

Čeprav je avtor napovedal politično nevtralnost lista, izstopa negativen odnos do nemških idej, zbirališč Nemcev in nemške kulture, do narodnih odpadnikov ter izpostavlja neenakopravni položaj slovenskega jezika.

Že čez šest dni je izšel Brencelj v lažnjivi obleki. Alešovec je zamenjal tiskarno in je odšel k tiskarnarju Jožefu Blazniku²⁵. Tudi tokrat je izšel na štirih straneh in tudi tokrat brez navedbe datuma. Vsebinsko ni bilo odmika od prejšnje izdaje lista, karikature še niso bile del vsebine. V uvodu bralcem je Alešovec zapisal:

“Brencelj pri prvem izletu vljudno sprejet, sklenil je izletati dvakrat na mesec, in sicer v začetku in sredi meseca. Ker so mu hoteli nemški liberaluhi pristriči perutici, preselil se je iz njihovega gnejzda ter izbral si stanovanje med prijatli. Ako vam je všeč njegovo brenčanje, podpirajte ga, da ne pogine še mlad.”

²⁴ Alešovec je bil, preden se je začel ukvarjati s pisanjem, zaposlen v tej tiskarni kot korektor. V svoji biografiji je napisal, da je bila Kleinmayr-Bambergova tiskarna vzrok, “da se mi je prav iz srca začela gnusiti nemškutarija” (Alešovec 1973, 342).

²⁵ Blaznikova tiskarna je tiskala tudi Novice in Slovenca.

3.2 Analiza Brencljevih politično-satiričnih vsebin

3.2.1 Tabori

Izhajanje Brenclja se ujema s časom taborov. O taborih je pisal z ironijo, češ, kadar so Slovenci pijani svobode, se “jamejo sititi v taborih” (priloga V). Vsebina prispevkov v Brenclju je predvsem kritika družbenega in političnega dogajanja. Piše z veliko mero ironije in tudi sarkazma, njegove opredelitve se skladajo z opredelitvami Nemcev in nemškutarjev. V nič daje slovenske veljake in preprosto ljudstvo, ki jih imenuje “zabiti kmečki rod”, vsi skupaj pa so “butasti Slovenci”. V prispevku Pomen taborov je zamisel o združitvi v “slovensko kraljestvo” in uveljavitev slovenskega jezika v šolah in uradih predstavljena kot nemogoča. Priporoča, da postane uradni jezik kitajščina. Posebna številka z naslovom Mladi Brenclj je izšla ob Vižmarskem taboru maja 1869. V njej je bil tudi članek “Kaj je liberaluh?” (priloga Z). V njem ostro napada liberalce in jih primerja z lažnivci. Enači jih z nemškutarji, ki so zatajili materin jezik in sovražijo kmečki rod.

V Brenclju je stalna rubrika Grajšinski ferboltar, v kateri govori pravnik, izobraženec madžarskega rodu, ki mnogo preklinja, vendar ne izbira besed, če želi koga ošvrkniti. Posmehljiv je že njegov slog pisanja oziroma govora. Glede položaja Slovencev in njihovih naporov za osveščanje naroda je izrazito pesimističen – piše, da sklepi taborov nič ne pripomorejo k boljšemu položaju Slovencev: “Če kolnem ali molim, je vse eno, koker za Slovence, če prosijo ali pa tarnajo” (priloga Ž). Izrazito blatenje mladoslovencev je vselej prisotno in s tem nakazuje svojo pripadnost staroslovincem.

Stalnica vsebin Brenclja so teme o narodnosti, narodnih pravicah in enakopravnosti. Pisanje je angažirano, odklanja liberalno politiko.

V voščilnici bralcem ob novem letu (priloga AA) zaželi županu Ljubljane metlo, “s katero naj pomete vse smeti, mrčese in golazen, katere se je vgnezdila v osrčju Avstrije”.

V mislih ima vse, ki jih popolnoma enači, “liberaluhe, nemčurje, sleparje in druge dihurje”, Slovincem pa zaželi debelo vrv, “s katero naj bi se zvezali, da ne bi zamogli narazen in bi se morali vkup držati”.

Alešovec je v Brenclju zagovarjal politiko združitve Slovencev in uveljavitve enakopravnosti med narodi monarhije. Kljub očitnemu nasprotovanju liberalcem predlaga

slogo klerikalcev in liberalcev kot prepotrebno politično odločitev. Združeni bi lahko nastopili proti Nemcem in Italijanom, ker bi le tako lahko prišlo do izvolitve slovenskih kandidatov. O tem piše v pesmi: "Če Slovenci nismo složni, bomo kmalu vsi podložni" (priloga AB).

Stalna rubrika v Brenclju je tudi rubrika Iz Olimpa (priloga AC). Pisana je v obliki pisma, ki jih podpisuje Miroslav (verjetno Alešovec misli na Vilharja). Pisma so poslana iz onostranstva z Olimpa, kjer se zbirajo pokojni narodozavedni možje (Toman, Prešeren, Zois, Vodnik, pozneje se jim pridruži tudi Bleiweis) in spremljajo Slovence pri boju za njihove pravice. Zagovarjajo staroslovensko politično usmeritev in združitev slovenskih političnih taborov.

Do prve daljše prekinitve izhajanja v letu 1877 zaznamujejo Brenclja ironične vsebine s tipično obrnjeno situacijo. Opredelitev v prvem obdobju nakazuje namen in cilj lista. Osveščati narod, buditi narodno zavest in boj za narodne pravice in pravice jezika z napadanjem, smešenjem in poniževanjem vsega, kar ovira uresničitev narodnih idej. Tudi politična opredelitev je jasna – njegovi politični nazori so nazori staroslovencev. Nasproti njim žali in ponižuje mladoslovence, nemškutarje in vladajoče sloje. Njegov humor meji na sarkazem, saj izraža vulgarno ponižujoč odnos do nasprotnikov.

V drugem obdobju izhajanja, od 1877 do 1886, je bolj prisotna tudi zunanja politika, ker je to čas sporov med velesilami za ureditev Balkana. Karikatura, ki je izšla v Brenclju, nazorno izraža Brencljevo usmeritev, ki zagovarja združitev Slovanov (priloga AČ). Po avstro-ogrski zasedbi velikega dela Bosne in Hercegovine objavi pogovor Andraž in Brenclj (priloga AD), v katerem je izražena bojazen Avstrijcev in Madžarov, ki so v priključitvi videli povečanje števila slovanskih narodov. V tem pogovoru je izražena Brencljeva slovanska ideja, vendar ostane do priključitve neopredeljen.

Zastopa konservativno usmeritev. Zlasti v času Taaffejeve vlade vidi možnost, da bi prišlo do sprave med narodi in izboljšanja položaja depriviliranih razredov. Brenclj mu je posvetil pesem z dokaj resno vsebino, ki ji je dodal vzklik: "Grof Taaffe, pokaži roge!" (priloga AE).

Brencelj je obujal ideje ilirizma, novoilirstvo²⁶ v pesmi Hrvatom bratom, ki so nas prišli obiskat ob sv. Petru (priloga AF). Iz vsebin izginjata humor in ironija, vse bolj se pojavlja ostra kritika, zapisana v satiri. Zelo obžaluje Bleiweisovo smrt leta 1881, s katero je, kot piše, Brencelj izgubil dobrega prijatelja in politika ter s tem znova potrdi izrazito pripadnost staroslovencem (priloga AG).

“Brencljevski” lik je tudi Pavliha, oblečen v slovensko narodno nošo in “z veliko marelo”, ki mu služi za palico, s katero se loti vseh, ki ne zagovarjajo slovenskih idej. Njegove zgodbe so daljše in imajo politično vsebino. Pavliha je postavljen v vlogo sodnika, ki odloča o usodi narodov in je zaupnik vseh mogočnih kraljev, cesarjev in politikov, ki jim deli absurde nasvete, diametralno nasprotne od realnosti. Pavlihov svetovni nazor seveda sledi idejam staroslovencev. Vsebine so razumljive najširšemu krogu bralcev.

Pavliha se, po nasvetu Slovence: “Boš videl, kako potrebna jim je tvoja marela!” odpravi med Slovence v času volitev v deželni zbor Kranjske. “Le čujte, kaj se godi!” nagovori bralce, “ker je zdaj zapuščena Bleiweisova stranka preveč spala.” Enakopravnost med narodi prikaže v enakosti Slovencev in Nemcev v peklu, kjer hudiča pač ne zanima, kdo govori slovensko ali nemško. Jezi se nad privilegiji in visokimi plačami poslancev, ki jih prejema za svoje brezdelje. Slovence nagovarja, naj volijo duhovnike in Bleiweisovce, vendar zagovarja skupen nastop slovenskih političnih usmeritev na volitvah. Skupaj s tem prispevkom je objavljena tudi karikatura izpred več let z naslovom: Kako je bilo pred 10 leti na Slovenskem (priloga AH). Opozarja na nespremenjene razmere, dežela Kranjska je za Slovence še vedno politični pekel, Nemci imajo oblast in še vedno ponemčujejo Slovence in jim trosijo lažne obljube.

Brencelj nastopi tudi proti delavcem in delavskemu gibanju. V teh besedilih nastopa Pavliha, vendar le posredno, dejansko se nad nevzdržnimi razmerami pritožuje francoski prvi minister (1884, 3:2). Pavliha pa nasprotuje francoski državni ureditvi in svoboščinam,

²⁶ Ilirizem je bilo južnoslovansko narodopolitično in književno-kulturno gibanje iz polovice 19. stoletja. To je ideja o slovanski vzajemnosti – panslavizmu. Namen ilirskega gibanja je bilo zedinjenje slovanskih narodov v jezikovno-slovstvenem pogledu. Za Slovence je to pomenilo, da bi v književnosti opustili svoj jezik, česar ni uresničil noben slovenski privrženec. Ilirske tendence so bile sprejete le kot možnost kulturnega sodelovanja, ki ne bi izključevala narodne individualnosti. Drugi val ilirizma od leta 1848 pa se je potegoval za dualistično zamisel literature (za preprosto ljudstvo in izobražence). Utopično idejo o umetnem jeziku, ki bi južne Slovence postavil v enoten jezikovni položaj, je zavračal tudi Bleiweis. Novoilirstvo pa se je pojavilo z idejo o zedinjenju Slovencev in Hrvatov, ki bi postopoma prišli do enotnega jezika, jezik znanosti pa bi bil hrvaški. Ideje niso doživele uspeha, saj Slovenci niso bili pripravljeni opustiti svojega jezika (Marjan Javornik, Voglar in Dermastia 1987)

ki jih imajo državljani, ki jim ni mar za vero, zato govori ministru: "Verjemi mi, da so ti stradajoči in rogovilijoči delavci za vas prava zaslužena šiba božja." Delavsko gibanje na Slovenskem ni omenjeno.

Leta 1884 Brencelj nastopi proti politični in ideološki diferenciaciji v liberalnih vrstah. Tudi to satirično razlago nesmiselne diferenciacije izrazi Pavliha (priloga AI). Razloži, da politiko uganjamo od rojstva do smrti in poudari razlikovanje moške in ženske politike. Potem loči še osebno, maščevalno in hudobno ter nevoščljivo politiko. "Prava, to je državna in strankarska politika, ima vsega tega nekaj v sebi." Njegovo sporočilo jasno nasprotuje drobitvi slovenskih političnih strank.

V zadnjem letu izhajanja se kaže Alešovčeva resignacija zaradi tega, ker se ni za Slovence nič spremenilo, vse bolj je prisotna jeza, njegova politična satira in ironija sta postajali z leti vse bolj jedki.

3.2.2 Šolstvo

Šole so primarno služile za učenje pismenosti predvsem zaradi zmožnosti branja nabožnih besedil. Leta 1869 je bila v monarhiji izpeljana reforma osnovnih šol in država je prevzela cerkvi nadzor nad šolami, ki so postale obvezne, v večini šol pa je bil v rabi nemški jezik. Na Kranjskem so postale šole slovenske leta 1870, po razglasitvi zakona, ki je določal uporabo materinega jezika za učenje branja in pisanja; šele ko bi učenci znali brati in pisati v svoj materin jezik, naj bi se pri pouku uporabljala nemščina. Vendar je učitelje plačevala vlada, zato so ji bili podrejeni in so izpolnjevali njene zahteve, med katerimi je bila tudi germanizacija slovenskega prebivalstva.

Razvoj šolstva sta ovirala tudi slovenska nasprotna tabora (Divjak 1995, 126). Dejstvo je, da je reakcionarnim oblastem in liberalni meščanski vladi ustrezalo neprosvetljeno ljudstvo, ki ga je bilo mogoče duhovno in politično podrežati in tudi gospodarsko izkoriščati.

Brencelj je pričel s pisanjem o slovenskih šolah v četrtem letu svojega izhajanja. V satiri Po nosu ena (priloga AJ), ki govori o nemčurjevem zbiranju podpisov proti uvedbi

slovenščine v šole, navede dobro stran nemških šol, ki kmečkega prebivalstva niso naučile pisati in ne more podpisovati nemških protestov in prošenj.

Glede možnosti uvedbe slovenščine v šole je napisal satiričen pogovor med Slovincem in ministrom za šolstvo (priloga AK), kjer minister prošnjo za uvedbo slovenskega jezika zavrne z utemeljitvijo: "Če v tujih deželah nimajo slovenskih šol, čemu bi jih ustanavljali na Kranjskem."

Alešovec je ironiziral situacijo v šolah in predvsem opozarjal na krivdo politikov in slovenskih narodnih veljakov pri tem. Pogosti so bili napadi Brenclja proti ponemčevanju.

Zahteve po nemških šolah so bile aktualne do konca Brencljevega izhajanja. Brenclj je skušal z matematično metodo razložiti, kdo se poteguje za nemško šolo v Ljubljani, v kateri bi veljalo načelo "niks kraneriš, niks slobeniš (priloga AL). Prišel je do ugotovitve, da med 203 otroki, za katere želijo nemško šolo, jih le 30 ne razume slovensko, 70 jih zna toliko nemško, da bi si hrano izprosili, vsi drugi pa govorijo "ljubljsko špraho", ki je niti kuharice in hlapci ne govorijo več. O gradnji nemške šole je pisal tudi Brencljev pravnik, Krišpin Krišpovič, v več številkah (priloga AM). Zaključi, da bi gradnja šole bremenila predvsem Slovence in opozori, da je Slovencev v Ljubljani "veliko več, malo manjka, da ne vsi".

Brenclj je v ospredje postavljaj pomembnost slovenskih šol. Kritika ni bila tako ostra in žaljiva kot satira, ki je obravnavala strankarska in svetovnonazorska stališča. Ker pa je bila zahteva po slovenskem šolstvu ena bistvenih političnih zahtev, gre kljub temu za politično satiro.

Pomembno je Brencljevo osveščanje bralcev o pomembnosti gojenja materinega jezika in tudi vloga pri širjenju in uveljavljanju slovenščine z relativno visoko nakladdo za to dobo.

3.2.3 Jezik kot komponenta narodnega oblikovanja in statusni simbol

Brencelj je postavljajl jezik kot temelj narodnega oblikovanja, kot združevalni element naroda. To naj bi bil enoten knjižni jezik, ki bi presegal narečne razlike. Narodni postane skupaj s kulturo, socialno organizacijo in politiko²⁷.

Na celotnem ozemlju cesarstva je bila nemščina postavljena za uradni jezik leta 1854. Slovenski jezik so uporabljali in mu bili zvesti deprivilegirani in hkrati večinski sloji znotraj slovenskega ozemlja. Privilegirani sloji so iz političnih, družbenih in gospodarskih razlogov uporabljali nemščino. Bila je tudi pogovorni jezik izobražencev.

Brencelj je že od prve številke dalje spodbujal uporabo slovenščine in z njo vezano problematiko. Ker je bil jezik predmet političnega boja Slovencev, je bil tudi predmet političnih satir v Brenclju. V feljtonu Ljubljanske čenče (1869, 1:2) poroča s plesa v čitalnici, kjer ga je motilo to, da je bil pogovorni jezik med udeleženci popačena nemščina in se zato sprašuje: "Jeli ples v čitalnici vaja v nemški konverzaciji? Le redko se čuje slovenščina med plesalci in vendar je stokrat lepša od take nemščine." Zato gre raje v Kazino, ker upa, da bo tam slišal vsaj lepo nemščino, toda "...sinovi boljših hiš govorijo tisti jezik, ki ni ne nemški, ne slovenski, ampak – ljubljanski. Za Božjo voljo! Le ljubljanske nemščine ne, rajši govorite hotentotsko."

Brencelj je poudarjal zahteve po lastnem jeziku, kot prvem pogoju nacionalnega oblikovanja in enakopravnosti narodov. Spodbujal je uporabo lastnega jezika na vseh področjih družbenega življenja: v šolah, v uradih in na sodiščih. V članku Slovenščina v uradnji (priloga AN) v pogovoru med županom in uradnikom razkriva neuporabo slovenščine v uradih. Ponovno je pisal o tem problemu v članku O zadevah slovenščine v uradnih (1870, 17:2), kjer predstavi pisarja, ki išče službo. V prvem uradu odgovori na vprašanje predstojnika o znanju slovenščine pritrdilno in ga ta nažene. V drugem uradu odgovori na isto vprašanje nikalno in ga spet naženejo. V tretjem uradu odgovori "da in ne, kakor kaže". Slovenščino zna, "kedar pride višji ogledovat pisarnice," in ne zna je, "kedar zahteva kmet slovenski dopis." Članek govori o ponemčevanju in popustljivosti Slovencev v zahtevah po uveljavitvi svojega jezika.

²⁷ Južnič pripisuje jeziku glavno vlogo v povezovanju heterogenih skupin, pripisuje pa mu tudi izrazito identifikacijsko vlogo na nivoju skupinske identitete (Južnič 1993).

Brencelj je v svojih vsebinah poudarjal zahteve po razvoju lastnega jezika kot prvem pogoju nacionalnega oblikovanja. Spodbujal je k dosledni rabi slovenščine in nenehno opozarjal na njeno zapostavljenost. Pri tem je velik del krivde za neuporabo slovenščine in ponemčevanje pripisoval liberalcem, ki jih je enačil z nemčurji.

Jezik je lahko tudi statusni simbol in propaganda (Južnič 1993). To se najbolj odraža pri razlikovanju v govorjenju kmečkega in meščanskega prebivalstva. Vendar se je v Ljubljani kot središču Slovenije slišala nemščina, ne slovenščina.

Tudi Alešovec²⁸ je zapisal, da je kmet lahko dobil več omike le s pomočjo cerkve in v nemščini, zato se je tudi sam "likal" po nemških šolah. Zapisal je, da je bila nemščina vstopnica v omikano in olikano družbo, kajti: "Kdo je takrat maral za slovenščino ... norca smo se delali iz nje!" (Alešovec 1973, 188).

Satirična zadušnica ob pogrebu Koseskega nam priča, kako je bilo z narodno zavestjo ob koncu 19. stoletja. Pogreba se je udeležilo le malo narodnjakov iz Ljubljane. Res pa je, da so Koseskega častili predvsem staroslovenci. Ljubljančan, ki se je udeležil pogreba, je odgovarjal radovednežu, da v Ljubljani ne manjka ne narodne navdušenosti, ne denarja, "le škoda, da sta ti dve reči slabo razdeljeni. Kjer je navdušenost, ni denarja, kjer pa je denar, ni navdušenosti" (1884, 8:6).

Jezikovna nelojalnost višjih družbenih slojev je Alešovca zelo jezila, Brencelj je smešil njihove navade, običaje in statusne simbole. Tudi to je vedno povezoval s politiko in političnim bojem in pripisoval krivdo in mlačnost liberalcem. Zato so tudi te njegove satire v bistvu politične satire.

²⁸ V svoji avtobiografiji je zapisal, da je kot kmečki otrok tudi on dobil izobrazbo v cerkvenih ustanovah. Z učenjem v nemščini se je trudil, da je lahko nadaljeval šolanje. Prej je spoznal nemško literaturo kot slovensko. Ob zaključku šolskega leta je bil izbran, da je imel govor v nemščini pred nemško gospoda. Patru Generozu je v pismu napisal, da z nemščino ne bo imel težav, "... saj sem kranjski že skoraj pozabil, ker se tega prav nič nismo učili" (Alešovec, 1973:117, 118).

3.3 Odnos do Brenclja

3.3.1 Oblast

Že v prvem letu Brencljevega izhajanja je v mladoslovenskem Slovenskem narodu (1869, 115:3, 4) objavljeno poročilo s sodišča, kjer je od 23. do 25. septembra potekalo sojenje proti Jakobu Alešovcu, uredniku "Brenclja".

Predmet sodne obravnave so bili trije članki, ki so bili cenzurirani, javno tožilstvo pa je zaseglo kar celo 10. številko. Obtožen je bil zasmehovanja in zasramovanja ljubljanskega župana, ker je pisal o spomenici, poslani na Dunaj in je spomenico opisal kot "prismojene čenče in blebetanja". Tudi v besedilu z naslovom Turniček II. in III. naj bi ponovno zasramoval župana in njegovega prijatelja Propoviča (nepoznan, a v Brenclju večkrat omenjen kot dr. Pfeffer), češ, da sta šla prositi na Dunaj, "naj hitro priklene slovenski se pes"; zato je bil Alešovec obdolžen tudi "sovražljivosti zoper narodnosti". V tretjem članku pa so bili zasmehovani dogodki na Jančah²⁹.

Alešovec je v svojem zagovoru povedal, da je članke res napisal on sam, da list izhaja dvakrat na mesec v 1000 do 1200 izvodih in da ima list nalogo "zabavati posebno prosto ljudstvo". S tem je Alešovec označil svojo ciljno skupino, kar pomeni, da so bile Brencljeve vsebine namenjene le delu tedanje družbe: slovensko govorečim, nižjim družbenim razredom. V svojo obrambo je Alešovec povedal: "Odgovornost vrednika gre le za to kar piše in si sam misli, ne na to kar si kdo drug pri tem misliti more. Imena predstavljati in ves smisel predrugačevati ne gre, vzeti se mora tako kakor je pisano." Ker govori o predrugačevanju, lahko sklepamo, da je bil obtožen zaradi ironičnega pisanja. Alešovec je uporabljal ironijo celo v svojem zagovoru. Šalil se je na račun nemških in slovenskih priimkov³⁰, ki ne pomenijo iste osebe in spravljal v smeh poslušalce. Novinar,

²⁹ Kajzer obširno opiše izlet turnarjev in članov drugih ljubljanskih nemških društev, za katerega je nemško časopisje že vnaprej napovedovalo, da bo uspešnejši od desetih slovenskih taborov. Ko so turnarji prispeli na Janče, se je pričel prepir in pretep s slovenskimi kmečkimi fanti. Turnarji so bežali, v Kašlju pa so jih fantje pognali čez plitvo Ljubljanico. Mokri, blatni in prestrašeni so tekli čez Vevče, kjer so pričakovali njihov slavnosten prihod, namesto strumnih telovadcev pa je priteklo nekaj umazanih fantov, ki so pripovedovali o strašnem pokolu na Jančah (Kajzer, 1995: 53–57). Ta zadeva je dobila sodni epilog leta 1870, kjer je bil ko glavni krivec obtožen Janez Anžur, poleg njega pa še 57 drugih slovenskih fantov. Obtoženi so bili hudodelstva in javnega nasilja. Nemški neslaven pobeg z Janč pa je postal simbol zmage slovenstva nad nadutimi Nemci in nemčurji (Kajzer, 1995: 60).

³⁰ V zagovoru o imenskih premetankah je povedal zgodbo o krojaškem vajencu, ki je odnesel suknjo namesto Frolichu na Dunajski cesti, Veselu na Trnovo, saj je mislil, da je to ena in ista oseba. Razvidno je bilo norčevanje iz nemškega jezika in poimenovanje vsega z nemškimi imeni oziroma ponemčevalnega pritiska.

ki je poročal iz sodne dvorane, je zagovarjal Alešovčevo oznako spomenice kot lažne, saj je to tudi bila. Kar se tiče besede "slovenski pes", naj vendar nihče ne bi pomislil, da je Brenclj tako zmerjal Slovence. Alešovčev zagovornik, dr. Razlag, je opravičil Alešovčeve besede, saj se "žalibog res sliši celo od omikanih ljudi psovka "slovenski pes"". Opazka je seveda letela na predstavnike meščanskega razreda. Alešovec je bil po treh dneh obravnave spoznan za nedolžnega, kar je sprožilo glasno odobravanje prisotnih. Čeprav je bil članek objavljen v glasilu mladoslovenskega tabora, ni skrival veselja nad Alešovčevo zmago, saj je bila to zmaga proti nemškemu prebivalstvu in nemškutarjem. Obravnava je bila velik dogodek tudi zato, ker je v celoti potekala v slovenščini, kar je bila redkost za tedanje politične razmere.

3.3.2 Odnos žurnalistike in javnosti do Brenclja

Članek o Brenclju in Alešovcu, ki je bil objavljen v rubriki Slovstvene strani v glasilu staroslovenskega tabora v Bleiweisovih Novicah gospodarskih, obrtnijskih in narodskih (leta 1856 preimenovane Kmetijske in rokodelske novice) (1875, 13:107, 108), naj bi prejeli "od znanega slovenskega pisatelja". Pisec v članku najprej opozarja na neplačevanje naročnine časopisom, češ, da naj bi bilo vsem jasno, "da brez slovstva nič ne dosežemo" in da je tudi humoristika "človeškemu duhu potrebna". Humorista primerja z zdravnikom in napiše: "Kar je smeh za telo, to je šala, dovtip, sarkazem za naš duh." O Brenclju pa je napisal: "Edini humoristični časopis, ki ga imamo "Brenclj", se od strani občinstva tako zanemarja, da mu žuga pogin!"

Alešovec je ves čas izhajanja Brenclja opozarjal bralce naj plačujejo list. Prošnje niso pomagale in ravno pomanjkanje denarja je bil vzrok, da je leta 1875 Brenclj začasno, deset let pozneje pa povsem prenehal izhajati.

V članku v Novicah pa se je pisec lotil tudi Alešovca in napisal, da je njegova šegavost prirojena in narodna, "to je tista šegavost, ki se jo med našim narodom več najde ko drugod". Potem pa se je lotil njegovih napak in ga opozarja, da "se preveč ozira na preprosto ljudstvo, mogoče, da ima tam največjo podporo", in svari Alešovca naj se varuje strasti. Napisal je:

“Šegavost je vzvišena nad strastnostjo, nasprotno ima namen strasti tišiti in tolažiti, ona ima vzvišen stolec nad človeško družbo, od koder jo po svoje sodi. Humorist se ne sme mešati z mečem v roci med bojevnike; ampak on stoji nad njimi, in stres za lase zdaj tega, zdaj onega, a nikdar prehudo, kajti to bi bila strast in šegavost strasti ne sme poznati. Ravno ta vzvišenost nad strastjo zahteva od humorističnega lista tudi, da mora stati tako rekoč nad strankami, ne da bi smel biti eni stranki posebno vdan, pa ta simpatija do svoje stranke ga ne sme zapeljati k strastni pisavi, in tudi mu ne sme zabraniti polasati sem ter tja tudi mož svoje stranke.”

Avtor članka pa je pohvalil nekatere Brencljeve prispevke, like, ki se pojavljajo v njih in dobro razumevanje politične situacije ter dobre in pronicljive opise te situacije.

Josip Jurčič, ki je bil takrat urednik Slovenskega naroda (1880:1,3), je hudo napadel Alešovca in Brenclja. Brenclja je označil za revolverski tisk³¹ in napisal: “In zoper ta škandal, zoper to sramoto narodno, da se v slovenskem jeziku more surov list kakor je “Brencelj” tiskati, in da ga še kateri olikani človek bere, zoper to nečast narodovo moramo vzdigniti se!” Članek je Jurčič dokončal v naslednji številki Slovenskega naroda. Objavljen je bil po Alešovčevih napadih na Jurčiča v Brenclju (priloge E, F in G).

Članek opozarja na vdor v zasebnost javnih oseb. Piše o tem, kako mora biti vsakdo, ki se odloči za delovanje v politiki, pripravljen, da mu bodo ljudje sodili, mnogokrat tudi krivično, še posebej njegovi nasprotniki. Vendar odločno nasprotuje grobosti in surovosti, govori celo o sprijenosti, ko “navzoči nasprotnik pozabi, kaj je človek človeku dolžan, tudi, če se bojujeta, po naravnih zakonih človeškega srca.” Trdi, da je Brencelj – Alešovec – poslovenil “sredstvo surovosti srca” iz Amerike, domovine “takozvane revolver-žurnalistike”. Očita mu uporabo zlaganih argumentov in nesramnosti ter da v svojem škandaloznem listu vdira v zasebno življenje vsakogar, ki se mu je zameril, “posebno rad pa na ta grozno surovi način napada narodne može”. Trdi tudi, da Alešovec napada slovenske ljudi huje, kot so to kadar koli počeli “nemškutarski listi”, saj so še nemškutarji prepošteni, da bi iskali snov za obrekovanje v družinskem življenju nasprotnika. “Med

³¹ Slabšalna oznaka lista ali časopisa kot revolverskega danes pomeni časopis, v katerem ima večina člankov senzacionalno, malo vredno, plehko vsebino (Slovar slovenskega knjižnega jezika, 1994: 1166). V Mali splošni enciklopediji razlaga govori o publikacijah, ki objavljajo senzacionalne članke in napade na posameznike, ustanove, podjetja, pogosto zaradi zastraševanja ali za korist organizacije, politične stranke in podobnega (1976:226).

evropskimi novinarji ni te tradicije, le Alešovec uporablja ameriški surovi ton v svojem pisanju.”

Zlasti obsoja napade na mladoslovenskega poslanca dr. Vošnjaka (priloga Č), ki so po njegovem mnenju povod, “da zopet enkrat energično opozorimo slovensko občinstvo, da je sramota za naš narod, če se bode to dalje trpelo in podpiralo.” Svoje naštevanje Brencljevih napadov začne z duhovniki, ki da jih še nihče ni “tako surovo in grdo napadel.” Potem našteva Brencljeve napade na poslance in druge znane ljudi. Jurčič sprašuje, ali ni Alešovca še nihče seznanil z paragrafom 489 kazenskega zakonika, ki je določal, da “kdor v tiskovinah ali razširjenih pismih javno proti komu željive, četudi resnične stvari iz privatnega ali familijskega življenja objavlja”, je lahko kaznovan zaradi žaljenja časti s zaporom od šest mesecev do enega leta.

Alešovec je bil zaradi svojega pisanja le enkrat, leta 1872, kaznovan z zaporno kaznijo dveh mesecev.

Vprašanje zasebnosti

Sodobno pojmovanje zasebnosti se je razvijalo in prilagajalo novim razmeram, tako političnim, kot ekonomskim. Danes zasebnost ostaja predmet številnih razprav in tudi sodnih obravnav. Novinarji so sicer zavezani Kodeksu novinarjev Republike Slovenije (1991), sicer pa norm novinarskega kodeksa ne moremo prenesti na politično satiro in na humoristično pisanje sploh, ker ima lasten način medijske konstrukcije realnosti.

V času “Brenclja” novinarski kodeks ni obstajal, novinarsko pisanje pa se je ravnilo po splošnih moralnih vrednotah tiste dobe. Jurčičevo ogorčenje je zato najverjetneje izhajalo iz njegove moralne presoje. Alešovec pa je o mnogih temah pisal glede na svoje prepričanje o tem, kaj je bilo pomembno in se je ujemalo z njegovim pogledom na svet. Glede na to je njegova kritika pisanje novinarja, ki izrablja svoj list kot sredstvo za dosego zadoščenja, lastnega ali svoje privilegirane skupine, v tedanji družbi.

Melita Poler piše, da je postala zasebnost šele nedavno temeljna dobrina (1997, 170) in da “zasebnost avtonomnega posameznika varuje pred zaničevanjem in posmehovanjem” (1997, 170). Za razumevanje Jurčičevih obtožb se lahko opremo na načela novinarske etike. Polerjeva postavlja kot njen temelj “spoštovanje dostojanstva človekove osebe”

(1997, 19). Jurčič je izpostavljajal v svoji kritiki srčno kulturo. To pa je v bistvu etika, ki zapoveduje, “da je treba človeka nagovarjati kot osebo, in ne stvar, kot cilj in ne sredstvo” (Poler 1997, 35). Alešovec pa si kot satirik in humorist jemlje pravico, da v drugačnem pogledu uporabi človeka kot stvar oziroma sredstvo za dosego svojega satiričnega cilja. Morda bi lahko kritizirali njegovo mero dobrega okusa oziroma “z osebno moralno naravnostjo” (Poler 1997, 99).

Kritiki Brencljevih vsebin in Alešovca so mu očitali nekulturen, nesramen in oseben odnos, posebno Jurčič, ki je napisal, “da nima čuta, ali pa je tako zloben, da ne posluša čuta v sebi”. Citiral je tudi Alešovčevo izjavo: “Jaz rečem kar čem” (1880, 1).

Miško Kranjec je zapisal, da je Alešovčev stil pisanja, njegova “brencljščina”, vzrok, da je ostal “v svojem življenju vedno nekako osamljen” (v Alešovec 1973, 352). Črtomir Zorec pa je v svojem članku ugotavljal, da je Brenclj veljal za brezobziren list, v opravičilo Alešovcu pa je napisal, “da je bilo njegovo pisanje odsev mizernih razmer, v katerih je živel, v jezi in obupu je brizgal strup” (1969, 33).

Hobbes in Raskin ugotavljata, da imajo vse oblike humorja evidenco poniževalnega izvora in Alešovec to izčrpno uresničuje v Brencljevih vsebinah politične satire.

3.4 Razlogi za prenehanje izhajanja

Do leta 1886 prenehajo izhajati vsi humoristični listi, kot zadnji Brenclj januarja 1886.

Mine namreč obdobje “politične romantike” in ni več prostora za duhovičenje. Pride do navala političnega katolicizma, ki se je med 1848 in 1915 povzpел v osrednjo politično silo.

Eden od ključnih problemov, s katerimi se je ukvarjal katoliški tisk, so bile družbene spremembe po 1848, ki jih je Katoliška cerkev obsojala kot posledico racionalizma in liberalizma.

Z okrožnico leta 1864 je papež Pij IX. obsodil liberalizem in od katoličanov zahteval agresiven prevzem položajev v kulturi, politiki, šolstvu in časopisju.

“Da bi Slovence obranil pred liberalnimi idejami, je katoliški tabor začel izdajati “Slovenca” (1873–1945), ustanovljenega s podnaslovom “Politični list za slovenski narod”. “Slovenec” se je s pisanjem Antona Mahniča usmeril v zahteve po odločnem boju proti slovenskim svobodomiselnim književnikom in zahteval metafizično trojstvo – resnično, dobro in lepo. Mahničeve zahteve so bile usmerjene v jasno, načelno in strogo katoliško pisanje.

Z okrepitvijo te struje se je soočil tudi “Brencelj” (Amon 2001).

ZAKLJUČEK

Ugotavljamo, da mora obstajati zadostna stopnja svobode izražanja, množični mediji, ki so seveda nosilci vsebin s politično satiro in ustrezna politično aktivna javnost, razdeljena glede pogledov in mnenj o družbeno-političnih vprašanjih. Vse to je bilo izpolnjeno v času nastanka prvega satiričnega lista pri nas, "Brenclja v lažnjivi preobleki".

Vzroke za propad ali prenehanje izhajanja smo iskali predvsem v političnih okoliščinah in vzponu katoliškega tiska, ki so prispevali k že tako šibki kupni moči bralcev, težavnosti pisanja humornih vsebin, nižji pismenosti in majhnemu trgu specializiranih medijev. Ljubljana je imela v času Brenclja približno 22.600 prebivalcev (Pipp 1935), Trst pa kar skoraj 124.000 prebivalcev (Bandelj, Pahor in Rupel 2010). Izjemna majhnost trga je še ena prepreka, ki je prispevala k nestanovitnosti izhajanja Brenclja.

Obstaja sicer možnost, da je bil "Brenclj" oziroma Alešovec manj satirik in bolj "revolver-žurnalist", kot ga je poimenoval Jurčič. Da je njegovo pisanje preprosto preseglo mero žaljivosti in zdrknilo v preprosto blatenje nasprotnikov, manj iz satiričnih in bolj iz osebnih vzgibov, vendar je na podlagi skromnih zapisov na to temo to težko z gotovostjo trditi.

Vprašanje, ki se nam je pojavilo v času analize zgodovinskih okoliščin in "Brencljeve" vsebine, pa je, zakaj se politično-satirični časniki ali revije v Sloveniji preprosto ne obdržijo, ne obstanejo, ne izhajajo daljša časovna obdobja. Bile so različne bolj ali manj tolerantne oblasti, pogoji so bili bolj ali manj ustrezni, število populacije vse večje, ekonomske razmere boljše ... pa vendar ni bilo dlje obstojnih specializiranih medijev s področja politične satire, kljub izpolnjenim osnovnim pogojem. Pavliha se je kot najuspešnejši specializirani humoristični list pri nas leta 1951 dvignil do naklade 33.000 izvodov, vendar je po 44 letih bolj ali manj rednega izhajanja ugasnil (Medved 1998, 4).

Ali to pomeni, da v kolikor kateri koli od pogojev, ki morajo biti izpolnjeni za pojav politične satire, preneha obstajati, se takoj zmanjša svoboda izražanja, ki jo poskušajo doseči nekateri oblastniki, npr. turški predsednik Erdogan (Sajovic 2016), ali imamo manj razdeljeno politično javnost, ali gre zgolj za apatijo bralstva, pomanjkanje smisla za humor

in nedonosnost humorističnih vsebin? Na drugi strani pa lahko tudi nekaterim avtorjem satire očitamo neprepričljivost ali neustreznost, celo žaljivost.

Slovenci bomo očitno prepuščeni navdihu peščice satirikov, ki občasno z navdušenjem poskušajo začeti in obstati v množici medijev s politično satiro.

LITERATURA

- Alešovec, Jakob. 1973. *Kako sem se jaz likal: Povest slovenskega trpina*. Ljubljana; [Trst]: Prešernova družba; Založništvo tržaškega tiska.
- Amon, Smilja in Karmen Erjavec. 2011. *Slovensko časopisno izročilo*. Knjižna Zbirka Media. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Založba FDV.
- Bandelj Andrej, Pahor Samo in Rupel Aldo. ur. Kladnik, Drago. 2010 *Tržaško in Goriško*. Ljubljana, ZRC SAZU.
- Bašić-Hrvatin, Sandra. 1996. *Javnost in množični mediji: Od dekonstrukcije k rekonstrukciji*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Založba FDV.
- Bavčar, Evgen. 1995. Slovenski smeh izpod Eifflovega stolpa. V *Satira multi: satira, humor – multimedialno*: ur. Drago Medved, 140–143. Celje: Perfekta.
- Benedik, Metod. 1994a. *Narodna društva*. V *Dokumenti slovenstva*, ur. Jože Žontar, 197 – 201. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 1994b. *Program Zedinjene Slovenije*. V *Dokumenti slovenstva*, ur. Jože Žontar, 193–96. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- 1994c. *Širjenje političnih pravic*. V *Dokumenti slovenstva*, ur. Jože Žontar, 201–4. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Božič, Branko. 1969. *Zgodovina slovenskega naroda*. Ljubljana: Prešernova družba.
- 1980. *Oris zgodovine slovencev*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Cvirn, Janez. 1995. *Najbolj smešna je politika*. V *Satira multi: satira, humor – multimedialno*: ur. Drago Medved, 80–83. Celje: Perfekta.
- 2010. *Naj Se Vrne Cenzura, ljubša bi nam bila: Avstrijsko tiskovno pravo in slovensko časopisje (1848–1914)*. V *Cenzurirano*, ur. Mateja Režek, 13–44. Zbirka Razprave. Ljubljana: Nova revija.
- Dolinar, Ksenija, ur. 1987. *Literatura*. Leksikoni Cankarjeve Založbe. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Gestrin, Ferdo, in Vasilij Melik. 1966. *Slovenska zgodovina: Od konca osemnajstega stoletja Do 1918*. Kultura in zgodovina. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2. 2014. Ljubljana: Cankarjeva založba
- Habermas, Jürgen. 1988. *Nachmetaphysisches Denken: Philosophische Aufsätze*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

- 1989. *Strukturne spremembe javnosti*. Studia Humanitatis. Ljubljana: ŠKUC; Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Hargie, Owen. 1986. *Humour and laughter*. V *A handbook of communication skills*, ur. Owen Hargie, 335–78. London: Croom Helm.
- Harris, D. J., Michael O'Boyle, Ed Bates, in Carla Buckley. 1995. *Harris, O'Boyle & Warbrick: Law of the European convention on human Rights*. New York: Oxford University Press.
- Igličar, Albin. 1997. *Teme iz sociologije prava*. Zbirka Učbeniki. Ljubljana: Uradni list Republike Slovenije.
- Inzko, Valentin. 1991. *Zgodovina Slovencev do leta 1918*. Celovec; Dunaj: Mohorjeva založba.
- Javornik, Marija, 1998. *Veliki splošni leksikon v osmih knjigah*, ur. Marija Javornik. Ljubljana: DZS.
- Javornik, Marjan, Dušan Voglar, in Alenka Dermastia, ur. Marjan Javornik, 1987. *Enciklopedija Slovenije*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jurčič, Josip. 1961. *Zbrano delo*. V *Zbrana dela slovenskih pesnikov in pisateljev*, ur. Mirko Rupel. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Južnič, Stane. 1993. *Identiteta*. Knjižna Zbirka Teorija in Praksa. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Keane, John. 1992. *Mediji in demokracija*. Vol. 6. Zbirka Družboslovje. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Kladnik, Darinka. 1996. *Mestna hiša v Ljubljani: Pomembni dogodki v zgodovini mesta*. Ljubljana: Viharnik.
- Kmecl, Matjaž. 1983. *Mala literarna teorija: Priročnik za učitelje slovenščine na osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Univerzum.
- 1996. *Humor in Slovenska literatura*. Zbirka sodobnost 44 (3/4): 163–170.
- Kos, Janko. 1994. *Očrt literarne teorije*. Ljubljana: DZS.
- 2001. *Literarna teorija*. Ljubljana: DZS.
- Košir, Manca. 1988. *Nastavki za teorijo novinarskih vrst: [visokošolski učbenik]*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Kotler, Philip in Neil Kotler. 1999. Political marketing: Generating effective candidates, campaigns and causes. V *Handbook of political marketing*, ur. B.I. Newman: 3–18. London: Sage Publications.

- Marković, Ljiljana, ur. 1979. *Leksikon novinarstva*. Beograd: Savremena administracija; Savremena knjiga; Savremena praksa.
- Medved, Drago. 1998. *Nekoč je živel Pavliha*. V Aritas satira, ur. Strawberry Stan. 1: 4, Ljubljana, Debora.
- Mill, John Stuart. 1994. *O Svobodi*. Vol. 88. Knjižna zbirka Krt. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze.
- Mulec, Nataša. 2001. *Satirične vrste v časniku Delo (1959–1999)*. Diplomsko delo, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Pečjak, Vid. 1995. *Psihologija humorja*. V *Satira multi: satira, humor – multimedialno*: ur. Drago Medved 10–15. Celje Perfekta.
- Petejan, Saša. 1999. *Slovenska humoristična publicistika: Analiza prvega slovenskega tiskanega humorističnega lista*: Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede
- Pičman Štefančič, Polona, in Andraž Teršek. 2005. *Preludij demokracije: Civilna družba in svoboda javnega komuniciranja*. Ljubljana: Pravna fakulteta.
- Pipp, Lojze. 1935. Razvoj števila prebivalstva Ljubljane in bivše Vojvodine Kranjske. V *Kronika slovenskih mest*. 1: 66–72. Ljubljana, Mestna občina.
- Pirandello, Luigi. 1963. *Humorizam*. Split: Mogućnosti.
- Pollard, Arthur. 1970. *The critical Idiom – Satire*. London: Methuen.
- Propp, Vladimir Jakovljevič. 1984. *Problemi komike i smeha*. Novi Sad: Dnevnik; Književna zajednica.
- Rajnvajn, Ljubomir, in Marin Dr. Mladenov. 1982. *Oblici novinarskog uzražavanja - za IV razred usmerenog obrazovanja struka: delatnosti u oblasti kulture i javnog informisanja Zanimanja: novinar saradnik i stručni saradnik u službi javnog informisanja*. Beograd: Zavod za Udžbenike.
- Sajovic, Kaja. 2016. Erdogan zaradi opolzke pesmi ovadil nemškega satirika. MMC RTV SLO, 12. april. Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/svet/erdogan-zaradi-opolzke-pesmi-ovadil-nemskega-satirika/390466>. (30. avgust.2016)
- Santarcangeli, Paolo. 1989. *Homo ridens: Estetica, filologia, psicologia, storia del comico*. Firenze: Leo S. Olschki.
- Slavković, Dušan. 1981. *Biti novinar*. Beograd: Radnička štampa.
- Slovenski trienale satire, humorja Aritas, 1. 1995. *Aritas*. uredil Marjan Kunej in Stane Jagodič. Celje: Fit-Media.

- Splichal, Slavko. 2005. *Javno mnenje: Teoretski razvoj in spori v 20. stoletju*. Zbirka Javnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Stephen Halliwell. 1991. *Comic Satire and Freedom of Speech in Classical Athens*. The Journal of Hellenic Studies 111: 48–70.
- Šlebinger, Janko. 1937. *Slovenski časniki in časopisi: Bibliografski pregled od 1797–1936*. Ljubljana: [s. n.].
- Štern, Artur. 1995. *Biologija humorja*. V *Satira multi: satira, humor – multimedialno*: ur. Drago Medved 16–19. Celje, Perfekta.
- Tönnies, Ferdinand. 1998. *Kritika javnega mnenja*. Knjižna zbirka javnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Vatovec, Fran. 1969. *Brenclj v novi uradni obleki*. Delo, 16 izdaja.
- Voorhoof, Dirk. 1998. *Critical perspectives on the scope and interpretation of article 10 of the European convention on human Rights : Study*. Strasbourg: Council of Europe Press.
- Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje: Komunikacijska strategija, diskurzi, prepričevalni modeli, propaganda, politični marketing, volilna kampanja*. Knjižna zbirka Javnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 2004. *Politični marketing in demokracija: Politične kampanje, komunikacijska strategija, ppolitični tržni prostor, izvajanje političnih kampanj, volilna propaganda, globalizacija, elektronska demokracija*. Zbirka Javnost. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Wright, Charles R. 1999. *Narava in funkcije množičnega sporočanja*. V *komunikološka hrestomatija 2, Razvoj empirične komunikologije v ZDA*, ur. Slavko Splichal, 75–91. Knjižna zbirka Javnost.

PRILOGE

Priloga A: Brencljeva kritika časopisa	58
Priloga B: O zaplembah.....	59
Priloga C: O nemškutarjih, staroslovencih in mladoslovencih.....	60
Priloga Č: O "Slovenskem narodu" in "Slovenskem tedniku"	61
Priloga D: Karikatura "Narod je hud"	62
Priloga E: Obračun z urednikom "Slovenskega tednika"	63

Priloga F: Obračun z Jurčičem	64
Priloga G: Narodov Jurčič in Brencelj	65
Priloga H: O problemu plačevanja naročnine.....	66
Priloga I: O zaplembah 1	67
Priloga J: O zaplembah 2.....	68
Priloga K: O zaplembah 3	69
Priloga L: O zaplembah 4.....	70
Priloga M: O zaplembah 5.....	71
Priloga N: O zaplembah 6	72
Priloga O: O zaplembah 7	73
Priloga P: O zaplembah 8	74
Priloga R: O zaplembah 9.....	75
Priloga S: Prva naslovnica "Brenclja v novo-uradni preobleki"	76
Priloga Š: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki"	77
Priloga T: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki 2"	78
Priloga U: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki 3"	79
Priloga V: Pomen taborov	80
Priloga Z: "Kaj je liberaluh?"	81
Priloga Ž: Rubrika "Grajšinski ferboltar"	82
Priloga AA: Satirična voščilnica ob novem letu	83
Priloga AB: Zagovor združevanju Slovencev	84
Priloga AC: Rubrika "Iz Olimpa"	85
Priloga AČ: Karikatura o razprtijah med velesilami	86
Priloga AD: Po zasedbi Bosne in Hercegovine	87
Priloga AE: O posledicah morebitne sprave med narodi	88
Priloga AF: Ideje novoilirizma v Brenclju	89
Priloga AG: O Bleiweisu.....	90
Priloga AH: O nespremenjenih razmerah.....	91
Priloga AI: Proti diferenciaciji	92
Priloga AJ: O slovenskih šolah.....	93
Priloga AK: O slovenščini v šolah	94
Priloga AL: O nemških šolah	95
Priloga AM: O nemških šolah 2	96
Priloga AN: O slovenščini v uradih.....	97

Priloga A: Brenceljeva kritika časopisa

Krišpin Krišpovič.

Danes, gospóda moja, pa ne bom branil ali tožil živih stvari, ki se ljudje imenujejo in so prav različnih stanov, marveč govoril bom nekoliko o listih, zlasti o slovenskih, nekaj tudi o knjigah, ki se našim ljudem ponujajo — posebno o novem letu vselej.

Predno pa o tem začnem, naj prej še povem, od kod prihaja ime list. To je že stara beseda, prvič se „list“ omenja že v sv. pismu; ko sta namreč prva človeka v raji grešila, sta brž letela po figov list, da sta se zavila v nj; zato je še dandanes tako, da ljudje kaj radi pokrivajo svoje grehe z listi in to v vseh jezikih, toraj tudi v slovenskem; če je pa kdo toliko grešil, da svojih grehov ne more vseh pokriti z enim listom, vzame jih več in jih skup zveže in takim zvezanim listom se pravi zvezek, knjiga ali bukvo. Ker tudi Slovenci veliko greše, potrebujejo tudi listov, zvezkov in knjig za pokrivanje svojih grehov, zato je tudi pri njih vsega tega veliko, nekaterih reči še celo preveč, da marai-kdo ne vé, kaj bi si izbral po svojem okusu in svoji potrebi.

Bliža se zdaj novo leto, to je čas, ko si ima vsak izbrati kak list ali njih še celo več, da ž njim pokriva svojo slabost. Greh prvih človekov je prišel po preveliki radovednosti, to slabost smo pa vsi podedovali za njima; radovednost jo pa tako huda slaba lastnost, da se ne dá vkrotiti in potolažiti drugače, ko po slišani ali brani besedi, iz radovednosti so se rodili listi ali časniki, radovednost jih vzurzuje, če bi radovednosti ne bilo, bi nihče ne pisal, nihče ne bral in plačeval listov in knjig.

Kakor pa sta po grehu imela prva človeka dva sina: enega dobrega, drugega slabega, tako je tudi dvoje vrst listov, dobrih in slabih; in kakor je slabi sin Kajna dobrega sina in brata Abeljina ubil, tako tudi listi pobijajo drug drugega, posebno slabi dobre; zato je treba poznati jih, da si pravega izbereš, in jaz, ki si stojem v dolžnost, dati dobre sveto, bom o tem nekaj natančneje spregovoril.

Da so dandanašnji nemški politični listi judovski in zagrizeno nemško-liberalne ter nemčurske svojati skoro vsi Kajnovih lastnosti, je že skoro vsakemu znano ravno tako, kakor tudi, da te vrste ljudje si ž njimi skušajo pokrivati svoje grehe, kar jim pa ne rata vselej, ker so grehi navadno preveliki; molé jih ljudem pred oči, da bi ti ne videli, kaj sami skrivaj za njimi delajo. Slovencom, vsaj

priprostim, pa taki listi niso dostali, ker vže poznajo svojo robo, s katero ne morejo potolažiti svoje radovednosti. Zato so tisti, ki hočejo pred Slovenci zakriti svojo grdo nagoto, ustanovili v Celji list v slovenskem jeziku in mu pri obrezovanju — kajti krščen ni — dali zapeljivo ime „Kmetaki prijatelj“. Tega lista pošiljajo in trosijo veliko med kmeti, posebno po Stajarskem, pa tudi drugje, da le za kako ime zvedo; duhovnom in odločnim narodnjakom ga pa ne vsiljujejo, ker se bojé, da bi ti priprostim ljudem ne povedali, kaj nemčurji, liberalci in ponemčevalci za tem figovim listom skrivajo. Zdaj ga pošiljajo še prav radi zaastonj, če se ga pa slovenski kmetje in drugi priprosti ljudje še vendar ne bodo hoteli prav poprijeti, bote videli, da bodo začeli še klobase, avinjino ali vsaj sir zavijati v nj ter tako napolnjenega pošiljati po svetu; potem se utegne še tu in tam kak pes naročiti ná-nj, kakor je to pri ljubljanskim „Wochenblattu“ bilo, kateri je imel na Vrhniki dva naročnika: Hektorja in Nanosa, ki sta se ga pa zdaj tudi že naveličala, da ga ne marata več. Kdor pa hoče svojo radovednost napasti s čemer, česar ne dobi v nobenem drugem listu, naj le brž seže po „Kmetakem prijatelju“, pa bo videl, kako hudobni so Slovenci, posebno tisti, ki so narodni in za nemškutarijo ne marajo; bral bo morda celo, da Slovenec ne more v nebesa priti, če ne zna nemški.

Drugi listov te vrste po Slovenskem ni, akoravno se nam listov zdaj res že ne manjka. Čeravno se tudi s ktorim teh tu pa tam pokriva kaka nagota, so vendar bolj Abeljnovе vrste. Za radovedne ljudi so posebno dobri ti-le: „Slovenec“, „Novica“, „Slov. Gospodar“ v Mariboru, za Goriciane „Soča“, za Tržačane in Primorčane „Edinost“, za Korošce pa posebno zdaj „Mir“, po katerem tamošnji in drugi nemčurski listi vdrihajo zato prav s Kajnovim kolom. Pa res! Ta nesrečni Einspieler v Celovcu, ki je letos postal že 70 let star, se še zdaj ni ponemčuril, marveč še celo svojo rojake, slovenske Korošce podpihuje, da se naj ne vdajo ponemčevanju, in je nalašč za to spravljen na noge list z imenom „Mir“, ki je ponemčevanju ljudstva povsod na poti! Ali ni to kaj tako strašnega in predrznega, da mora prav renegat in nemčur kar iz kože skočiti? Ta list ima to posebnost, da ne pokriva nemčurških grehov, ampak jih kar brez vsega usmiljenja in strahu razkriva pred ljudstvom; če so dobro vkorenjeni med koroškim slovenskim narodom, bo ponemčurjenje vstavljeno za več ko 50 let, ako še ne za vselej. Gospod Andrej pa ga zna tako sklépati in skovati, da je tudi za druge Slovence mikaven, zato le po njem, saj stane le 1 gld. za leto dni.

O družih slovenskih listih ne bom govoril, saj so znani, da služijo bolj zabavi in poduku, kakor radovednosti, pa so nemčurjem skoro ravno tako trni v peti. Kdor jih — kakor one — podpira bodi si s peresom ali mošnjičkom, je sokriv vsa ga greha, kar se ga po njih zgodi zoper nemčurstvo.

S tem sem pri kraji s slovenskimi listi, gospóda moja, ne — stojte! Še eden je, ki pa ni list, ampak mrčes iz vrste sitnih in celó strupenih muh, in ta je „Brencelj“, ki že celih 14 let razsaja po svetu in pika vse, kar se mu vredno zdi. Veliko so si že prizadeli njegovi opikani in neopikani sovražniki, kterih nima samo med nemčurji, da bi mu izdrli zélo, postrigli peruti in ga potem poteptali, pa se jim do zdaj še ni posrečilo. Sam pa jim noče storiti te ljubavi, marveč bo z novim letom stopil v 15. leto svoje starosti. No, poznato ga že, kakor slab denar, zato ne rečem drugega ko: Bog ne daj, da bi si ga kdo naročil, pa ga ne hotel plačati ali bi ga še celo v „kotrobant“ bral! Tak se bo postavil pred neusmiljene sodnike in gorje mu!

Tako se za letoš poslovim od Vas, gospóda moja, želeč Vam veselo novo leto, ter se nadjam za gotovo no lo, da se vsi zopet vidimo, ampak da so Vas bo še več nabralo; potem bomo že zopet ktero rokli in uganili — tako ali tako.

Vir 1: Jakob, Alešovec, ur. 1882. Brencelj. 13:5,6.

Pred nebeškimi vrati.

So. Peter. Kdo trka?

Slov. vrednik. Odgovorni vrednik slovenskega lista.

So. Peter. Ste bili že kterikrat zaprti ali vsaj v sodnijski preiskavi?

Sl. vrednik. Hvala Bogu, ne še!

So. Peter. Po trobente, angelji! Kaj takega ne pride vsake kvatre k nam.

Sl. vrednik. Todaj vstopim —

So. Peter. Tega pa ne! Niste veliko vredni, ker Vas niso nikdar zaprli. Za nekaznovane nimamo prostora.

Priloga C: O nemškutarjih, staroslovencih in mladoslovencih

Pogovor dveh „domoljubov“.

- A. Jugoslovani prek morja so toraj potegnili z ustavo-
verci. Potlej naj pa še kdo reče, da se mora
človek na koga zanesti! To so domorodci! Slo-
venski listi imajo prav, da šibajo take domorodce.
- B. Slovenski listi? Kterega misliš?
- A. I no, vse po vrsti, kolikor jih je.
- B. Toraj si ti na vse naročen? O blagor tebi! Potem
si v resnici domorodec, kateri podpira na vso moč
slovensko reč. Naročen si toraj na „Sl. Narod“?
- A. Naročen ravno nisem, toda berem ga —.
- B. V čitalnici?
- A. Ne, v kavarni, kamor zahajam po kosilu igrat
„domino“. Izvrsten časnik, to ti rečem, vreden
podpore vsih narodnjakov. Tudi „Novice“ —.
- B. A „Novice!“ „Novice“ toraj sprejemaš?
- A. Po prijateljski roki. Moj sosed je naročen in mi
jih pošlje drugi dan, da jih preberem. Moja žena
bere rajši „Danico“.
- B. In ti si tako galanten, da si jej naročiš ta list?
- A. Ni treba, dobiva ga od prijateljice, ktera za branjo
nič ne zahteva. Tudi „Brencljaa“ —.
- B. Si jej naročil! Dobro, je tudi vreden podpore.
- A. Se reče, naročil ga nisem.
- B. Rajši kupuješ posamezne liste?
- A. Tudi ne, posojuje mi ga sosed za dan ali dva.
„Vertec“ je pa bolj za otroke.
- B. Si ga toraj naročil za-njo? Prav, da podpiráš vsaj
ta list.
- A. Moji otroci ga bero pri sosedu, kamor tako zmiraj
zahajajo. Ni vredno, da bi si človek zato delal
stroške. Za „Zoro“ sem bolj vnet, je jako ličen list.
- B. Le drži so ga, je podpore vreden. Kdaj si ga na-
ročil?
- A. Do zdaj še ne, vedno pozabim, kedar grem memo
pošte. „Slov. Gospodar“ je tudi jako dober list.
- B. Starejih eden. Koliko let si že naročen na-nj?
- A. Berem ga tu pa sem, naročil si ga pa še nisem.
„Soča v Gorici“ se tudi prav dobro vede.
- B. Toraj si „Sočo“ držiš? No, da je le nekaj.
- A. Berem jo skoro vselej —.
- B. V čitalnici, kaj ne?
- A. Niser. — Človek ima toliko stroškov za domovino.
- B. Res je ta „Matica“, „Mohorjevo društvo“, „Dra-
matično društvo“, „Škol“, „Slovenija“ itd. Si
gotovo ud vseh teh društev?
- A. Vseh ud ne morem biti, mi tudi čas ne pripusti.
- B. Kterega društva ud si tedaj?
- A. I no, mislil sem že večkrat se vpisati v to ali uno,
pa sem pozabil ali pa si premislil, in tako še ni-
som nikjer vpisan.
- B. Dramatičnega društva predstave v gledišči pa ven-
dar obiskuješ?
- A. No morem! Žena in bčere obiskujejo nemške pred-
stave, zmiraj pa tudi človek ne more tičati v gle-
dišči. Med tem berem jaz „Tagblatt“, „Laiba-
cherico“ in „Gemeindezeitung“, ker mora človek
vendar-le brati, kaj pišejo naši nasprotniki.
- B. Res je taka. Te časnike bereš menda v kavarni?
- A. No, človek jih mora nekoliko dalje študirati, da
vse razume, toraj sem jih rajši naročil, da v ka-
varni nisem na poti komu. Te liste imam že več
let, tako, da mi je že prav dolg čas po njih, če
pride kak praznik vmes in potem ne izidejo.
- B. Gotovo zahajaš tudi v kazino?
- A. Sem ter tje. Najreč sem pa v čitalnici, kjer je
človek v društvu vrlih rodoljubov.
- B. Kaj pa delaš v čitalnici?
- A. I, no, pijem, pivo, vino na slavo domovine.
- B. Res, ti si rodoljub in domorodec, da malo taciš.
Zato „Slovenija“ ne more naprej, ker jo taki ljudje
potiskajo in podpirajo, kakor si ti. Sram te bodi!
Mar se šteje med nemškutarje, Slovencem bo to ve-
liko ljubši in tudi domovini boš več koristil.

Vir 3: Jakob, Alešovec, ur. 1872. Brenclj. 3,4:5,6.

Nov misijonar.

Dr. Vošnjak. In tako pojdi, moj novorejeni sin, med vse (slovenske) narode, posebno med kmetiško ljudstvo — in uči jih spoznavati dobrote moje nove vere, svobode in napredka, da se odpovedó sužnosti, v katero jih je zakovala črna duhovščina.

Sinček „Tednik“. Jaz se bojim, da bi ne bil povsod tepen in zapodén, ker ste me tako oblekli, da sem unemu-le, svojemu starejemu bratu, preveč podoben. Bodo prekmalu spoznali, če g ave krvi da sem.

Brat „Narod“. Ej, prokleto, le po farjih in „starih“! Če sem bil prav že večkrat tepén, naj bo, saj se klatim po svetu na tuje stroške; lahko nagajam in dražim, dokler imajo mati „Slov. tiskarna“ še kaj v žepu. Le dajmo se, pri moji duši!

Vir 4: Jakob, Alešovec, ur. 1873. Brencelj. 11,12:8.

„Narod“ je hud.

„Brenceljček.“ Ata, kaj je pa oni-le pès, ki tako laja za one-
ma gospodoma?

„Brencelj.“ „Narod“ se mu pravi.

„Brenceljček.“ Kaj sta mu pa naredila, da je tako hud ná-nju?

„Brencelj.“ Nič! Prvi je „staroslovenec“, drugi pa duh'oven,
in tih dveh ne more trpeti pès. Zato se tako zaganja za njima.

„Brenceljček.“ Ali jima bo kaj naredil?

„Brencelj.“ O ne, nič! Ima že vse skrhane zobe, ne more popadati.

Priloga E: Obračun z urednikom "Slovenskega tednika"

Z Olimpa.

Čast Tvojemu poštenju!

Dozdaj som svoja pisma Tebi zmiraj začel z ogovorom „dragi mi „Brencelj“, ali zdaj, ko se po sodbi Vaših jezikoslovnih modrijanov taki pismeni ogovori le še za kuharce in kmete, Te tudi jaz ne bom ogovarjal drugače, če prav ne boš več pošten.

A čast, komur čast, in to je v prvi vrsti „Narod“, v drugi Vošnjak, v tretji Jurčič, poleg pa nobeden več. Ti „Brencelj“, si nikar ne domišljaj, da si kaj, Ti si manj ko trikrat nič, to Ti je Tvojega prijatelja Jurčiča „Narod“ zopet enkrat prav na drobno s kolom in bétóm dokazal, in če bi bil jaz takrat z Vošnjakom v čitalnici, bi ne bil upil, da naj Te ven vržejo, marveč kar na tisto veliko štango na čitalničnem vrtu bi to bili z vrvijo potegnili, da bi Ti bilo tal in sape zmanjkalo, Ti ničvredna živa mrhovina Ti!

Veš, „Brencelj“ — čast Tvojemu poštenju! — Ti si še tako neumen ali budalast, ne vem kaj, da ne veš, kaj so taki gospodje, kakor je n. pr. Tvoj prijatelj dr. Vošnjak. Ta že s konca ni bil tistega mesca, kakor Ti, kajti Ti si nisi žnil zavolj državnega poslanstva, in tudi nisi priženil svojih otrok. Razen tega Tebi Tvoje narodnjaštvo ne nese deseti del toliko, ko njemu, Ti boš zmiraj uboga para, zato se moraš vklanяти vsem, ki od narodnjaštva kaj vlečejo, posebno pa dr. Vošnjaku, ki med vsemi največ vleče. Ti si osel, zato je prav, da Te vošnjakov „Sancho pana“ Jurčič, s katerim sta že s šol tako bobra prijatelja, v svojem „Narodu“ tako za ušesa vleče. Tje stopi pred vso „Narodovo“ sodnijo, ktera je dr. Bleiweisova že v kot postavila, in kleče je prosil — ne usmiljenja, kajti srca ti ljudje nimajo, — marveč dovoljenja, da Te sme vsak izmed njih, kedar koli se mu ljubi, breniti ali opljuvati ali pa zivga sožgati, kakor tistega „farškega Slovenca“.

To je prvo. Ti gospodje velikega sodišča imajo pa tudi svoje slabo stran, naj Ti jo kar razodenem, če jo boš hotel v svoj prid porabiti. Pojdi tje in moli jih in služi jim, ne boj se, da bi Te ne sprejeli radovoljno med svoje, posebno, če boš znal še huje zabavljati „farjem“, ko oni, a njim kaditi ob vsakem koraku. Polej Te bodo tako obrajtali, da boš smel z njimi celo bratovščino piti, kedar no bo nihče videl.

Vse to Ti povem, ker vidim, da si se Ti premalo učil, kakor zdaj skušajo kažejo. Zato tudi ne boš vedel, da je Vošnjak na dr. Bleiweisov prvaški stol že davno na tihem intabuliral se, kar je pa dozdej še lajavna skrivnost. Ko bo sedel na tem stolu, Ti tako ne boš smel prod njegove oči, njegov pandur Jurčič bo puščal k njemu lo tiste „farje“, ki mu bodo prinesli „kadila“ ali „Vošnjak-pfeniga“, ker papeža Vam potem tako treba ne bo.

Taka je, „Brencelj“ — čast Tvojemu poštenju! Ti preniško letaš, lo okoli nemčursko govedi, v ktero si se tako zagrizel, da si na domači hlev skoro pozabil. Mi pa, ki vse Vaše početje, lenobo, bojazljivost, lov raznih dohodkov, vklanjanje temu in onemu z višave opazujemo, smo spazili, kam vse to meri. Tak človek natakno pred oči zvito polo papirja pa pravi, da je to politična daljnogled.

(ali po Tvoje „rešpetlin“) in nobeden ne pogleda, če je res ta in ne samo prazen papir. Skoz tak papir se le „farji“ vidijo v najlažši svetlobi, pa ob volitvah so zopet najčastljivejši močje.

Toman mi je, ko smo se o tem menili, rekel: „Ti lahko kozolce prekucujejo, ko je deželni predsednik tako izvrten narodnjak. Samo tega ne vem, če Winkler takim poskušnjam tudi ploska.“

Kosta pa je rekel: „Za mano tiljudje v grob upijejo da sem končal banko / „Slovenijo“, ti sami pa bodo, kakor se vidi in če ne pride nasproten duh, končali deželo Slovenijo. Kje bo več škode? Razločka stroškov bi jaz ne plačal.“

Stari Vodnik, ki je v tem memo prišel in slišal naš pogovor, je zapel svojo nekoliko prenarejeno:

„Kranjec, tvoja glava je zdrava,
Za tujce nje pamet najprava.
Najdel jih boš, če si zaspan,
Sebi na poti noč in dan.“

Mi smo vsi ploskali ti kitici, Vodnik je na to obljubil, da bo jih zložil še več, jaz bom pa naredil „vižo“ ali napov in Ti bom oboje poslal v prihodnjem pismu, morda se bo ktereja prijelo. Škodovati zdaj taka pesem ne more nikomur, če tega ne zasuži.

Ves Tvoj

Miroslav.

Vir 6: Jakob, Alešovec, ur. 1880. Brencelj. 8:5.

Svojemu prijatelju Jurčiču.

Kisel jo jesih, trnjula je pusta,
Drobno lesnke kak trgajo usta!
Zopern medvedovih hrušek je sad,
Šišek zelenih pretrpek je slad;
Grenek je pelin, oreha lupina,
„Dreimännerwein“ je najhújša kislina;
Nepronesljiv je trohljivosti duh,
Jesti ne more se plesnivi kruh;
Kava soljena želodcu se vpira,
Žlindra iz pipe ti usta razdira;
V nosu mušice strupeno arbé,
Sipa, če v kruhu je, stresa zobé.
Tečno li z žganja ti bodo klobase?
Pitna mar kotla, kjer žaba se pase?
Vendar takó še pustó vse skup ni,
Kakor, moj dragi prijatelj, si Ti!

„Brencelj“.

Priloga G: Narodov Jurčič in Brencelj

NARODOV JURČIČ IN „BRENCELJ“.

Tako že gre. Samo „Brencelj“ je muhast konj, kar tako-le naredi,

pa jahač Jurčič ves polomljen na tleh leži, da še njegov zdravnik ne vé,
kako bi mu pomagal.

Vir 8: Jakob, Alešovec, ur. 1880. Brencelj. 9:10.

Rešpehtarjova kuharica.

B' spet kaj novga rad zvedli, kaj ne de? O Vi zmiraj nucate enga, da b' s Vam plavšal. Pa naj bo no, da s glih sem b'la zdaj na sekucjon per ti-stih, k' „Brenceljna“ no-đejo plačat. Za dona jih bo še zašonal, če mu pa poznej ne bodo plačal, bo pa druga pela.

Vidte, k' toko slab plačujete, gredo pa slo-venske cajtenge c'grund. V Trstu so ble tri, pa so peršle vse na kant, zato k' Slobenarji toko favlast plačujejo, da ne more no-beden platele shajat. Tud tistmo „Pavliha“ na Du-naju, k' je Slobenarjam zabavljaj, so že bilje odpel in ne bo ga več. Če b' še „Brencelj“ poginil, k' je zdaj sem, vid'te, bi bla pa ve-lika škoda za-me in za Vas, zato k' bi ne mogli več plavšat. Pa saj ne bo, za zdaj še ne leži v zadnjih cugih; boste že Vi skrbel, da mu ne bo še kmal cingloken zgonil.

Letnik I.

v lažnjivi obleki.

Štev. 10.

Izhaja v mesecu drakrat, kedar ga je volja. — Velj4 celo leto 2 gold. 40 kr., pol leta 1 gold. 20 kr.

Bralcem!

Skoraj pol leta je frčal „Brencelj“ že po zraku s konštic. dimom napolnjenim in ni si še prismočil perutic, dasiravno je bilo nastavljenih polno mrež.

Že je jel bolj mirno dihati, kar se naroči policija na celi natis — čez 1000 števil — in sicer s tem-le dopisom:

An Herrn Jakob Alešovec, Redakteur und Verleger der Zeitschrift „Brencelj“ in Laibach.

Das k. k. Landesgericht in Laibach hat im Sinne des § 8 des Gesetzes vom 17. Dezember 1862 R. G. B. Nr. 7 die von der hierortigen Sicherheitsbehörde im Einvernehmen mit der k. k. Staatsanwaltschaft am 19. Juni d. J. verfügten Beschlagnahme des am selben Tage zur Ausgabe bestimmten Blattes Nr. 10 der slovenischen Zeitschrift: „Brencelj“, in der Erwägung, daß die k. k. Staatsanwaltschaft in ihrer Klage da praes. 21. Juni d. J. Z. 4801 in den, Blattsseite 2 und 3 unter den Aufschriften: „Zopet dolg nos!“ und „Turniček II in III“ vorkommenden Aufsätzen den Thatbestand des Vergehens gegen die öffentliche Ruhe und Ordnung nach §. 300 und 302 St. G. dann in der auf der 4. Seite unter der Aufschrift: „Mameluška deca, pod vodstvom svojega stotnika gro nekam krompir pobirat, — mit dem Schluß: — in ga nese na hrbtu domu“ — vorkommende Zeichnung den Thatbestand des Vergehens nach §. 305 St. G. erblickt, und dieses k. k. Landesgericht Grund zur gerichtlichen Verfolgung der angezeigten strafbaren Handlung vorhanden findet, — zu bestätigen und nach §. 4 des Gesetzes vom 9. März 1869 Nr. 32 R. G. B. die Voruntersuchung vorerst gegen den Redakteur der obigen Zeitschrift, Herrn Jakob Alešovec einzuleiten beschloßen.

Laibach am 22. Juni 1869.

Paulschin.

Kdor ga ne umé, naj se oglasi pri Dežmanu, da mu ga posloveni.

Ker je bila omenjena številka „Brenceljna“ policiji tako všeč, da jo menda še vedno prebira, pošlje se častitim naročnikom nov iztis, se vé ča, brez tistih scstavkov in podob, katerih so se vstrašili ljubljanski liberaluhi.

Vkljub te neljube dogodbe, ktera „Brenceljnu“ žela ni čisto nič odstrigla, bo frčal ko dosedaj in prosi svoje prijatelje, da ga ne zapustijo.

Ob enem pa prosi tiste častite naročnike, katerim je brenčal že pol leta in mu še niso poslali naročnine, da blagovolijo mu jo poslati brez zamude, da se bo zamogel kinčati z izvirnimi podobami in vedel na tanko število svojih prijateljev.

Vir 10: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brencelj. 10:1.

Konšt. prijaznost.

„Brencelj“ tako čisla svoj konšt. rod, tako ga ljubi, da bi mu škornje oblizal, ako bi bili z medom namazani, tako ga spoštuje, da se odkriva pred — kratkimi nosovi njegovih veljakov in pred grabljami njegovega generala.

Odkar je „Brencelj“ pooblasten zagovornik liberalušne stranke, pripetilo se mu je že marsikaj slabega; a on je neizrečeno usmiljenega in krotkega srca, vse potrpi, kajti dobro vé, da ako on zapusti konšt. rod, ne bo najmanjšega komarja, ne najbolj butastega kebra, ki bi skrbel za blagor te prečudne stranke.

In kaj je njegova hvala, njegova plača? Tožili so ga pri mogočni policiji, vzeli mu čez tisuč komaj izleglih mladičev, zapečatili starca, in to vse zavoljo dolgih nosov. Je mar „Brencelj“ jih prinesel v Ljubljano? Je mar on koga poslal na Dunaj po-nje? Kratkovidneži! Nima li dolg nos večje vrednosti, več mesa, ko kratek? ni mar boljši vodja? Pri divjakih je neki dolg nos poseben kinč obraza, zakaj bi bilo pri nas drugače?

Dalje ima dolg nos še drugo neprecenljivo lastnost. Kdor je, ko liberaluhi sploh, do malega slep, ne bo treščil ob vogel ali steno s celim obrazom, le z nosom. Ako bi imel n. p. „Brencelj“ daljši nos, ne bil bi se vjel v mrežo pajka, kteremu se pravi paragraf, s celim životom, timveč zadel bi se bil le z nosom in potem, spoznavši nevarnost, hitro odfrčal.

Nehvaležneži! Je li skrbna muha, koja tako visoko ceni vašo kri, zaslužila, da tako grdo ravnate z njo? Še celó na ministerske glave se vsede, nagaja veljavnim možem, ki niso iz poprove dežele. Mislite li, da ste vi mogočnejši od onih? Mislite, da se vas ne sme dotakniti? Motite se! Kam bi prišli, kako bi vas trpinčila spridena kri, ko bi ne imeli „Brenceljna“, da vam puša! Tako potrebni živali morali bi dati dobro službo s pristojno plačo, kajti brezplačno stanovanje in postrežba na Žabjeku je za njegove zasluge jako pičla hvala. Rad tedaj odbije omenjeno ponudbo, kajti on pozna jih veliko, kateri so je bolj vredni ko on.

Pa saj so zopet vse besede bob ob steno. Menda imeta slonovo kožo, ktere ne prebode „Brenceljno“ zelo. Za vas so sršeni; ako vas ti napadejo, ne bote imeli samo dolgih, ampak tudi debele nosove.

„Brencelj“,
godrnjač.

„Brencelj“ se je vjel.

Dva dni pred božičnimi prazniki so „Brenceljna“ vlekli pred porotnike in sicer kakor je že znano, zaradi Risterjeve pasje krote.

Tožil ga je slavní deželni pravdnika namestnik in znani nemškutar dr. Leitmeier in gospod Čuček. Toda gospod Čuček odstopi od tožbe, ko mu „Brencelj“ reče, da ga ni hotel žaliti. Hvala mu!

Porotniki so bili izbrani:

Simonetti Peter, zlatar na velikem trgu;
Maček Ferd., ravno tak;
Ahčin Gašper, hišni posestnik blizu Križankov;
Gallé Korel, hišni posestnik;
Kottek Eduard, urar na starem trgu;
Karinger Korelj, trgovec na velikem trgu;
Peskiak Spiridon, trgovec v gledišnih ulicah;
Tambornino Korel, zlatar v „zvezdi“.
Kraschovitz Janez, (??)
Lercher Juri, bukvar na velikem trgu.
Pölzl France, kavarnar;
Jamšek Janez, trgovec na velikem trgu in narodnjak.

Kakor se vidi iz tega, so razen treh vsi zagriznjeni nemškutarji. Slovence je bil vse gosp. Leitmeier zavrgel. Zapomnite si te tič, da jih boste dobro poznali, kedar vas bodo potrebovali.

„Brencelj“ je imel jako slabega zagovornika, namreč samega sebe, gosp. Leitmeier mu je nakladal butaro za butaro na ramo, videlo se je, kako bi rad „Brenceljna“ na Žabjek spravil. Govori, prosi, roti porotnike, se jim prilizuje in stori vse, kar bi utegnilo „Brenceljna“ potisniti na Žabjek.

Govoril je ušesom, ktere rade poslušajo ustavoverne govore, kajti razen treh so vsi hudi nemčurji. Toraj ni bilo drugače, kakor da so spoznali ubozega „Brenceljna“ krivega kaljenja javnega miru in Bog vé, česar še. Gospodu Leitmeierju je srce radosti skakljalo in da bi obtoženemu pokazal svojo ljubezen in sočutje, prosi sodnijo, da bi ga obsodila za 3 mesece na Žabjek, kjer je prav dober ričet.

Toda sodnija mu privoši le dva meseca in vsake 14 dni postni dan, da bi imel tako lepo priložnost, v samoti Žabjeka premišljevati, kaj premore pri nas 9 nemškutarjev in Risterjeva pasja krota.

To se je zgodilo dva dni pred prazniki in sicer ne na Kitajskem ali kje drugod, ampak v Ljubljani, kjer se šopirijo liberalci. Deveteri, kteri so obsodili „Brenceljna“, so vsi liberalci ali liberaluhi, to je, vsi govore, da bi se vpeljala večja svoboda, sodijo pa tako, kakor se vidi iz „Brenceljne“ tožbe.

Potlej naj pa še kdo pride in reče, da je nemškutar hudobna zver, ktera bi vse Slovence rada raztrgala! Mu bom že jaz uro navil.

„Brencelj“,
na poti proti Žabjeku.

Vir 12: Jakob, Alešovec, ur. 1871. Brencelj. 24:5.

Pred Žabjekom 6. oktobra 1872.

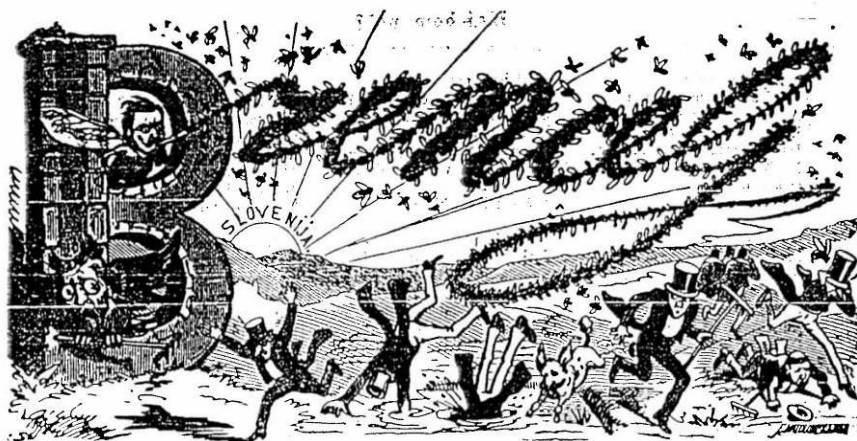

Rister. Poglej kužek, ali se smeje ti srce? Zarad naju mora ta prokleta muha na Žabjek. — Danes boš dobil meseno klobaso za večerjo, tako sem vesel.

Pasja krola. Oče Rister, zdaj bom pa jaz „Brencelj“. Poglejte, ali se mi njemu odstrižene perutnice, ktere sem si jaz privezal, lepo podajo? Au, au! Zdaj bom še le moški! Au, au! Ali niste ponosni na tako imenitnega psa?

Vir 13: Jakob, Alešovec, ur. 1872. Brencelj. 18:4.

Priloga M: O zaplembah 5

Letnik IV.

v lažnjivi obleki.

Št. 21. in 22.

Izhaja po **dva**krat na mesec v Ljubljani, kedar ga probero in ne konfiscira policija. — Velja **celo leto** 3 gold, **pol leta** 1 gold, 50 kr. in **četrt leta** 80 kr. za vsacega brez ozira na stan, osebo in narodnost. — Posamezne številke se dobivajo, če jih kaj ostane, po 15 kr. v administraciji. Vredništvo in opravišstvo (administracija) je na velikem trgu hiš. št. 3 v prvem nadstropju na ulico. Tam se sprejema denar.

Kdor ga bera in ga ni kupil, so bo, ako se zasaci, ostro kaznoval.

Okrožno pismo „Brenceljna“.

Zadnji številki (19. in 20.) sto bili slavni e. k. državni policiji tako všeč, da jih ni privoščila nikomur drugemu timvoč vse liste sama kupila in sicer na upanje; plačala jih bo o sv. Nikoli. Iz tega se vidi, kako je „Brencej“ obraglan v vladnih krogih; za „Tagblatt“ in „Laibacherer“ ter za več drugih listov se še ne zmenijo ne, po „Brenceljanu“ pa so padli, kakor muho po medu. So bili pa tudi ocvirki v njem, polno Auersperga, Kaltenebergerja, Piskra in Valuškega Matička, kar cela rajda sestavkov jim je klala oči.

Da pa „Brencelj“ ne bo izhajal le za e. k. policijo in komaj prišedši iz Žabjeka zopet dobil nakaznico za kako mesec puščavnega življenja in samotnega premišljevanja, bo pustil ljudi, zaradi katerih hočejo po vsi sili, da bi jih častil in malikoval, n. pr. Pisker, Auersperg, Kaltenegger, Valuškov Matiček in drugi enacega zadržanja, pri miru, dokler so taki časi. Saj so tako le kosti, na katerih ni veliko glodati. Kedar napoči zopet nam vgodnejši čas, takrat bo zopet razprostrl svoje perutnice in raztegnil svoje zelo; katero bo zdaj rajši brusil, da bo potem bolj ostro.

Dokler so toraj Auerspergi in njihovi privrženci gospodje v Avstriji, se je treba potuhniti „Brenceljna“, da mu ne bo zmiraj sedeti na Žabjeku. Naj bodo toraj tisti, kateri so nam za maliko postavljeni, kjer hočejo; če greš memo njih, misli si svojo, a pusti jih, kjer so, naj se napenjajo, kolikor hočejo; boljše je, ogniti se jim, kakor prepirati se z njimi, kajti za njimi je policija.

Po tem spredite, da mora „Brencelj“ za zdaj postati bolj krotka žival, ako hoče, da njegovi naročniki dobó še kdaj kako številko v roke. Gospod Ahčin, policijski svetovalec, in e. k. državni pravdnik, njegova najpridnejša, najvestnejša bralec, kupila sta si nove, jako bistro očale, katero ne prezró ne ono pičico, in kedar jima je list posebno mikaven, jima ni dosti po ena številka, marveč pošljeta po vse, naj veljajo, kolikor hočejo.

Toraj potrpite malo, če ne bo več toliko soli v listu, kolikor bi jo radi imeli, bo že bolje, saj bomo tudi mi enkrat prišli na konja, saj Žabjek menda ni zidan samo za nas. So bodo že še tudi drugi kdej madili v njem. Vsako ministerstvo je šlo še rakom zvižgat, tudi Auerspergovo bo dobilo svojega krta. Mislim, da že rije.

Za zdaj potuhni se, „Brencelj“!

„Brencelj“ na Žabjeku.

Vir 14: Jakob, Alešovec, ur. 1872. Brencelj. 21,22:1.


~~~~~  
 Izbaja po  
 dvakrat na mesec ali 24 krat  
 na leto v Ljubljani, kadar ga  
 prebere in ne konfiscira  
 policija.  
 ~~~~~

Vrednik Jakob Alešovec.

Posamezne številke se dobivajo, če jih kaj ostane, po
 15 kr. v administraciji, Eljačaničarske ulice (pod mestnim
 trgov) št. 3 v II. nadstropji.

~~~~~  
 Velja  
 celo leto 3 gld., pol leta 1 gld.  
 50 kr. in četrt leta 80 kr. za  
 vsacega brez ozira na stan,  
 narodnost in vero.  
 ~~~~~

Kdor ga bere in ga ni kupil, se bo, ako se zasadi, ostro kaznoval.

„Brencelj“ konfisciran — ministerstvo padlo.

To je bil 26. januarja t. l. buren dan po vsem Slo-
 venakem! Po Ljubljani je vse popraševalo, zakaj je mini-
 sterstvo Auerspergovo propadlo in zakaj je bil „Brencelj“
 konfisciran. Nekteri so menili, da ste ti dve svetstresajoči
 dogodbi v kaki zvezi med sabo, da je namreč „Brencelj“
 bil zato konfisciran, ker avstrijsko ministerstvo ni moglo
 pogoditi se z Ogrji, ali pa da je ministerstvo padlo zato,
 ker „Brencelj“ državnemu pravdniku ni bil po volji.
 Naj bo že, kakor koli — resnica je ta, da je 26. januarja
 l. 1878 bil „Brencelj“ konfisciran in da je Auerspergovo
 ministerstvo šlo rukom živčgat, za kar bi bilo že davno
 prej čas.

O zadnji dogodbi „Brence-lj“ še nimam zanesljivih po-
 ročil, o prvi, namreč o konfiskaciji, se mi poroča iz za-
 nesljivih lažnjivo-resničnih virov to-le:

Ljubljanskega državnega pravdnika je že ves zadnji
 mesec grozno žopalo. Nobena jed mu ni dišala, vedno je
 bil slabe volje. Pošlje po zdravnika in mu pove svoje to-
 žave. Ta ga izprašuje in izprašuje, a ne dobi nobenega
 takega odgovora, po katerem bi zvedel, kaj je vzrok držav-
 nega pravdnika bolezni.

„Ste se morda zdržali česa, kar ste bili prej navajeni,
 počenjati?“ vpraša zdravnik sledujoč.

Državni pravdnik premišljuje, česa je bil že navajen,
 kar pravi:

„Da, da, nekaj že čez mesec dni nisem storil, kar
 sem zadnje leto d-lal po vrčkrat na teden.“

„Kaj je to?“ prša zdravnik.

„Več ko mesec dni že nisem nobenega slo-
 venskega lista konfisciral.“

„Aha,“ se oglasi zdravnik, „to je, to! Od tod vaša
 bolezen.“

Drugi dan je bil „Brencelj“ konfisciran in slavn
 državni pravdnik popolemno zdrav. Pa pravijo, da je
 „Brencelj“ škodljiv mrčes!!

Državnemu pravdniku.

Ker ste že v konfisciranji, Vas opozorujem še na
 te-le stvari, ki so zrele za konfiskacijo:

1. Denarni primankljaj v proračuna državnem in
 deželnem, ki je vsako leto viši.
2. Uradniki, ki s slovenskim ljudstvom nočejo ob-
 ravnavati v slovenskem jeziku.
3. Tisti tujci, ki med nami živé, pa so se našega
 jezika komaj toliko naučili, da znajo kleti.
4. Vsi oni voliči, ki pri nas ne volijo narodnjakov.
5. Vsi omakani ljudje, ki s Turki držé.
6. Mala loterija, v katero revni ljudje svoj zaslužek
 nosijo in po kateri jih je že toliko na kant prišlo.
7. Vsi davki, kar jih je preveč.
8. Tujčeva peta, ki nas že toliko let tlači.

Drugi pot ulegnem še več konfiskacije vrednih reči
 naznaniti.

„Brencelj.“

Minister Auersperg državnemu pravdniku v Ljubljani.

Dragi moj!

Zvedel sem, da si isti dan, ko sem jaz odstopil z
 svojimi tovarši vred od ministerstva, dal konfiscirati „Bren-
 celjna.“

K temu le eno opazko. Res, da so že Rimljani po-
 menjive dneve oblažali in zaznamovali s tem, da so kako
 žival zaklali; toda take živali so bile vsaj bik ali vol, ti
 pa si nam darovali brenceljna! Ali res nisi mogel
 najti v dar nam nobene vede živali?

Vir 15: Jakob, Alešovec, ur. 1878. Brencelj. 3:1.

Priloga O: O zaplembah 7

„Brencelj“, državni pravdnik in deželna sodnija —
kako pride to vse skup?

Prav lahko! „Brencelj“ piše in pika, državni pravdnik ga konfiscira in deželna sodnija ga obsodi. Tako se je že večkrat zgodilo, — letos n. pr. 13. dne marca. To se je godilo tako-le:

Državnemu pravdniku, ki je strašno resen mož in ne razumi nobene šale, v 2. številki letošnjega „Brencelja“ ni bil po volji „Pavliha“, ker je nekaj pripovedoval iz bojišča, kar se ne strinja z mislimi državnega pravdnika, ki na vso moč spoštuje avstrijske uradnike različnih vrst. Zato je poslal ponj tiste vrle možake, ki so zdaj o tiskovni svobodi v Ljubljani plačani tudi za to, da slovenske liste konfiscirajo, če se njemu to primerno zdi. Ti možje, navajeni vsakega povelja, so bistrrega uma, dobrega nosu in izurjenih rok pridrli in pobrali 800 neštetih listov in to nevarno robo nesli državnemu pravdniku — ne prašaje, koliko velja.

Ko je slavní državni pravdnik na ta način vjel 800 listov, menite, da je vse prebral? O ne, marveč prijazni gospod je hitel k slavní deželni sodniji in jej dokazal, da je „Brencelj“ hotel kaliti javni mir z zasmehovanjem različnih uradnikov, kar je pa prepovedano po nekem zelo razlegljivem paragrafu, ki ima številko 302. Slavna sodnija je temu pritrdila in štev. 2. „Brencelja“ obsodila v ogenj.

Dobro, da „Brencelj“ tudi nemški zna, sicer bi bil moral komu dati kak groš, da bi mu bil to razsodbo slavne sodnije poslovenil. Ko je na tak način zvedel, kaj bi se bilo utegnulo groznega zgoditi, če bi ga državnega pravdnika previdnost ne bila konfiscirala, a sam o tem vendar ni bil prepričan, je zoper konfiskacijo 2. štev. X. letnika vložil ugovor. Pri javni obravnavi 13. marca je skušal na vso moč prepričati sodnike, da ni tako nevaren, kakor se državnemu pravdniku zdi.

Pa mislite, da je kaj pomagalo? Nič, prav nič! Sodniki so verjeli — ne njemu, ampak državnemu pravdniku, ki je trdil, da štev. 2. mora biti pokončana, sicer

bi bil javni mir skaljen. Javni mir pa ne sme skaljer biti, zlasti po slovenskih muhah ne, zato je deželna sodnija storila to, kar je državni pravdnik od nje zahteval. Zdaj je zopet mir čist — vsaj tako dolgo, dokler ga „Brencelj“ ne bo skalil.

Vir 16: Jakob, Alešovec, ur. 1878. Brencelj. 6:1.

„Brencelj“ svojim.

Zadnja številka je bila zavoljo „Rešpehtarjove kuharce“ gospodu državnemu pravdniku tako všeč, da je dal pobrati vse liste, kolikor jih je mogel dobiti, pa ni groša zá-nje dal. Vdrugič 3. številke tudi nismo smeli natisniti, zato je prišla zdaj št. 4. Prihodnji številki bomo dali nekaj priloge, kolikor nam bo moč, in več podob.

 Ob enem naznanjamo, da je mariborski škof od svoje tožbe odstopil.

Letnik XV.

1883.

Št. 20. in 21.

Izhaja po dvakrat na mesec v Ljubljani, in to 10. in 25. dne, ko ga prebero in ne konfiscira policija.

Vrednik Jakob Alešovec.

Posamezne številke se dobivajo, če jih kaj ostane, po 15 kr. v administraciji, Ključarske ulice (pod mestnim trgom) št. 3 v II. nadstropji.

Velja
celo leto 3 gld., pol leta 1 gld.
50 kr. in četrt leta 80 kr. za
vsakega brez ozira na stan,
narodnost in vero.

✂ Kdor ga bere in ga ni kupil, se bo, ako se zasači, ostro kaznoval. ✂

„Brenceljnova“ tuga,
ko mu je državni pravdnik pri 19. številki pristrigel peruti, da ni mogel izleteti, in ga je vjel Pajk.

Oj ti dah s cesarsko kapo,
Ki na tarčo si me dal,
Ki s prehudo svojo sapo
Moj nasad mi ves požgal!
Ta nasad je bil namenjen
Druge vrste pač ljudem;
Če ne bi bil ves zaplenjen,
Kaj bilo bi, — jaz ne vem.

Jaz deželnega sem zhora
Udo pikati hotel;
Sem mar bil res muha nora,
Da bi na studenec šel?
Meni tako ni zborništvo
Prav nikakor bilo všeč;
Ali naj me zdaj pravdništvo
Vrže v tisto svojo peč?

Vsaka muha sme se vستي
Še cesarju, da! — na nos;
Naj bo sitna, vendar snesti
Pač nikogar ne bo kos.
Kdor boji se muh po zborih,
Naj se skrije raj v temó,
V javnih pač nikjer prostorih
Brez nevšečnih muh ne bo.

Meni se, oj mila majka,
Slabo je obneslo to:
Brencelj našel v zboru Pajka,
Ki prijel ga za uho.
Kakor ta podoba kaže,
So prišli res „pajki“ po-nj
Od hude državne straže;
Vse plakanje je — zastoj!

Vir 18: Jakob, Alešovec, ur. 1883. Brencelj. 21,22:1.

Priloga S: Prva naslovnica "Brencelja v novo-uradni preobleki"

ausgegeben 9. Jän. 1869.

Der St. 7. je
mizan,
inchi Brencelj.

Inserati se jemljejo
zastonj.

BRENCELJ

v novo-uradni obleki.

Izhaja, kedar zahaja leto.

Rokopisev ne potrebuje in ne daje nazaj, anonimnih naznanil ne sprejema.

Odgovorni urednik: Slovenski dub.

Velja celo leto
10 kr.

DRŽAVNA
KRAJNA
V LJUBLJANI

Bralcem.

Dosedaj izhajal je „Brencelj“ le v prosti humoristični obleki; v ožjem krogu svojih poslušalcev se je čital. Ta tiha in obskurna ekzistencija ni mu vseč, tedaj se oglasi danes prvič na oficijelnem odru in poskuša, nar važniša vprašanja rešiti a lá „Laibacher Zeitung.“ Člane ima vse izvirne, feljton je pisan s slavno znanim peresom in novice izve po nalašč najetih zanesljivih pisateljih.

Ker je list jako razširjen, pripraven je posebno za inserate, tedaj se priporoča sam častitemu občinstvu.

Brencelj.

Uradni del.

Občno spoštovani učitelj naše realke, gospod R. Pisker, je izvoljen minister nauka v Hongkongu.

Sloveči zdravnik tukajšne bolnišnice, gospod F. Kasmacher, je poklican za profesorja v prvo porodnišnico na Japanskim.

Gospod profesor gimnazije, A. Heurcich, se poda v Peking, kjer bo abecedni učitelj ondotnih šol za majhne otroke.

Gospod profesor gimnazije I. Häng, bo bôje izvoljen za nacijskega krojača; drugi pravijo, da bo postal policijski komisar v Ljubljani.

Neuradni del.

Vojska ali mir?

To vprašanje si predlaga vsak, kdor pozna ali ne pozna politično obnebe. Vnovič so se razširile tako nemirne novice, in ostrašile marsikoga, da je dolžnost naša, to strar pokazati v pravi obleki.

Mi poznamo politično obnebe, če tudi večidel po Brockhauserem leksiku, tedaj zamoremo v tem obziru govoriti razsodljivo besedo.

Kako neki mora to vprašanje ostrašiti? Vsak človek s kolikó daljem pogledom in bistrejšem

umom ga reši, in ne le to, timveč vé že tudi izid vojske. Tu vam podamo prav jasno primero. Ako se sprimeta A in B, mogoče je le dvojno, namreč da bo zmagal A, in B bo tepen, ali pa se bo zgodilo narobe. To je dovolj jasno in čuditi se moramo, da si še kdo ubija glavo s to malenkostjo.

Morda nam kdo zavrne, da si je to mislil; a kdo bo zmagal, A ali B? Tudi na to vprašanje smo pripravljeni. Ako je A močnej od B, bo zmagal A, ako ne, bo našeskan. Menimo, da nihče ne dvomi zastran resnice te reči.

Vojska ali mir? Zakaj besedica „ali“? Je li nemogoče, da bo vojska in mir? Nam se ne zdi to le nemogočno, timveč gotovo, kajti na večne čase se ne bosta ravsala A in B, ampak kedar bo zmagal A ali B, bo dal gotovo mir, ali ga bo moral dati, kar vidimo v zgodovini naše dežele. Mogoče je, da se vname potem zopet boj in tedaj se začne stvar od začetka, kakor uči stara pesem.

Eni pravijo, da se pripravlja A za boj, drugi trdijo to od B, tretji, da se bosta pogodila, in nekteri celo, da so vse to prazne čenče, ktere si izmišljujejo postopači in lažni dopisniki, da napolnijo sicer prazne liste. Kdo ima prav? Mi ne pri- trdimo ne tim, ne unim, vendar pa se nam do- zdevajo izreki pomenljivi za Evropo, Nemčijo in — nas.

V tem obziru naj se čujejo nektre misli prav spoštljivih in dobro podučenh listov. Posebno srečno,

Vir 19: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brencelj. 1:1.

Priloga Š: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki"

Feljton

Ljubljanske čenče.

Strašno slabo vreme, kaj ne tetka! O, jaz sem vedel to že takrat, ko je jelo deževati. Jaz se nikdar ne zmotim. Ste li slišali o vojski, tetka? Vojska bo na vsaki način, slišal sem pogovor dveh čerljarskih dečkov, ki to resta iz gotovega vira.

Apropos! Nov plajšč gospo L. je celem mestu ršeč, le njenemu možu ne. Kaj mislite, bo letos norni večer ali ne? O, zagotovim vam, tetka, da sem se zadnjič kolosalno amiziral na strelšču. Kolosalna ideja ta „Bürgerfest.“ Deset vrčkov pive sem pil med Dežmanovim govorom, kajli kedar on govori, se mi usta neprenehoma odpirajo. Ko je govoril profesor Fisker, sem zaspal in zbudil se še le v postelji. Od teh govorov je človek bolj pijan, ko od špirita. Glava me je bočila, menda od „Fortschrittsgeist-a,“ s katerim je bilo vse zakajeno.

O zadnjem trgu, tetka, vidilo se je v našem mestu veliko volov. Konstitucionelno društvo imelo je jako viharno sejo. Sliši se, da bo vlada pri sostarljenji novega ministerstva segla po glavah tega društva, katero jih že jako veliko šteje. Telečje glave so letos zelo po ceni. Bereite „Tagblatt-a“ tetka? Kaj ne, bratbro se obnaša. Čudim se le, da ni še dobil plače, katero zasluži, pa saj mu ne bo odšla. Leskovina je letos obilno in šibe so jako gibčne; tudi „štabrli“ so lepi.

Filharmonično društvo je zdaj brez voditelja; komaj pričakujem prvi koncert. Po nekterih hišah vpijejo mačke in se pojajo, da je groza in da ni moč spati.

V gledšču se večkrat nepopisljivo amiziram, kajti nekatere igralko imajo zapeljivo lične nožice. In Müllerjevi kupleti, o tetka. non plus ultra! Včasih bi mu od radosti plačal polič pive. Ne manjka dosti, da prekosi tiste perce, ki prepevajo po ulicah strašno smrt kakega tolovaja. Zdaj naj reče še kdo, da naše gledšče ni za omiko! Nar krasnejše obleke se vidijo, vrsti se druga drugi, vsaka lepša od prve. Unidan videl sem veliko čedo goske; prignali so jih menda zavolja židovih praznikov, in namenjene so v Trst.

Za vsako bolezen najde se zdravniki, celo za jezik in peresa. Za ušesa bi bil včasih zdravnik zelo potreben. V čitalnici se je slišala unidan lepa nemščina. Pravijo, da se je pavola nekoliko podražila. Sliši se, da mislijo bogati možje podpisati velik znesek za povzdigo narodnih zadev in podporo domačih pisateljev; dalje nabirajo med sabo denar za agitacije o mestnih volitvah. Nihče ne dvomi, da je to resnica. Nek računar je te dni izračunal, da bo Ljubljana tekla še dolgo, preden — napolni črno morje.

Še nekaj mi je na jeziku, a žabjek ni daleč in državni pravnik še bližje, tedaj se skrijem, ko „tetka“ pod varni plajšč molčanja. A revoir čez leto in dan!

Vir 20: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brenclj. 1:2.

Priloga T: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki 2"

POPISI.

Δ Iz kamnika. Ni dvomiti, da ima naše mesto danes političen in socijalen pomen. Čuditi se mora človek, da nihče ne piše o naših zadevah, saj se ne zgodi nič, kar bi se moralo zamolčati.

Naše mesto nima več metel mesto topov, nikdar več se ne topemo za močnik in vsak nosi le košene gombe (knofe) na suknji, ne štrukljev, kakor pripovedujejo. Tudi ure niso več iz repe, ampak kdor nima boljše, je ne nosi. Nemštine se ne čuje veliko, kajti malokdo jo umo. Bistrica še teče svojo pot in hribi se še niso premaknili. Naj vam povem slednjič strašno nesrečo. Občno spoštovani mestnjani M. bi bil lahko utonil. Voda, po dolgem deževanju zelo naraščena, bi ga bila požrla in nihče bi ga ne bil rešil, kajti ni bilo nikogar blizu; vse bi bilo žalovalo, po vsem možu, in otroci zgubili bi bili svojega reditelja. Kdo bi popisal obupanje žene njegove! K sreči je o tem času omenjen mož v postelji mirno spal, kajti ravno poprej ga je bil pil en bokal preveč. Celo mesto je polno te dogodbe in hvali božjo previdnost, koja je rešila vrlega moža.

Toliko za danes. Prihodni pri enaki priložnosti kaj več.

Lokalno.

** (Važna konferencija.) Včeraj dopoldan se je kuharica gospoda vladnega svetovalca R. nenavadno dolgo časa menila s kočijažem deželnega poglavarja. Ljudje, ki poznajo politično obnebnje, mislijo, da ta konferencija pomeni velike prekucije v državnem življenju. Mi priobčimo to novico brez vse odgovornosti.

—č. (Odhod.) Danes zapusti naše mesto birši mestni odbornik in usnjari P. Govori se, da je vzrok njegovega potovanja politična misija, to je tem bolj gotovo, ker njegovi znanci trdijo, da je šel kože kupovat.

— („Triglava“ vladni list.) Iz gotovega vira izvenno, da se predlaga na dotičnem mestu, „Triglava“ izvoliti vsled njegovih zaslug za slevenščino za vladni list. Ravno to se namerja o „Novicah“ in „Danici.“

:: (Nova svečava.) Skupšina tukajšnjih kapitalcev namerja zidati na akcije veliko fabriko, v kateri se bo kuhal „Fortschrittgeist“ iz inteligencije, da namesti sedanji plin, kajti gorí bolj svetlo in je nižje cene. Predsednik te družbe in tudi vodja fabrike je neki kupec, ki je navajen, omiko ceniti le po vatlih.

— (Konstitucionalno društvo) je izvolilo za predsednika dr. E. H. Costo in za njegovega namestnika grofa Wurmbrandta. Imenovana gospoda mislita nastopiti častito stopnjo. Ravno to društvo bo poslalo v kratkem izvrstnega govornika dr. Turnička s peticijami na Dunaj. Predlaga se, da dobi gospod doktor, ako po volji izvrši svojo nalogo, priimek: „Zl. Zguba.“

—g. (Strašna nesreča.) Hrabri, brambovec narodnih pravic, gospod K. D., je včeraj v naglosti izpil steklenico ekstrakta iz „slovanske ideje.“ Kmalu se pokažejo nasledki tega strupa in le po hitri pomoči doktorja K., kateri mu je zapisal dve kapljici „Fortschrittgeist-a“, je bil rešen nenadne smrti in ohranjen deželi. Opominjamo tedaj častito občinstvo, varovati se tega strupa, ker dr. K. ni vselej pri roki, da bi tako hitro pomagal.

— (Nesramnost.) Preteklo noč gresta dva občno spoštovana moža napredovalne stranke mirno in tiho domu. V „zvezdi“ sreča ju drhalpijanih mladenčev, kateri ju zasramujejo z besedami: „Lahko noč!“ Ako se kaj takega sme goditi v sredi mesta, bo Ljubljana v kratkem imela lastno „Ježica-Affaire.“

— (Požar.) Včeraj okoli tretje ure po noči naznani topa pok na Gradu požar v mestu. Vnelo se je poslopje konstitucionalnega društva in pogorelo do tal, ker je ležalo tam veliko prazne slame, ki se je mlatila v vsaki seji.

? (Zboru zdravnikov) je prihranjen jako zanimiv večer. Po srečnih vseh v tukajšni bolnišnici slavno znani dr. K. bo namreč obdeležal temo: „Ptujčeva pota.“ Ker je ta zdravnik zavoljo svoje anatomske umetnosti občno spoštovan, pričakuje se ogromno število poslušalcev.

— (Čudež.) V nedeljo proti večeru je popraševalo vse po „Tagblatt-u.“ Vsak ga je hotel brati, šepetali so si na uho in pogosto se je slišala beseda: „Ni mogoče!“ Radoveden pristopim in poprašujem, kaj strašnega se bera v listu, da se vsa čudi. „Ne veste še neverjetne novice? Saj že gre po celam mestu ko požar.“ „No, kaj je?“ vprašam in mrzel pot se mi vlije po obrazu. „V Tagblatt-u danes ni nobene laži!“ „Ni mogoče! Kdo bi Vam to vrjel?“ „In vendar je resnica, kajti danes je praznik in v praznikih „Tagblatt“ ne izhaja.“

—č. (Hudodelstvo.) Za novo leto dobil je dobro znani profesor dijakom prepovedano kapo v darilo. Ko jo gospod profesor zagleda, pada v omedlevca in je nevarno zbodel. Po nesramnem hudodelcu pazijo pedeli nevtrudljivo.

Vir 21: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brencelj. 1:3.

Priloga U: Vsebina "Brenclja v novo-uradni preobleki 3"

Gospod D. je izdal ravnokar knjižico „O rene-
gatih.“ Delo je izvrstno in obsegljivo in kaže, da
je pisatelj doma v tej sferi; tedaj priporočamo knji-
žico častitemu občinstvu.

Sliši se, da bo izhajal dvakrat na teden Ljub-
ljansko-nemški časnik „Der Frosch,“ organ na-
predovalne stranke. Ker že naslov veliko obeta,
ne mislimo ga še posebno priporočati občinstvu.

Vreme.

Zjutraj nacionalni dež in megla, katero opoldne
predrva nemško solnce.

Na večer češka slana in moskovski mraz. Ježiške
toče ni bilo. Zelo neprijetno.

Te dni se je razglasila po mestu novica, da
sem znašel strefni prah. Enako trošje hudobni
jeziki, da sem poklican v ministerstvo. To ne-
sramne obrekovalce bom klical pred sodnijo, kajti
nikdar nisem imel še enakih misel in bi tudi ne
postal minister, ako bi me izvolili.

E. T.,
kupec.

Listnica urednictva.

Gosp. dr. Sch. v Ljubljani. Take cenče v „Tag-
blatt.“

Gosp. dr. S. v Ljubljani. Če Vas jedó bolhe, po-
bijte jih sami.

Gosp. K. D. v Ljubljani. Vaši dopisi po volji. Da
vam ni še padla zvezda na suknjo, tega nismo mi
krivi.

Naznaniła.

Zgubil se je

Iep kos zdrave legike na poti od
gostilnice „zur Schnalle“ do Blatnje vasi.
Kdor jo najde in odda v hiši št. 108,
dobi ustopnico konstitucionel-
nega društva.

Važno za dopisune.

Praktičen poduk v iskanji in obdelovanji
škandalov. Več o tem „Tagblatt“ pod črko
dr. Sch.

Priporočilo.

Materam, ktere želijo po samotnih krajih za-
nesljivega spremljevalca za svoje hčere, se
priporoča.

Ivan Šiten.

Išče se

Hitri računar,
po katerem bi se štale laži „Tagblatta.“

Iščejo se

poslušalci za koncerte s plačo.

Več o tem

Filharmonično društvo.

100 goldinarjev

za novo Ježico.

Nekaj lačnih dopisnikov, kateri bi se
radi zopet do sitaga najedli.

Založil Jak. Alešovec. — Naznaniła pl. Kleinmayr & F. Bamberg v Ljubljani.

VABILO.

Ravnokar iz rajha vrnivši se sem pripeljal s
sabo veliko zalogo

nemške kulture,

ktero prodajam po prav nizki ceni.

Tudi se dobiva pri meni tako imenovano

Dežmanovo maslo.

Kazino & Comp.

Lepe stanice s postrežbo vred

so izpraznjene. Kompetenti morajo doka-
zati dobro telesno konstitucijo, da jim ne
škoduje ričet, repa in zelje. Na nacionalne
in pisatelje se posebno ozira.

Nadzorstvo.

1000 goldinarjev

tistemu, ki vé kaj o **dihurji**
na Ježici.

Nekaj sodnijskih svetovalcev,
ki ne morejo mirno spati.

100.000 gold.

se ponuja na posodo. Več o tem

Sokolov blagajnik.

Vir 22: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brenclj. 1:4.

Priloga V: Pomen taborov

TUMEN TAVOROV.

„Kedar so Slovenci pijani svobode in prevzetnosti, se jamejo sititi v taborih.“

Blizo tako bi razlagal pomen taborov gospod Pisker, mož obseden s konst. dimom in poln liberalnega, svobodnega duha. Oziroma na to, da je omenjeni gospod luč, solnce celó ljubljansko-nemške, tedaj edine prave kulture, možak, kateri bo v kratkem iz šol izpulil vso slovensko ljuliko in nacijsko trnje, se mora odobriti njegova misel, timveč, ker se je rodila tudi v drugih glavah, ki niso nacijske butice ali slovenske čepinje.

„Brencelj“ ne more si kaj, da v smislu svoje konstitucionalne stranke, dasiravno ga je doslej povsod osramotila, se poteza za nemškutarsko idejo; tedaj je njegova dolžnost, Vam dokazati, da je napadla ne le slovenske veljake, ampak tudi pristoje ljudstvo nalezljiva steklina, ki vsakega na tabor sili.

Kako pa se je trosila ta strašna bolezen po deželi?

Doslej živelo je in spančkalo ljudstvo pod gorko nemškutarsko odejo. Nemškutarska previdnost skrbela mu je za vse, varovala ga prevzetnosti vsled velikega bogastva s tem, da mu je puščala na mošni; ako ni zmogel „pauer“ plačati, so mu olajšali skrbi za kmetijstvo in mu prodali posestvo, da se ni dalje kvaril s praznim delom. Dalje pripravljene so bile za-nj jako zavarovane in trdne izbice, ječc imenovane, v katerih je grešnik bil popolnoma v zavetju in se mu ni bilo bati, da bi

kor Vaša deca, tekali v šolo z abecednikom pod pazho in s kamnitno tablico v roki? Mislite li, da so uradniki zavoljo Vaš na svetu; in ne Vi zavoljo njih? Oni so gospodje, Vi pa ste neumni kmetje, ali, kar je vse eno, butasti Slovenci, za Vas v Dežmanovem kraljestvu ni prostora.

Ne dajte se tedaj slepariti po napetih nacijskih šemah, katere so si prismodila možgane na plamenu slovenske ideje, in Vas sklicujejo na tabore. Kaj se napenjate? „Brencelj“ Vam pové iz gotovega vira, da so vsi Vaši sklepi brez uspeha, konstitucionalno društvo in Dežmanovo ministerstvo Vam ne bo potrdilo nobenega, tedaj je vse delo Vaše zastonj.

Taborska kuga je napadla celó nekatere razsvetljene možé konst. društva. Z žalostnim srcem videl je „Brencelj“ na taboru v Ševnici, kamor se je podal kot ogleduh, med poslušalci svojega doslej zvestega prijatelja gospoda Friča v viteški obleki in nekaj drugih iskrenih vojakov liberalizma, kateri niso niti protestirali niti zabavljali; „kdor pa molčí, pritrdi“, je star pregovor, tedaj je bilo med številom taboritov „brez glav“ le kach sedem konstitucionalnih, katere pa že omahujejo in

in „urtlni“, bili so čečkani v nemškem jeziku; vrh tega pa se je s tem namerjal poduk v nemščini, in ne brez uspeha; kajti besede: „tumes fich“, „farfluchter kerl“, „finfundzwanzik“ itd., katere je kmetiček vselej slišal, kedar je s kapico ali klobukom v roki prašal briča, kedar mora priti k sodnji ali kje je gospod „rešpehtar“ ali „forsteler“, so se mu slednič dobro vtisnile v trdo bučo. To je bil boljši napredek v poduku nemščine, ko sedaj, kmet je imel priložnost, učiti se nemške omike. Kak „rešpeht“ si je pridobil vsegamogočni brič, ako je s krepkim in močnim škripajočim basom breščal: „ferrrrrrfluuuuchter pauer“ in s palico „fuhtal“ po „luftu“!

In sedaj bi bilo vse te mogočnosti konec, in sicer po sklepih, katere delajo po nacijskih vešah oslepljeni kmetje! Nikakor ne! Brencelju se vije mrzel pot po bledih lica, ako prebira sklepe taborov in misli, da se bodo spolnili. Zedinjeni hočete biti vsi v eno slovensko kraljestvo! Nehvaležneži! Kam bo šel Dežman, Kasmacher in njegov pudelj? kam celo konst. društvo, kam nemškutarski profesorji, ki so dosedaj pletli tako lepe in šibke trojke za Vaše otroke in jih učili tisti jezik, kateri je edini zmožen, zveličati zabiti kmečki rod? Kam bo pobegnili drhal uradnikov, ki tako ponosno Vam dopisujejo nerazumljive razsodbe, ako zahtevate, da mora pisati in govoriti z Vami slovenski? Kakošna predznost je, da zahtevate, da se učijo uradniki v starih letih slovenščine? Bodo mar, ka-

bodo kmalu odpadle. „Brencelj“ se je neprenehoma oziral po omenjenih konst. prijateljih in čakal, da bodo vstavili pogubljive, brezpametne sklepe in krepko zavrnil stekle govornike, a zijali so in verno poslušali neumno kvasenje in še na vprašanje: „kdor ni za ta sklep, naj vzdigne roko“ se niso ganili.

Da pa Vas varuje „Brencelj“ te nevarne kuge, sklical bo tudi on tabor v smislu konstitucionalnega društva in sicer na znanem velikem prostoru v Blatni vasi. Razgovarjale se bodo sledeče točke:

1. Za omiko ljudstva se napravi v vsaki vasi podružnica konst. društva in tiskarnica „Tagblatt-a“.

2. Da se ponižajo ali čisto odpravijo kmetom davki, je pripravljeno to društvo, prevzeti vsa njihova zemljišča in poslopja.

3. V šolah se ne uč niti v slovenskem niti v nemškem, ampak v kitajskem jeziku.

4. Da nehajo pritožbe zaradi enakopravnosti jezikov v uradnih, ne bo se pisalo niti slovenski niti nemški, timveč s palico.

5. Da se Slovenci zedinijo z nemškutarji, dobí vsak ud konst. društva primerno število Slovencev, da jih polagoma sné na zelju.

Vir 23: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brencelj. 7:1,2.

Priloga Z: "Kaj je liberaluh?"

Kaj je liberaluh?

Velikokrat ste že slišali taboriti in drugi rogovileži besedo „liberaluh“, pa vendar je mogoče, da je kdo še ni razumel. Mladi in stari „Brencelj“ poznata oba prav dobro ta kačji rod, tedaj slušajte, kako Vam popiše mladič, ki je od nog do glave starec, to prečudno stvar.

Liberaluh Vam je ostudna stvar, vedno pripravljena žreti narodnjake. Ima čudno lastnost, da drugače govori, drugače misli; tedaj se mu ne sme verjeti ne trohice tega, kar govori ali obeta. Ker moli in časti „Tagblatt“, se nahaja v njegovi čepinji poseben predalček za lažnjive možgane. V lažeh je tako izurjen, da mu ga ni kosa; ako boš trdil in mu dokazal, da je dvakrat dva štiri, ti bo v obraz tulil, da je dvakrat dva ali manj ali več ko štiri; ako boš rekel, da je bilo na pr. na taboru 9000 ljudi, ti bo on vkljub dokazu trdil, da jih je bilo komaj 4000. Morda boš mislil, da ne vidi dobro, da jih je on le 4000 videl; motiš se, kajti ravno ta žival je videla lansko leto, ko je bila Ljubljana po njegovem rodu razsvetljena, na oknih po celem mestu goreče sveče, dasiravno je bilo več ko dve tretjini temnih.

Vidi se iz tega, da ima ta čudna žival dvojne očale: prve, za njega in njegov rod namenjene, kažejo vse v veliko večem številu; druge, katere natikuje na taborih, pa imajo posebno lastnost, da še polovico tega ne pokažejo, kar je v resnici videti.

Dalje je liberaluh konstitucionalen, to se pravi, nemškutar. Rodila ga je večidel mila slovenska zemlja, a zdaj je zatajil materni jezik, celó svojo vero, in postal podnožnik svojih poveljnikov. To je odpadenelec ali renegat, jako ostudna žival, ktera ne zasluži človeške podobe. Človeče brez lastne volje, brez človeške pameti je revče in podobno krokodilju.

Nahajajo pa se mrčesi tega reda posebno v Ljubljani in po celi kranjski, štajarski in koroški deželi sploh in sicer po mestih ali trgih, kjer so cesarske uradnice. Tam mučijo neumne slovenske knete s svojo nemščino in srditimi brkami, z briči, ječo in palico in z eksekucijami. Ti so po višem ukazu liberaluhi; nahaja se jih pa tudi, ki so zavoljo tega v liberaluškem šotoru, ker je njihova narava taka, da morajo zabavljati po vsi sili ali ker sovražijo kmečki rod.

Med njimi je nekaj tujcev, kateri so si nabasali trebuh s kmečkim denarjem in se pitali s kmečkimi žulji. Dežela jih ne potrebuje, več ji škodujejo, ko koristijo. Ti so pijavke dežele, največi nasprotniki naroda in sloven-

ščine, kajti ko bi dosegel slovenski jezik veljavo, ktero zasluži po pravici, bi ti možiceljni morali pobegniti iz dežele.

Ta rod je, kakor smo že omenili, jako ognjusen; smrdi že uro daleč; podoben je kroti, ki v močvirju vedno kvaka in se nsjrajši valja po mlaki, kajti čiste vode ne trpi. Vere nima nikakoršne, značaja tudi ne, boječ je, kedar je sam, za kakem grmom skrit pa zabavlja, da je groza.

Pri vsem, tem je liberaluh gostoljuben, to je, za-se tirja vse prdstosti; ako te on razžali ali vdari, ga ne smeš nazaj vdariti, ako ti on pobere blago in celo premoženje, ne smeš črhiniti besedice itd.

To je kratek popis liberaluha ljubljanskega roda. Ako kdo želi to pošast živo videti, naj se oglasi pri gosp. Dežmanu ali Kasmacherju in njegovih prijateljih.

Vir 24: Jakob, Alešovec, ur. 1869. Brencelj. :2.

Grajšinski ferboltar.

Tri sto tavžent medvedov, buzakljuna, per moj kokuš, pa nič klet! Človek bi kar iz kože skočil, ko bi vedel, da bi mogel potem nazaj v njo ali pa da dobi drugo. Tri dni sem bil na Dunaj, pa — kaj b' se jezil, k' vem, da m' tolk pomaga, koker sklepi taborov Slovincem. Če kolnem al molim, je vse eno, koker za Slovence, če prosijo al pa tirjajo.

Zakaj se jezim? Prvič zato, k' še nisem derehtar, drugič zavolj Spele, tretjič pa zato, k' so brez meče znajdli luftbalon, v katerem se nad prajzovskim glavam vozjo ldje iz Pariza ven špen-cirat. Kako bogat bi bil jest zdaj, ke b' imel eno fabrko za luftbalone! Pa človek prepozno na svet pride, polaj je pa že vse najdeno. Saj b' jest tud kej znajdel, če b' mi kdo pokazal.

Cudno pa je res, per moj kokuš, koko so ldje kunštni ratat! Koko je šo to, da Prajzi niso na to peršli, da b' namest oblegvat Pariz, kar po luftbalonih noter planli! Na to vižo bi bila vojska preo končana in b' ne postrelili tolk purfla, ki košta milijone. Tud b' ne blo treba ajzen-ponov in mostov, armade b' kar po luft letale. — Sej pravim ja, prajzovski generali imajo tolk v glav, koker očetje našga gemajndesrata. Ke b' bil jest komendant, b' bli že zdavnej v Paris fruštka. Namest kanonov luftbalone, pa je vojska per kraj. Svet je sam uržah, da vse napak gró, k' take može, koker sem jest pa gosp. Lašan, razaj stav, da niso generali ali pa štatholtarji.

Saj veste kdo je gospod Lašan, saj ste ga že enkrat vidli v „Brenceljnu“ s tistim instrumentam, k' se mu prav „gavlotina“ in k je zato, da so ldje hitrej spravljajo na gun svet. Namalan je bil sicer brez glave — menda naj bi bil pokazal, da človek tud lahko brez glave žvi — pa Lašan jo vendar le ima al vsaj usta, k' jih je zadnjič v konstantinopelskem društvu, v katerem so sami nemšku-tarji, toko raztezal in jezik nugal nad kranjskim lantogam. Kder je pes lačen, pa cvil', ke b' imel Slovenc tud ordne al pa štatholtarje, b' se mu kaj tacga potalal, pa b' mož molčal kot..... Nak, gmej pa ne bom, če no, pridem Levstki v roke, k' je rekel, da smo vsi Slovenci gmej

ldje, neumni in pa preleni, da b' kaj mislil, zato pa kar kvakamo za prvaki. Saj b' mš to kam namalal, ja že tak; toko namalan pa nočem na nobeno vižo bit, koker je bil Zarnik. Zato naj mu nobeden ne pové, da sem čez njega šimfal.

Raj pa vendar-le vidim, da me Levstik graja, koker da b' me gosp. Lašan hvalil, per mej Dunaj, tri sto tavžent medvedov, per moj kokuš, pa nič klet!

Za novo leto

voši „Brancelj“ vsem svojim bralcem, tudi onim, kateri ga zastoj baró, da se vse spolni, kar si sami želó. Zlasti pa voši;

Avstrijskemu ministerstvu, ne kakor gospod Lašan, giljotine, timveč prav trdno brezovo metlo, s katero naj pometa vse smeti, mrčese in golazen, která se je vgnjezdila v osrčje Avstrije. Posebno v Ljubljani, bi ta metla imela mnogo opraviti, ker že davno ni bilo pometeno.

Liberaluhom, nemčurjem, sleparjem, renegatom in drugim dihurjem v slovenskih gnjezdih veliko zrkalo, v katerem bi videli sami sebe od las do podplatov.

„Feuerwehri“ prav dobro vinsko leto in drugo pivarico, furnarjem, da bi zdajna c. k. deželna sodnija živela še mnogo let, in konšt. društvu visoka žita, da bo veliko slame.

Gosp. Schönwetteru v Celji pa nožnice ali „futral“ za nos, kterega je nedavno iz Gradca po uradnem potu prejel, in pa dobro pratiko, v kateri je zaznamovan čas, ki je najbolj ugoden za popotovanje.

Nemčurskim uradnikom sploh srečno pot, kedar gredo iz dežele.

Slovincem velikansko vrv, s katero naj bi se zvezali, da bi ne zamogli narazen in bi se morali skup držati.

Sebi slednjič toliko naročnikov, kolikor je po leti branceljnov, a vsakemu mošnjo v roko, da plača.

Staremu letu 1874.

za Slaga

Dolgo v miru smo živeli
Mi Slovenci, bratje vsi,
Vsi smo eno pesem peli,
Eno pot vsi isto šli.
Vsi le dva smo prej črtili,
Njune sile se branili,
Ki nam skačeta za vrát —
Ta nemčur sta, laški škrtat.
NE TRAGARU

Pa prišlo pred taho leto,
Ki je ko sovražnik zvit
Razdelvojilo našo četo.
Sloge vzelo lep ji svet.
Ti si mlad, si „liberalce“!
Ti pa star, si „klerikalece“!
Ták se čulo ob obeh
Prav sovražnih si straneh.

Je nemčur veselja vriskal,
Ko domač se boj pričel.
In lahon si trebuh stiskal,
Kviško skakal je vesel.
„Dok moči še kaj imajo,
Naj med sabo se končajo;

Slednjič jih bom jaz pobral.“
Tak nemčur, lahon je djal.

To naredil tvoj je prednik,
Ki med nas prepir sejal;
Ti pa, ti, njegov naslednik,
Ti naprej si mu orál.
Ti razširil si razpoko,
Šel sovražniku na róko.
Da je zmagoval povsod
Tujca nam nasprotni rod.

Bili smo sramotne bitve
Razkosani v stranki dvé;
Kadar bile so volitve
Voljen bil je tujec le
Tak dospeli do propada.
Zginila nam zmage nada.
Lah, nemčur ošabno stal.
Na vsa usta se smejal.

Tebi vse to bilo znano,
Videlo si naš propad,
Videlo si, ko v Ljubljano

Vgnjezdil se nemčurski gad.
Vendar si to borbo stráстно
Vstavilo pred smrtjo lástno —
Zdaj še le, ko skrajni čas,
Da je sloga spet pri nas.

Blizo smrti se navadno
Svojih grehov vsak kesá;
Pa težkó, da uro zadnjo
Vse krivice poravna.
Ti se tudi smrti bližáš,
Se zediniti podvizaš
One, ktere prednik tvoj
Spravil v boj je med seboj.

In zato boš ti v spominu
Vedno, starček, nam ostal;
Kazal si Slovence sinu,
Kar poprej še ni spoznal:
Če Slovenci nismo složni,
Bomo kmalu vsi podložni
Tujca peti: „star“ in „mlad“
Služil bode, rad — nerad.

„Brencelj.“

Vir 27: Jakob, Alešovec, ur. 1874. Brencelj. 13,14,15:1.

Iz Olimpa.

Dragi mi „Brencelj“!

Naselba naših rojakov in narodnjakov tu gori postaja čedalje širja. Zopet smo dobili novega tovariša, kakor Ti bo znano, Matevža, ki je bil nekdanj Tvoj instruktor. Nekega večera, ko smo se že vsi odpravljali iz naše čitalnice domu spat, se odpro vrata in kdo stopi noter? Matevž! Vsi ga pozdravimo, mu podajamo roke in si naročimo pri Kamu, ki je, kakor sem Ti že pisal, naš krčmar, vsak še en polič boljšega Matevžu na čast. Bil je še malo vtrujen po dolgi poti, o vendar vesel.

„Hvala Bogu,“ je rekel, malo si oddahnil, „hvala Bogu, da sem enkrat tu! Če bi bil ozdravil, bi me bili tako kam v Bukovino poslali. Kje je Auersperg, da se malo pomeniva?“ prša in se obrne po sobi.

„I, ali ga nisi videl pred vrati,“ odgovori Mos, „kjer na tisti umazani plahti leži?“

„Nekaj sem videl tam, res, pa nisem mislil, da je to Auersperg, sicer bi ga bil že tam malo za lase prijel — le da bi ga bil pozdravil.“

„Predsedniku res ni podoben, v Ljubljani je pač na mehkejšem ležal,“ odgovori Kam, ki je Matevžu sam prvi

polček prinesel, „tudi je včasih lačen in prav hvaležno pozoblje, če mu mi kake ostanke pošljemo. Na zemlji je bil malo preveč razvajen, zato mu je zelo težko zdaj, ko je vse ravno narobe.“

Matevž, dobra duša, kakor je bil zmiraj, pravi: „No Kam, daj mu malo večje na moj račun in reci mu, da mu jo pošlje tisti poštni Matevž, katerega je hotel, dokler sta bila oba na zemlji, poslati v prognanstvo. Reci mu, da nisem nič jezen na-nj!“

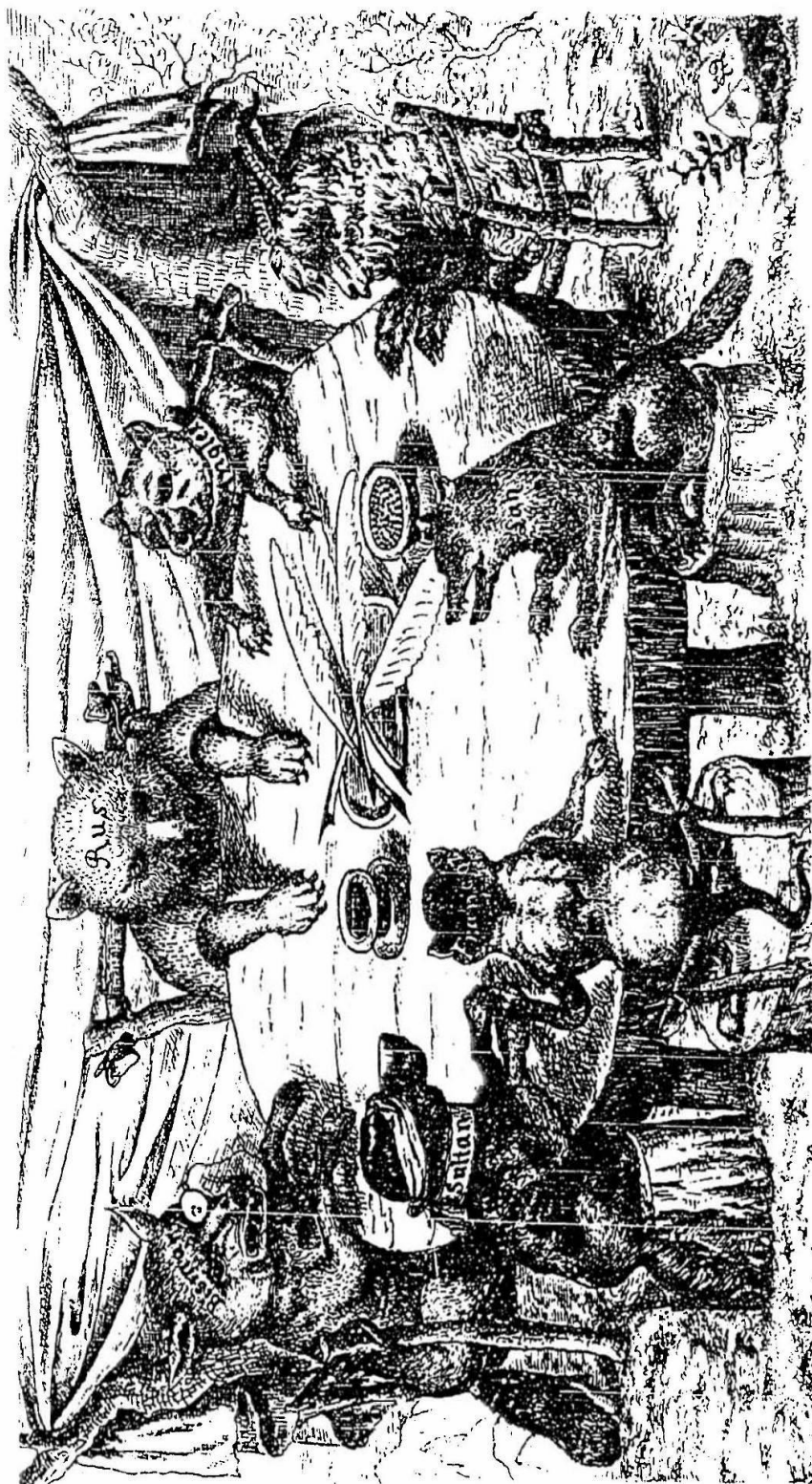
Kam odide in stori, kar mu je bilo naročeno. Mi pa, veseli, da imamo že zdaj tri narodne poštarje, smo vsi skup eno zapeli, potem je pridružil se še Toman in tako smo eno boljšega ruknili. Občna veselost je privabila Vodnika, Preširna, celo Lesarja, barona Coiza, Vončina in še nekaj drugih k naši mizi, tako da smo jo morali raztegniti. Tu smo sedeli tako dolgo veseli, da je prišel sv. Peter s svojim ključem in rekel, da mora zapreti, ker je za ponočni mir odgovoren. Na to smo šli in spremili Matevža do njegovega stanovanju, ktero mu je Mos že prej preskrbel. Domu pridši sem jaz hitel pisati Ti, kar se je zgodilo. Pri priliki boš že še kaj zvedel, za zdaj naj Ti le povem, da smo tudi tu gori neznano veseli da sta „stari,“ „mladi“ neha li biti in postali zopet vsi Slovenci, kakor mi tu gori. Kedar bo ta sprava dovršena, bomo mi napravili veliko pojedino. Toman je obljubil, da bo šampanjca on plačal. Le glejte, da pri volitvah za kupčijsko zbornico poskate nemškutarje!

Da si mi zdrav!

Zu SAGG
Tvoj
Miroslav.

Priloga AČ: Karikatura o razprtijah med velesilami

Evropejski kongres.

Kteri izmed te gospóde bo li znagal? Čegava bo obveljala? Kteri je najmočnejši?

Vir 29: Jakob, Alešovec, ur. 1878. Brencelj. 11:4.

Andraž in „Brencelj“.

(Političen pogovor.)

Andraž. Dragi „Brencelj“! Jaz sem v velikih stiskah.
„Brencelj.“ Zdaj, ko si 60 milijonov dobil? Tega ti jaz ne verjamem.

Andraž. Vidiš, to je tako. Jaz bi rad zasedel Bosno.

„Brencelj.“ Tedaj zasedi jo, saj imaš denarja dovolj.

Andraž. Pa bi je tudi ne zasedel rad.

„Brencelj.“ No, je pa ne zasedi, saj je ne potrebujes.

Andraž. To oboje jaz sam vem, ali svetuj mi ti pravo. Naj ti tedaj razložim svojo zadrego.

„Brencelj.“ Dobro! Le govori, te bom poslušal.

Andraž. Vidiš za Avstrijo bi bilo dobro, če bi pridobila Bosno. Z njo se odškoduje za zgubo laške zemlje l. 1866 in postane močnejša nasproti unanjam sovražnikom.

„Brencelj.“ Tedaj le biti zasedi jo!

Andraž. Ali Mažarji je ne marajo. Za Mažarako bi bila pridobitev te dežele škodljiva. V Bosni bivajo namreč Slovani, Mažarji se pa slovanskega plemena bojé, ker bi njihova moč potem opešala.

„Brencelj.“ Če je taka, je pa ne zasedi.

Andraž. Kaj bo pa potem rekel svet, kaj bodo rekli tisti, ki bi radi pomnožili in okrepčali Avstrijo, če vsak kaj dobi od razpadle Turčije, le najbližnja sosednja Avstrija nič? Ali bomo mi le gledali, kako si drugi kos za kosom trgajo od nje, sami se pa obrisali pod nosom? To ne gre!

„Brencelj.“ Prava je troja, zato le biti v Bosno.

Andraž. Teda kaj bi s tem dosegli? Pridobili bi deželo, vso razdruženo, ki bi vedé let nič ne nosla, ampak nas le veliko stala. Mi pa potrebujemo dohodke za lastne potrebe, za druge nam nič ne ostaja.

„Brencelj.“ Res je taka, če premalo imamo. Tedaj ne misli vedé na Bosno.

Andraž. Kaj bi pa potem rekli Rusija in Nemčija? Rusija je zdaj napravila red na Turškem, osvobodila kristjane v Bulgariji in tudi Srbe in Črnogorce popolnoma odtrgala od Carigrada. Nemčija [?] je pomagala s tem,

da je stala na straži, ko se je vse to godilo, da ni nihče prišel je motit. Gotovo tedaj obe pričakujete od mene, da bom dokončal delo in odrešil tudi Bosno in Hercegovino. Če se tega ne lotim, se utegnem zameriti obema in po vrhu še Laški. Taka zamera bi bila pa nevarna, to spoznaš tudi ti, „Brencelj“.

„Brencelj.“ Kaj pa, da nevarna! Tedaj le brž v Bosno!

Andraž. Ali — — saj veš, kakí so moji Mažarji. Enkrat že sem prišel po njih tako daleč, da bi bil obešen, če bi me bili dobili. Ti čisto nič ne marajo za Ruso, so ne bojé njegove zamere in — —

„Brencelj.“ No, če se na svoje Mažarje smeš tako trdno zanesti, pusti Bosno pri miru.

Andraž. To bi bilo meni najljubše, pa kaki utegnejo biti nasledki? Reciva, da pridejo vsi nad nas — Rus, Nemeo in Lah — ali bodo potem moji Mažarji in tisti, ki z njimi držé, v stanju, braniti Avstrijo?

„Brencelj.“ Jaz bi stavil glavo, da ne. Tedaj bi bilo dobro in pametno, da bi si zdaj pridobili Bosno in Hercegovino.

Andraž. Dobro in pametno bi že bilo, če bi v teh deželah bival mažarsk narod. Jaz sem Mažar po duhu in telesu —

„Brencelj.“ Tedaj ti ne kaže vzeti Bosne in Hercegovine.

Andraž. Pa sem tudi najviši minister Avstrije in ne bi smel služiti samo Mažarjem. Po tem vidiš, v kaki zadregi sem, čepravno imam zdaj 60 milijonov v žepu. Kaj mi svetuješ?

„Brencelj.“ Tebi je težko svetovati. Vendar ti svetujem oro pametno, edino, ki reši tebe in morda celo Avstrijo iz zadreg.

Andraž. In ta je?

„Brencelj.“ Poberi kopita prej ko moreš in prepusti svoje stalo bistrejšim možem.

Grof Taaffe, pokaži rogé!

Auersperg, Lasser sta pač
Predolgo imela krmilo;
Se Avstriji slabo godilo,
Postal marsikdo je berač.
Cesarstvo zelo oslabilo,
Bogastvo dežel bolelo,
Uboštvo drži se starov,
Pri tem smo pa polni dolgov.
Zdaj treba bo bistro glavé:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

Za kmeta je davek prehud,
Vojaška ga tare še puška,
Obrtni stan nima zasluzka,
Za druge njegov je le trud.
Država le več še potrosi,
Ko ljudstvo jej davka nanosi.
Vravnati ta slabi račun
Napeti bo drugih še strun,
Stopiti trdó na nogé:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

V cesarstvu veliko jih je,
Ki hujskajo národ na národ,
Ti gadjí hudobni so zárod,
Ki le ob prepiru živé,
Ki kujejo vedno naklepe,
Da polnijo svoje si žepe.
Z obraza tem krinko grdó,
Da svet jih ceniti znal bo!
Res skrajni jo čas za to že:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

V državi je velik nered,
Preveč je uvednih voznikov,
Preplačanih viših vradnikov.
Požrešnih preveč drugih čed.
Preveč se povsod le pisari,
Poseda, čenčá, komisári
Preveč nepotrebnih je glav,
Tu treba velikih poprav.
Ne šparaj tu svoje metlé:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

Nasprotnik je zgubil vojskó,
Pravičnim pač bila je zmaga,
Pregnali so hudega vraga, —
A vendar še ni ob glavó;
Zdaj nemške vstaube in jude,
Slovanom sovražnike hude,
In drugih sagrizenih roj
Nabira zopét za nov boj.
Tem stopi krepko na peté:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

Ko Ti si mister nipoštal,
Veselo je vsakdo izdihnil: —
„Zdaj veter nam drug bo pač pihnil.“
Ti geslo po svetu si dal:
„Med národi mir bodi, sprava, —
To Avstrije nova ustava.“
Pravičen Ti vsak to verjel, —
A kdaj bodeš delo pričel?
Vsi pravi Avstrijci želé:
Grof Taaffe, pokaži rogé!

Najtežje pa čaka Slován,
Navajen do zdaj le krivice,
Da kažeš pravico mu lice,
Obrnež prijazno mu stran.
Naj z Dunaja vedno te lije!

Naj solnce nam tudi zasije!
To, upamo, zgodi se res,
Le drugih preveč dni ne vmes!
Slovani že željno kričé:
„Grof Taaffe, pokaži rogé!“

„Brencelj.“

Hrvatom bratom,

ki so nas prišli obiskat o sv. Petru.

Pozdrav Ti srčen, dragi brat,
Ko Ti ma prideš obiskat
V slovensko sèm Ljubljano.
Poznava se že dolgo res,
Ker ni nobene meje vmes
Med tabo in med mano.
A vendar razdeljena sva
Politično na dela dva:
Madjara imaš Ti na glavi,
A Nemec mene zmir še davi.

Enaka nama v žilah kri,
Enako jezik govori,
Zavést nama enaka;
Svobodo ljubiva obá,
Kdor náju količkaj pozná,
Ta ve, da sva junaka;
Zasluziva res boljši stan,
Ko po osodi nama dan;
Posebne treba ni potice,
Zahtevava si le pravice.

Ponosen „Sokol“ Troj je tič,
Čeravno skoro še mladič,
So vendar čili udi.
Le krepko dalje se razvi,
Saj v Tebi teče prava kri,

Oba sva, skupno se boréč,
Okusila dost turški meč,
In bila brez pomoči!
Na naju prvi bil navál,
Kder Turek se na rop podál,
So bili boji vroči;
A trdna je prestala kost
Orožja turškega ostrost.
Zdaj zadnjič sva se z njim borila:
Ob tla je vsa njegova sila.

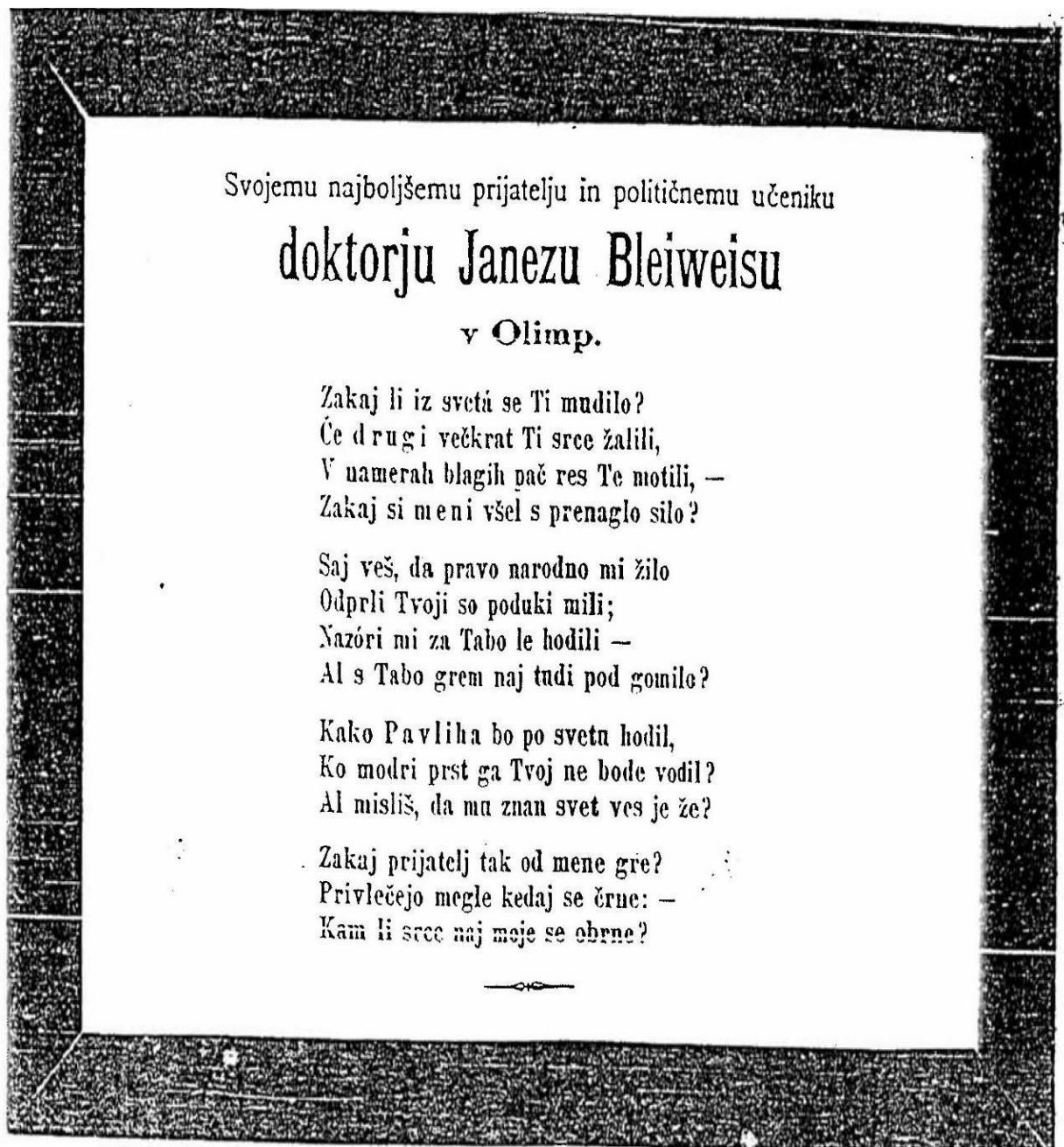
Kak dolgo je že jez močán
Divjakom bil Hrvat, Slován —
Iz Azijo rohnečim!
Oh drage koliko krvi
Za druge smo prelili mi —
Pač s srcem krvavečim!
A kako hvalo svet nam dal?
Nas v hude spone je vkovál,
Da bili smo — ne narod — čeda
In sreča družih — naša beda.

Sovražnik naju je pestil,
Da bi pod nogo naj' dobil,
Mogočno naju tlačil;
Je jezik nama drag jemal,
A svoj'ga tujega dajal,
Pravice nama slačil.
Nasledek tega bil je ta,
Da sva spoznala se obá,
Sovražniku na hudo jezo
Sklenila trdno, — bratsko zvezo.

Stojiva zdaj pogumnih lic
Boréč s sovražnikom se vstrie,
Obema sebi v slavo;
Orožje nama svitli meč,
A tudi jeklo, če grozéč
Sovrag bo spenjal glavo.
Saj nama v glavi bister um,
Moč v dlanu, v srcu pak pogum.
Oboje posvečeno bodi
Miléjši naroda osódi.

K razvoju narod budi.
Brat „Sokol“, Ti planjave sin,
Si naših videl kinč planin;
Zdaj nesi sabo dol v Hrvatsko
I našo pesem — pesem bratsko!

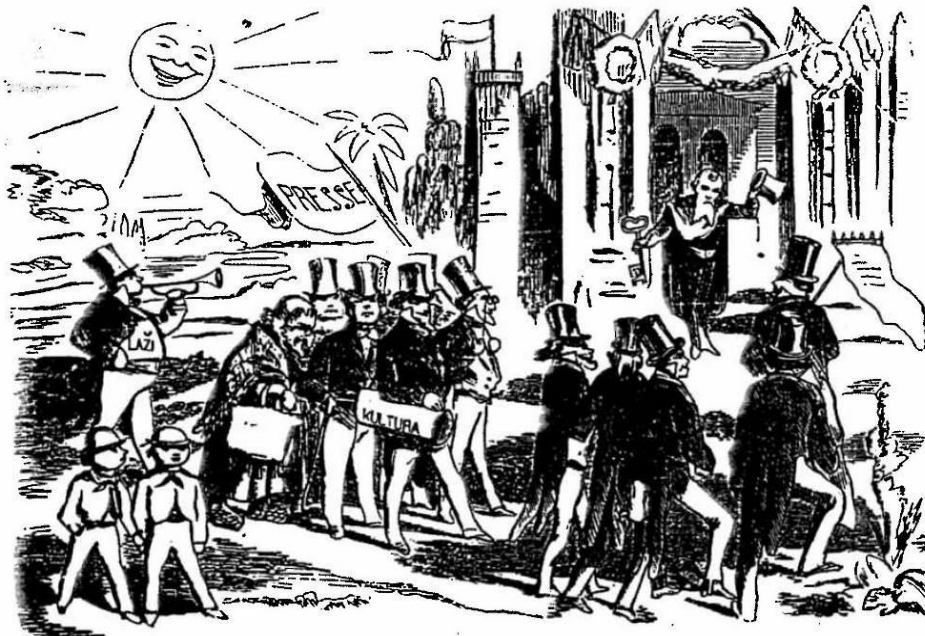
„Brencelj“!

Vir 33: Jakob, Alešovec, ur. 1881. Brencelj. 11:1.

Kako je bilo pred 10 leti na Slovenskem.

Za nemškutarje nebesa, –

za Slovence pa pekel.

Vir 34: Jakob, Alešovec, ur. 1883. Brencelj. 11:4.

Pavliha.

Nič pravega veselja ni doma pri nas, le prepir in pa še kak! Po kmetih to dela „šnops“ ali pa slabo vino, po mestih pa razen tega še tista politika. Toda prosim, — jaz ne vem, če je vsakemu izmed vas znano, kaj je politika. Poslušajte toraj, da vam jo razložim prav po domače, kolikor je namreč umem jaz, ki sem že toliko hodil po svetu.

Politika je nekaj, kar zna vsak in nobeden, kar zida, vztrazuje dežele in kraljestva, pa jih tudi razdira. Ne uči se toliko, marveč se že na svet prinese. Malo

otročje jo že uganja, ker tako dolgo joka in upije, da dobi, česar želi. Uganja jo potem deček in fant, če že hodi v šolo ali ne, posebno ko začne gledati za dekleti; še bolj pa jo uganjajo dekleta, ko si moža iščejo, največ pa ženske sploh in to prav do zadnjega zdihljeja. Odkritosrčna je ta politika redko kedaj, ker ji je glavni kamen, razkrivati slabosti drugih, svoje pa prikrivati. Čvrtno tako tudi kazati svoje dobre lastnosti, druge pa temniti in v senco staviti. Taka politika je večidel osebna, ker pri oskodoranju drugih išče svojega dobička; le če namen spodleti, utegne postati maščevalna in hudobna, nji je načelo: „če ne jaz, pa nobeden, naj pogine svet.“ Podobna ji je tudi nevoščljiva politika, kakor je bila politika dveh, ki sta se skregala za klobaso ter jo potem vrgla psu, da je le nobeden izmed nju ni jedel.

Prava, to je državna in strankarska politika ima vsega tega nekaj v sebi, toraj je še bolj zmedena in obzirna. Odkritosrčna ni skoro nikoli, tudi hodi vedno po mačjih nogah. To se največkrat pokaže pri ljudeh, ki se panjajo za poslance; brz ko so izvoljeni, pokažejo potem svoje krempeljčke in blagor volicev jim je deveta briga. Obširuje o tem se utegne podučiti vsak v naši najnovejši zgodovini.

Večkrat je pa ta politika zelo nevhvaležna reč, posebno če se jo lotijo ljudje, ki je ne umejo ali jo umejo narobe. Ako se tako više politike poprime kmetovalec, rokodelce, delavec, trgovec ali obrtnik, mu gre čimalu vse narobe in prej ali pozneje pride na kant in še celo ob zdravje. Politika taka je nekaj, kar greni in kazi vsako jed in pijačo, krati spanje, moti veselje, razdira prijateljstvo in dela sovraštvo, kali mir v družbah in družinah, buji jezo in stori še marsikaj, kar bi se brez nje ne zgodilo. Najhuje je pa, če se je poprimejo ženske, ker potem v hiši nobena jed ni dobra, nobena obleka čudna in cela prahu in smeti pa povsod preveč.

Posebno čudna je pa politika spravljalivosti, ker se je poprimejo večidel ljudje, ki razmere poznajo toliko, kolikor naši zvezdogledi prebivalce v mesecu, ali

pa taki, ki drugim na ljubo in sebi na korist zataj svoje pravo mnenje in hoté potem združiti belo s črnim ogenj z vodo. Naradno začno to tako, da pozornost, tje oči in ušesa drugih obračajo kam, kjer je videti, slati ali vsaj pričakovati kaj novega, po njihovih misli za obe stranki dobrega. Te vrste politika imenuje s tudi elastična ali raztegljiva, to je nasprotna stalni trdni.

Omeniti bi bilo še vladne politike, kakoršna j zdaj gledé Slovanov in Slovencev; toda o tej reči ni govoriti, še celo meni ne, akoravno mi služi čudodelna marelja. Lajše in varneje govoriti je o kljubovalni politiki, ktera ni z ničemer zadovoljna. Te so se loti zagrizeni nemci in slovanski odpadniki, v Ljubljani p tudi še nekteri drugi, katerim deželni predsednik ni p volji. No, kar se tiče teh, bom povedal, kaj je rekel star Miklavž, ki ima samo zdravo pamet, družega mu p vsega manjka. Rekel je: „Jaz imam rajši prazno obljubo kakor pa palico po plečéh.“ In res je bolje tisti, ki n da ali ne more dati, kar je obljubil ali česar od njega upaš, kakor tisti, ki pride nád-te s palico in bičem. Mi slim, da me razumite in s tem tudi našo politiko kljubovanja.

Jaz sem o deževnih daevih, ko še moja marela ni marala nikamer čez kap, to reč še nekoliko nadrobneje premišljeval in prišel do prepričanja, da je najbolje, ako clovek nima prav nobene politike. Mehka mu je vsaka postelja, diši in tekne mu vsaka jed in pijača, prijete mu je skoro vsaka družba, razburjen ne more biti skoro ljudje ga nimajo v zobéh, svojega dela ne zanemarlja, večidel praznim, neplodnim besedovanjem, svojih dni si ne greni in ne krajša si ur svojega življenja, svoje oko in uho ima lahko odprto za kaj koristneiega in tudi ne bo slišal lahko besede: „ta je norec!“

To so moje misli o politiki. Politika pač mora bit kakor vsako drugo zlo, ali gorje onemu, ki se je loti brez potrebe, brez uma zánjo! Še huje gorje ali marveč prokletstvo pa tistemu, ki jo rabi za svoje samopašne sebične namene. Prave sreče na tem svetu že nima, kaj pa na onem svetu, to zve po smrti sam.

„Ti vrazji Pavliha“ — bo morda kdo rekel — „kaj pa ti? Ali ti ne uganjaš tudi politike? Ali nas zdiš strahši z njo le zato, ker bi jo rad uganjal samo ti?“

Ne, prijatelj, ki to misliš. Uganjaj ti svojo politiko še dalje, kakor ti drago, tudi jaz jo bom. Saj veš, da če je kdo česa navajen, tega ne pusti, če prav vidi pred sabo smrt s svojo koso.

Dosti! Kakor vidite, danes nisem povedal nič posebnega. Saj je pa tudi deževalo po vsem svetu, da clovek še celo z mojo marelo ni mogel nikamer. Zdaj se jo nekoliko razvedrilo, drugič vam bom povedal kaj drugega in morda bolj veselega, ker zdaj sem si že namazal čevlje in nabrusil pete za daljšo pot. Kam bom šel in od kod se bom vrnil, zvedeli boste prihodnjic.

Po nosu ena.

Uradnik, kateri je pa bolj pečal se s sesanjem nemčurske kulture po slovenski zemlji, kakor s svojo službo, pride v neko faro nabirat podpisev zoper vpeljavo slovenskega jezika v šole. Pokliče toraj boljše kmete in jih blizo tako-le nagovori:

„Nekaj prismojencev — imenujejo se Slovenci — si je vteplo v glavo misel, da bi se namestu zdajnih nemških šol napravile čisto slovenske, v katerih se kmečki otrok ne uči nič drugega, kakor to, kar že doma sliši. Dozdaj ste pošiljali svoje otroke v šolo zato, da so se kaj nemškega naučili, kaj ne? Če se vpelje nova postava, pa tega ne bo. Vaša šola je najstarejša v tem okraji, vem, da ste vsi že v njo hodili, kar, vas je tukaj.

Kmetje pritrdijo in nemčur nadaljuje:

„No glejte, vsi ste hodili v šolo, zato mi ni treba razlagati vam, kaj je nemška, kaj slovenska šola. — Tukaj imam polo, toraj podpišite jo vsi. To je namreč pritožba do ministerstva zoper vpeljavo slovenskega jezika v šole“.

Po teh besedah razprostre polo ter pripravi črnilo in pero.

Ko vidi, da se kmetje za ušesi praskajo in se nobeden ne pripravlja, da bi podpisal, se zadere vnovič:

„No, čemu se obotavljate? Saj je od vas vsak več let v nemški šoli hlače trgal, toraj bo že vedel, kakošna je. Ali ne bote podpisali?“

Na to stopi eden izmed njih iz vrste in pravi:

„Gospod, podpisali bi že, toda — —“

„No, no, se mar koga bojite? Morda fajmoštra?“

„O ne, gospod“, odgovori kmet, „gospod fajmošter so prav dober gospod — —“

„Ali morda Slovencev?“

„Še manj, gospod. Pa vendar ne moremo podpisati“.

„Zakaj ne? Govorite!“ se zadere uradnik.

„I, no, zato — ker ne zna ne eden od nas pisati“.

Nabiravec podpisov strmi, ko pa vidi, da se mu jamejo vsi v pest smejati, pobere polo, črnilo in pero in potem še samega sebe, ter odide. V ta kraj ga potem ni bilo več podpisov nabirat za nemške šole.

Nemške šole so vendar-le za nekaj dobre, namreč, da kmetje potem ne morejo podpisovati nemčurskih protestov in prošenj.

Pri ministru nauka. †

Minster. Kaj bi radi, mož?

Slovenec. Prišel sem prosit, da bi se mi dovolila narodna šola, kjer se uči v maternem jeziku. Glejte, gospod, po vsem svetu, na Francoskem, Španjskem, Angleškem, Laškem, povsod se podučuje v maternem jeziku, le pri nas se nam nastavljajo povsod nemčurski šolski nadzorniki, ktere naš materni jezik skli.

Minister. Vi ste toraj Slovenec?

Slovenec. Jaz še, a moji otroci —

Minister. Dobro! Ker poznate svet, kakor je videti iz Vašega govora, bote tudi vedeli, da se v nobeni onih dežel, o kterih ste govorili, ne uči v slovenskem jeziku.

Slovenec. Res da ne —

Minister. Vidite? Zakaj bi Vi morali kaj posebnega imeti? Kedar bo, zapomnite si to! — po Francoskem, Laškem, Angleškem, Španjskem vpeljan slovenski jezik v šole, takrat bo tudi pri Vas. Razumite? Na nadlegujte me dalje!

Pregled tistih 114 „nemcev“ z 203 otroci.,
ki zahtevajo od mesta ljubljanskega posebno nemško šolo za
svoje otroke.

Slišalo se je, da je 114 „nemških“ starišev, ki imajo za šolo sposobne otroke, vložilo do kranjskega deželnega šolskega sveta prošnjo, naj za njihovih 203 otrok napravi posebno šolo, v kateri bo veljalo načelo „niks kraneriš, niks slobeniš.“

„Brencelj“, radovedna in sitna muha, kakor je, pogledal je pri teh „nemcih“ skoz špranjo in našel tako:

Pravih nemcev, ki ne znajo drugzega ko nemški —	10
Nemcev, katerih otroci ne umejo prav nič slovenski	6
Nemcev, katerih žene govoré le kuheltajč — — —	32
Nemcev, kateri do 10. leta niso nič nemški znali	30
Nemcev, katerih stariši ne umejo besede nemški —	12
Čelov, katerih stariši niso znali nemški — — —	10
Lahov in družih ponemčenih — — — — — — —	14

Skupaj toraj ravno 114

Opomniti je pa še to, da izmed 203 otrok, za ktere hočejo nemško šolo imeti, jih je le 30, ki ne umejo slovenski, 70 jih je, ki znajo toliko nemški, da bi si za silo jesti izprosili, vsi drugi pa govoré „ljublansko špraho“, ki je bila prej tako krasna, zdaj pa se je začela že zgubljati, kar so jo kuharice in hlapci popustili; govoré jo le še nekteri „tajčkrajnarji“ in „tajčkrajnarce“ pa par deželne sodnije svetovalcev itd.

Vir 38: Jakob, Alešovec, ur. 1884. Brencelj. 4:5.

Priloga Novemu „Brenceljnu“ št. 1 (10) 1884.

Krišpin Krišpovič.

129

izviti iz rok nemškutarjev, ktere ga imajo zdaj popolnem objetega.

Je li, nganil sem Vašo misel! Toda, gospóda moja, vsaka reč ima dvojno stran in ni je tako slabe, da bi se ne dala zagovarjati. Zato dovolite mi, da vso to zadevo pojasnim z razlogi, ki Vas bodo postavili na stališče, s kterega se vidi jasneje in potem sodi mileje, pravičnejše. Prosim toraj potrpljenja in pozora!

Res je, gospóda moja, da je ljubljanska hranilnica s sklepom, da se napravi nemška šola štirih razredov v Ljubljani, prestopila svoje meje in vkrenila na strankarsko, nemškutarsko ali ponemčevalno pot; res je, da z zidanjem stanovanj ali hišic namerava polagoma napraviti naselbino nemških ali vsaj nemškutarskih delavcev, kteri bi se dali rabiti za nemčurske namene; res je, da je denar, s kterim hoče hranilnice vodstvo napraviti vse to, namenjen in odločen za varnost vložnega denarja in kar ga je odveč, za podpiranje občno koristnih deželnih naprav, ne pa za pospeševanje nemškutarije na Kranjskem; res je slednjič, da se je zaloga hranilnice nakupičila skoro samo iz slovenskih grošev — ker Kočevarji imajo doma svojo hranilnico — in če bi hranilnica kranjska že na vsak način hotela zidati kako šolo, naj bi zidala tako potrebno slovensko vsenčilišče, kterega se nimamo in ga bodemo dobili morda takrat, kedar dobimo „Narodni dom“, česar pa menda ne bomo čakali mi, kar nas je zdaj živih; če pa do vsenčilišča nima veselja, zidala naj bi vsaj „Narodni dom“.

Vse to je res, ali gospóda moja! Premislite, kdo ima v svetu kranjske hranilnice vajeti v rokah? Dr. Schrey in dr. Suppppnnn. Kaj pomenite ti imeni? Najzagrizenejše nemčnrstvo, najstrastnejše sovraštvo do vsega, kar količkaj po slovensčini diši ali po ujunem okusu: smrdi. Ali moreta toraj delati zoper svojo naravo, svoj nagón? In to vzlasti še, ker imata v odboru tovaršev

nič manj zagrizenih? Jaz mislim, da ne, in tudi Vi, gospóda, bote temu pritrčili.

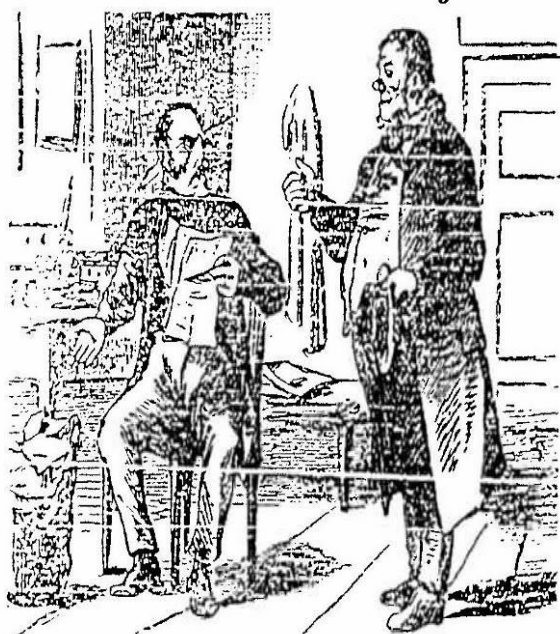
Pa še nekaj, gospóda moja, morate vzeti v pretres in tega ste Vi sami krivi, ne zamerite! Ni še dolgo, kar so imeli ti možje v rokah vse slovenske trdnjave: kupčijsko zbornico, deželni zbor, deželni odbor in še ljubljanski „rotovž“. Zakaj ste jih pregnali iz vseh teh trdnjav? Če bi jih še imeli, bi ne bilo treba hranilnice, ampak nemško šolo in stanovanja za delavce bi lahko zidalo mesto ali dežela. Zdaj so pa potisnjeni v zadnjo trdnjavo in to je kranjska hranilnica; v tej se morajo braniti in nabirati novih brambovcev za svojo reč z vso silo, če tudi s tujimi pripomočki, to razume vsak, kdor vé, da se vsaka še tako mala in grda stvar bori za svoj obstanek. Komur voda v grlo teče, gospóda moja, stegne roko po brnu ali veji, naj bo drevo njegovo ali ne. In našim nemčurjem teče voda v grlo, saj to sami pravijo, če prav drugi tega ne vidijo.

Iz ravno teh razlogov, gospóda, je popolnem razumljivo tudi, zakaj hočejo narediti hiše za delavce. To ima biti gnezdo, kjer bi se po tujcih in domačih odpadnikih polagoma izlegal nemški materijal, ki bi se posebno dobro dal rabiti pri raznih volitvah, slovesnostih itd., otroci pa bi bili zopet dober materijal ali dobro blago za nameravano nemško šolo, kajti čemu hlev, če krave ni? V Ljubljani bi z vso silo ne mogli spraviti toliko res nemških otrok skup, da bi le en sam razred pičlo napolnil. Če že toraj hočejo napraviti nemško šolo, morajo skrbeti tudi za potrebno število nemških otrok, toraj je tudi sklep za zidanje delavskih stanovanj s tem popolnem opravičen.

Ti razlogi, gospóda, postavijo Vas brž na stališče, s kterega se Vam ta zadeva vidi vsa v drugačnem svitu, in spoznali bote, da hranilnica po današnji svoji sestavi ne more drugače ravnati in sklepati, kakor je. To pomislite in prepričan sem, da bote hranilnico gori navedene obtožbe sijajno oprostili.

Jaz sem govoril, gospóda, sodite pa Vi!

Slovenščina v uradnji.

Uradnik. Čemu pa že zopet Oni v kancelijo pridejo? Saj niso bili forladani!

Župan. Bom prosil, gospod predstojnik, da se mi ta-le dopis v slovenskem, meni bolj razumljivem jeziku pošlje.

Uradnik. Oho! So bili pa že tudi Oni na taboru, kjer so slovenski švindlarji puntarsko govore držali.

Župan. Prosim, gospod predstojnik, jaz se opiram na postavbo, ktera v §. 19. veli uradnijam, slovenskemu ljudstvu le slovenske dopise pošiljati in slovenske vloge slovenski reševati. Meni pa ste poslali tu na slovensko prošnjo nemški odgovor, kterega ne razumem niti jaz niti kdo drugi v naši srejni. Tedaž si ne vem drugače pomagati, ko da prosim Vas, da bi mi hoteli stvar razjasniti v mojem maternem jeziku.

Uradnik. Hum! Le iz prijaznosti do Njih Jim bom

erkleral erledigung, pa ne v slovenski, ampak v kranjski šprahi, katero tudi zastopim. — Naj poslušajo! Oni so takej ancajgali, da se je Njih gmajna z bližnjo sosesko zglihala za en tal grunta, skoz kterega pelje pecirkna cesta, katero ima Njih gmajna fiht pošodirati. V glibengi pa ni nič na to riksht vzeto, ali bo entveder Njih gmajna šoderngo pezorgala, ali pa tista, s katero ste se zglihali, ali pa obedve in solidum. Zavolj tega bi lohko ustala kakšna štrita med folmohtarji od gmajna ali med glibami gmajne, in nobeden bi ne hotel ceste pošodirati. Zato ta glibenga ne more bit giltovna, ker tak kontrakt po gezecu ni culesik. Alzo je ta handlunga pod štrafengo in gmajne plačajo 5 gold. štrafenge. Oni so kot purgermajster ali forštand ferantvortni za vse, kar se v gmajni zgodi ali bešlisa v gmajnarski zicungji. Zato se Jim diktira 5 gold. štrafenge, katero naj potem pri gruntarjih ajntrajbajo. — Vidjo, to je inhalt te euärihte, in vsak, kdor ima le piol ferstonda, jo bo prec kapiral.

Župan. Ne zamerite, zdaj ravno toliko vem, ko poprej. Samo toliko sem razvidel iz nekterih besed, ki so mi po briču znane, da ste moj dopis napak razumeli.

Uradnik. Kdo Jim je dal ferbežnost, meni to naprej metati?

Župan. Vaše razjasnilo. Prosim, berite dopis!

Uradnik (jezno.) Tukaj stoji: „Podpisana županija nanzanja, da se je v gmajni tik kantonske ceste nekaj zgodelo. Kos zemlje, ki — itd.“ Se to ne reče v bolj zastopljivi šprahi, kot je iztuhšana slovenska; „podpisana gmajnarska županija ali foršteunga ancajga, da je gmajna ali občina, kakor pravite po slovensko, se zglihala ali pogodila za kos grunta zraven pecirkne ceste? he!“

Župan. Božja milost! Kdo Vas je učil slovenščine? „Gmajna“ pomeni „gojzd“, nikdar „občina“, „pogoditi se“ je kaj družega ko „zgoditi se“ itd. In zato, ker Vi ne umete slovenskega jezika, bomo mi kazni plačevali. Da, vzemite si učitelja, da Vas v slovenščini „abrihta“, jaz mu dam 5 gold. na mesec iz svojega žepa.